

אוניברסיטת תל אביב

הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר ואסלי אנטין

בית הספר למדעי התרבות ע"ש שירלי ולסלי פורטר

היחידה למחקר התרבות

החוויה באינטראקציה

דיון בגישות מיקרו-סוציולוגיות וניתוח פעולות התמקדות

חיבור זה מוגש כעבודת גמר לקראת התואר

"מוסמך אוניברסיטה" – M.A. באוניברסיטת תל אביב

על ידי

רותם לשם

העבודה הוכנה בהדרכת

פרופ' רקפת סלע-שפי

פברואר 2013

Tel Aviv University

The Lester and Sally Entin Faculty of Humanities

The Shirley and Laslie Porter School of Cultural Studies

Unit of Culture Research

Experience in Interaction

Micro-sociological perspectives and an analysis of focus practices

Thesis Submitted for the M.A. degree at Tel Aviv University

By

Rotem Leshem

Prepared under the supervision of

Prof. Rakefet Sela-Sheffy

February 2013

תוכן העניינים

4	תקציר
7	1. מבוא
15	2. דיון תיאורטי בגישות למחקר האינטראקציה
15	2.1 היבנות החוויה הסובייקטיבית של הפרט בסביבה חברתית: ג'יימס, דיואי, קולי ומיד
25	2.2 ביצוע דימויי עצמי מול מודוסים של חוויה: הגישה של גופמן
38	2.3 הגשמת מטרות מקומיות מול 'ניטרליות רשמית': הוסרל, שוץ והאתנומטודולגיה של גרפינקל
47	2.4 הגשמת מטרות שיחתיות מול רגישות ולקחת שליטה: מחקר השיחה של סאקס
56	2.5 סיכום ביניים
59	3. ניתוח אינטראקציות
59	3.1 נטיות להערכת יחסים בסיטואציות חברתיות והשתנותן
76	3.2 הסדרת פעולות התמקדות באינטראקציה
99	3.3 מעבר חריג בין פעולות התמקדות
118	4. סיכום
122	5. רשימה ביבליוגרפית
129	ABSTRACT

תקציר

במסגרת התחום הרחב של המחקר התרבותי-חברתי של חיי היומיום חקר הדיבור תופס מקום מרכזי בניוח הפעולות הדיסקורסיביות המבוצעות על ידי המשתתפים במפגשים חברתיים מסוגים שונים. מחקר זה יוצא משאלת החוויה והבניית הסובייקטיביות באינטראקציה, וספציפית, מהשאלה איך אלה מובנות ומוסדרות על ידי הדיבור באינטראקציה. שתי שאלות מרכזיות הנוגעות להבנת החוויה האנושית באופן כללי עולות גם בחקר הדיבור: 1. שאלת המניע של הפרט לבצע פעולות ו-2. שאלת המבנה התפיסתי שמארגן את התנהגותו. מטרתה של עבודה זו היא לבחון כיצד שלוש גישות-יסוד מרכזיות למחקר האינטראקציה והדיבור – גישותיהם של ארווינג גופמן, הארולד גרפינקל והארווי סאקס – מתייחסות לשתי השאלות האלה, להצביע על מגבלותיהן בבחינת החוויה של הפרט ולהציע דרך להאיר אספקט זה על ידי ניתוח של פעולות התמקדות דיסקורסיביות. ניתוח פעולות ההתמקדות של הפרט באינטראקציה מאפשר לחשוף דגמים הביטואלים המסדירים את החוויה במהלך אינטראקציה בסיטואציה נתונה. בנוסף, חשיפת הדגמים החווייתיים מאירה מחדש את אופיו ותפקידו של הדיווח הרפלקסיבי של אנשים על חוויה מהעבר, בכך שהיא מציעה להתייחס לדיווחים אלה כדרכים להענקת משמעות מוסרית לאותה חוויה באמצעות שיחים מגוונים של מוטיבציות ורגשות.

העבודה בנויה בשני חלקים:

(א) החלק הראשון של העבודה מוקדש לדיון תיאורטי באסכולת הפרגמטיזם (Cooley 1964, Dewey) באינטראקציות חברתיות. הפרק סוקר בקצרה את האופן שבו הגישות הפסיכולוגיות והסוציולוגיות של גיימס, דיואי, קולי ומיד תופסות את הבניית הסובייקטיביות של הפרט בסביבה חברתית כתהליך מתמשך ומשתנה. במהלך היבנות זו הפרט מטמיע מסביבתו קולות שיפוטיים המארגנים את תפיסתו ומכוונים את פעולתו. כך, במיוחד אצל מיד (Mead & Morris 1934) הדגש הוא על הנטייה של אנשים לפעול בדרכים מסוימות שהופנמו בתהליכי חיברות. הדיון בגישותיהם המרכזיות של הוגים מאסכולה זו משמש כבסיס לדיון בגישתו הסוציולוגית של ארווינג גופמן (Goffman 1957, 1959, 1961, 1974). גופמן מציע שתי השערות מרכזיות בדבר הסובייקטיביות של הפרט באינטראקציה: 1. המניע הלא-מודע של הפרט הוא לקבל הכרה מהסביבה על ידי ביצוע אידיאלי של עצמו בסיטואציה. 2. קיים מבנה חווייתי המנחה, ואף מגביל, את התנהגות הפרט, הכולל מודוסים שונים של מעורבות בסיטואציה. לאור זאת, בחלקה השני של העבודה מוצג ניתוח של אינטראקציות, המבוסס בעיקר על ההשערה השנייה, לצורך חשיפת דפוסי ההתמקדות השונים של אנשים בסיטואציה.

בהמשך הדיון התיאורטי מוצגת בקצרה גישתו הפנומנולוגית של אדמונד הוסרל (Husserl 1960) ותרומה לפרויקט מחקר סוציולוגי על ידי אלפרד שוץ (Schutz 1974). הדיון מתמקד באופן שבו

עבודתם של הוסרל ושוץ מפנה את תשומת הלב לשתי נקודות מרכזיות: 1. אנשים חווים את העולם כמציאות **אינטרסובייקטיבית**, כלומר, כסובייקטים בעלי הנחות יסוד **משותפות** לגבי מעמדם של אובייקטים וסובייקטים אחרים במציאות. 2. החוקר יכול לאמץ את נקודת המבט של ה"אדם הרגיל" כדי לחשוף את הנחות היסוד המשותפות הללו. הארולד גרפינקל (Garfinkel 1984), שאימץ את ההנחות האלה, פיתח גישה סוציולוגית חדשה (אתנומטודולוגיה) שמטרתה לחשוף את הפרקטיקות השגרתיות שאנשים מבצעים בזירות חברתיות מגוונות, כך שפעולותיהם ותוצריהן יהיו מובנים וניתנים לדיווח בצורה הגיונית לכל הנוגעים בדבר. ולבסוף, הארווי סאקס (Sacks 1995) נשען על גישתו של גרפינקל כדי לפתח דרך לחקור שיחות יומיומיות של אנשים. אמנם, אצל סאקס, הפרקטיקות המקומיות נתפסות כהגשמה של **מטרות שיחתיות** קונקרטיות. לתפיסתו, בדומה לגרפינקל, המניע של הפרט מאופיין ב"ניטרליות רשמית", כלומר, הוא מוגבל להגשמה של מטרות פרקטיות ללא התייחסות לשינויים בחוויה של הפרט. הניתוח המוצג בחלקה השני של עבודה זו מאמץ אפוא את תשומת הלב של גישות אלו לפרקטיקות המקומיות שאנשים מבצעים והשתנותן על פני רצף האינטראקציה, אך הוא מנסה להסבירן כפרקטיקות המבטאות את החוויה של הפרט ביחס לסיטואציה.

(ב) החלק השני של העבודה מתמקד בניתוח אינטראקציות של גברים צעירים ישראלים בסיטואציה שבה מנסים להשפיל אותם. הניתוח מוצג בשלושה פרקים.

(1) בפרק הראשון אני מציע להתייחס לסגמנטים של הפרות סדר באינטראקציה כאל יחידות בסיס לניתוח פעולות התמקדות. הפרות הסדר נחשפות כאשר אנשים מבצעים מעבר בין פעולות התמקדות ברבדים השונים של הסיטואציה. גופמן מדבר על התמקדות בשלושה רבדים כאלה: ההתמקדות בפעילות הרשמית של הסיטואציה, ההתמקדות בסגנון האינטראקציה, וההתמקדות בעצמי (הדובר) או בעניינים שאינם קשורים לסיטואציה. פעולות ההתמקדות מבוצעות על סמך השליטה של המשתתפים במגוונים השיחתיים המוכרים להם. ניתן להבין את פעולות ההתמקדות כנסיות הביטואליות של המשתתפים לייצר יחסים חברתיים עם זולתם. הניתוח מראה כי על אף שחלק מהאינטראקציות שנבחנו נשלטות על ידי דפוס התמקדות יציב אחד, מרביתן מאופיינות **במגוון** של פעולות התמקדות, **המתחלפות** לאורך האינטראקציה.

(2) בפרק השני של הניתוח נבחנת ההסדרה של פעולות ההתמקדות על פני רצפים ארוכים יותר של אינטראקציות. הניתוח בפרק זה מגלה כי ניתן למצוא סדירות במגוון פעולות ההתמקדות שאנשים מבצעים; כלומר, ניתן להצביע על דגמים מורכבים יותר הכוללים הפעלה של מספר פעולות התמקדות מסוימות אחת לצד השנייה.

(3) בחלק השלישי נבחנים שלושה מקרים של פעולות התמקדות חריגות שהופיעו על פני האינטראקציות, וכן דיווחיהם של הנבדקים על החוויה שעברו. הניתוח מגלה שנבדק אחד, שביצע "הפרות סדר" בפעולות התמקדות בצורה הדרגתית, דיווח על החוויה על ידי שיח של תפקוד רציונלי, בעוד ששני הנבדקים האחרים, שה"הפרות" שביצעו התאפיינו בשינוי פתאומי יותר בין פעולות התמקדות שונות, דיווחו על החוויה באמצעות שיח של רגשות שליליים.

מטרת העבודה היא להפנות את תשומת הלב לאופן שבו החוויה של הפרט נתפסת בגישות המרכזיות לחקר האינטראקציה ולהציע דרך נוספת להאיר סוגיה זו על ידי ניתוח פעולות התמקדות. הדיון התיאורטי מבקש להצביע על הנחות היסוד שעשויות להועיל בניתוח החוויה של הפרט, והן: 1. החוויה היא פעולה חברתית; 2. הפעולות מסדירות את היחסים בין המשתתפים בסיטואציות קונקרטיות והן פרוסות על פני רצפים; 3. הפעולות מבטאות מתח בין שגרות שונות של פעולה שהפרט הטמיע בתהליכי חיברות; 4. המתח בין השגרות השונות בא לידי ביטוי בהפגנה של מעורבות מסוגים שונים באינטראקציה. חלק הניתוח בעבודה מבקש להציע שיטת ניתוח שנשענת על ההנחות האלה. התמקדות ב"הפרת הסדר" כיחידה בסיסית לניתוח מסייע לזהות מעברים בין פעולות התמקדות שונות כשגרות שיח המבוצעות על ידי כל פרט בסיטואציה. שגרות אלו יכולות להיתפס כדגמים חווייתיים שמבטאים את סוג המעורבות של הפרט בסיטואציה. בחינת הדיווח של הנבדקים חושפת קשר מעניין בין הענקת משמעות מוסרית לפעולות ההתמקדות על ידי שיחים של מוטיבציה ורגשות.

1. מבוא

1. הכוונה פסיכולוגית מול מבנה תפיסתי

הסוגיה התיאורטית העקרונית הרחבה שעומדת בבסיסה של עבודה זו היא המתח בין שתי הנחות יסוד לגבי מניעים להתנהגות הפרט המהוות נקודת מוצא לגישות מגוונות של מחקר חברתי שמטרתו להבין ולהסביר את פעילויותיהם השגרתיות של אנשים. לפי ההנחה הראשונה, ההתנהגות של הפרט מוכוונת על ידי גורם פסיכולוגי מסוים, הדחף ("פנימי") לספק צורך בסיסי של הפרט כיצור חברתי. חוקרים בדרך כלל משתמשים במושג "סוכנות" כדי לדון בהנחה זו ולפתח מתודולוגיה מתאימה לבחינת ההתנהגות האנושית (Fuchs 2007). לפי ההנחה השנייה מחשבותיו ופעולותיו של הפרט מאורגנות על ידי מנגנונים או סטרוקטורות הנגזרות מצורת הארגון של החברה (Hunt 2007). לפי הנחה זו המבנה החברתי הוא שמעצב את ההתכוונות של הפרט. בתוך הדיסציפלינות המגוונות של מדעי החברה והרוח ניתן להצביע על מגוון זרמים שמבטאים את המתח בין שתי הגישות.

במחקר האנתרופולוגי, לדוגמה, הגישה של מלינובסקי מתבססת בעיקר על ההנחה הראשונה, בכך שהיא מניחה שפעולותיהם של אנשים ממלאות צרכים פסיכולוגיים בסיסיים, כמו התמודדות עם פחדים או יצירת קירבה לאחר (Malinowski 1923).¹ לעומת זאת, לוי-שטראוס מחליף אותה בהנחה השנייה – תבניות תפיסה אוניברסליות, כמו טבע ותרבות, הן אלו שמסדירות את היחסים בין הפרט לחברי הקבוצות שאיתן הוא בא במגע ובינו לבין הסביבה הטבעית שבה הוא נמצא (Lévi-Strauss 1963). במסגרת גישות מוקדמות בפסיכולוגיה, ניתן להצביע על ההבדל בין היצרים או הדחפים המיניים על פי פרויד, המכוונים את התנהגותו המודעת של הפרט (Freud 1958), לבין הארכיטיפים על פי יונג, המציינים נטיות קולקטיביות המארגנות את החוויה של האדם סביב תמות מסוימות (Jung 1992). דוגמה נוספת היא ההבדל בין תפיסת סוכנות הפרט בגישות הסוציו-סמיוטיות של בורדייה (Bourdieu 1977) ופוקו (Foucault 1972). מבני הכוח בחברה, אצל פוקו, הם אלו המארגנים את מחשבתו ופעילותו של הפרט. לעומתו, בתיאוריית הפרקטיקה של בורדייה ואחרים יש מקום למניע של הפרט, המנסה לבדל את עצמו משחקנים אחרים בשדה שבמסגרתו הוא פועל לצורך צבירת הון מסוג כלשהו. ההתכוונות להיבדלות של הפרט מייצרת מתח בין תביעה לסטאטוס בשדה מסוים לבין שאיפה לסולידריות עם אנשים אחרים בשדה.

סוגיה תיאורטית זו קשורה לדרכים המקובלות שבאמצעותן חוקרים מפרשים את ההתנהגות האנושית כשהיא משמשת מושא למחקר מדעי. ההנחה הראשונה רואה את ההתנהגות כתוצר של החוויה של הפרט, רגשותיו, המוטיבציות שלו; ההתנהגות מונעת על ידי יסוד מחולל אוניברסלי מסוים. המושג

---

¹ השפה אצל מלינובסקי (Malinowski 1923) היא אחד הכלים המרכזיים להשגת המטרות של הפרט. הוא כותב: "A word is used when it can produce an action and not to describe one, still less to translate thoughts. The word therefore has a power of its own, it is a means of bringing things about, it is a handle to acts and objects and not a definition of them" (p. 321).

'סובייקטיביות' משמש לעיתים כדי לסמן תופעות הנכללות תחת ההנחה הראשונה, העוסקות בסוכנות של הפרט כפי שהיא מתבטאת בתפיסתו את המציאות (Boon 2007).² ההנחה השנייה מסבירה את התנהגות הפרט כמוכתבת על ידי תבניות או דגמים של מחשבה ופעולה – מבנה תפיסתי בין-אישי מסוים שבאמצעותו הפרט מעניק משמעות למציאות. הפעילות של הפרט נתפסת כמימוש קונקרטי של רכיבים מדגם המשותף לקבוצה, דגם שמנחה את ההתנהגות ומגביל אותה; התקריות הספציפיות באין סוף אירועים בחיי הפרט היו חסרות משמעות אלמלא הדגמים הרחבים המשותפים הממסגרים אותן. גירץ (Geertz 1975) מצביע גם הוא על ההבדל בין סוגי ההנחות כשהוא כותב על ההבחנה בין "מודלים בשביל" (models for), המתייחסים למוטיבציה של הפרט להשיג מטרה מסוימת, ו"מודלים של" (models of), הנוגעים לייצוג המנטלי של המציאות תחת סיטואציה מסוימת המאורגן בהקשר של לחברה ספציפית. כל אלה הם ביטוי לניגוד המסורתי בין ההנחה שהסובייקטיביות של הפרט נגזרת מההכוונה הפסיכולוגית שלו לבין ההנחה שלא ניתן לטעון שום דבר מיוחד לגבי הסובייקטיביות של הפרט, כי אין לנו גישה לחוויה של אף אחד אחר מלבד של עצמנו. לפי התפיסה האחרונה יש אפוא להתמקד במבני המחשבה והפעולה (סיפורים, טקסים) המשותפים לבני אדם. לפי גירץ, שני הממדים פועלים במקביל, כשני צדדיו של אותו המטבע.

אבל גם גישות המשלבות בין שתי ההנחות האלה נדרשות לתת דין וחשבון על ההכוונה הפסיכולוגית המסוימת המניעה את הפרט ועל המבנה התפיסתי המסוים המגביל את תודעתו. בדרך כלל ההנחה היא שההכוונה הפסיכולוגית הבסיסית היא מולדת, ביולוגית, מאפיינת אנשים כיצורים אנושיים, אך גם מעוצבת על ידי החברה. כך, גם המבנה התפיסתי מוגבל על ידי כשירויות ביולוגיות, אך הוא נרכש ונלמד במסגרת הקשרים חברתיים מסוימים. הגישה של קולי (Cooley 1964) היא דוגמה מעניינת של תפיסה זו. לשיטתו, הפרט מונע על ידי תחושה התובעת פעולה בעולם, הפגנת בעלות על אובייקטים וסיפוחם לעצמי. אבל האובייקטים שמסופחים משתנים מהקשר להקשר בהתאם לתהליך החיברות שהפרט עבר, ובעיקר להטמעתו את עמדות האנשים סביבו. על כל פנים, גישות שמשלבות בין שתי ההנחות צריכות לתת את הדעת על סוגי ההכוונה הפסיכולוגית והמבנה התפיסתי הספציפיים שהן מניחות.

² לפי סירל (Searle, Dennett & Chalmers 1997), חוויה מסוימת של הפרט (למשל, כאב גב) היא סובייקטיבית מבחינה אונטולוגית אבל יכולה להיבחן על ידי טענות אובייקטיביות אפיסטמולוגיות של המדע.

2. דיון בגישות למחקר האינטראקציה: גופמן, גרפינקל וסאקס

בחלקה הראשון של העבודה אדון בסוגיה רחבה זו לאור שלוש גישות סוציולוגיות למחקר האינטראקציה שצמחו בארה"ב בשנות ה-60 של המאה הקודמת, ושהתוו זרמים מרכזיים במחקר המיקרו-סוציולוגי העכשווי.³ המדובר בגישות של ארווינג גופמן (Goffman 1957, 1959, 1961, 1974), הארולד גרפינקל (Garfinkel 1984, 1996) והארווי סאקס (Sacks & Jefferson 1992; Sacks, Schegloff & Jefferson 1974). השאלה התיאורטית שתנחה חלק זה תהיה: איזו הכוונה פסיכולוגית לגבי הפרט ואיזה מבנה תפיסתי (שבאמצעותו הפרט מבין את המציאות) מניחה כל גישה? הדיון בשאלה זו יצביע על האופן שבו כל אחת מהגישות האלה מתייחסת לשאלת הסובייקטיביות או החוויה של הפרט באינטראקציה, ולפיכך, לדרכים שעל פיהן החוקרים מונחים להבין כל פעולה שהמשתתפים מבצעים בסיטואציה קונקרטית. הצגת הדיון בצורה זו תצביע על המגבלות של כל גישה מבחינת יכולתה להעיד על החוויה של הפרט. בפרק הבא, על בסיס חלק מהנחות היסוד של שלוש הגישות ומגבלותיהן, תוצג הצעה לשיטת מחקר נוספת עם מספר ניתוחים לדוגמה.

הדיון יפתח בהצגה קצרה של הגישות התיאורטיות של ג'יימס (James 2007), דייואי (Dewey 1896), קולי (Cooley 1964) ומיד (Mead & Morris 1934) בדבר היבנות הסובייקטיביות של הפרט בסביבה חברתית. סקירה זו תצביע על נקודת מוצא תיאורטית להבנת ההכוונה הפסיכולוגית שמנחה את הפרט בפעילויותיו השונות אל מול המנגנונים שבאמצעותם הוא קולט מידע מסביבתו. ג'יימס ודייואי הציגו מנגנון ביולוגי של 'מחשבה', שנמצא כל הזמן בתנועה, ברצף, מעין תהליך מתמשך שמסוגל לספוח את התכנים שהפרט קולט מהסביבה. אצל קולי, ההכוונה הפסיכולוגית כבר מנוסחת בצורה אוניברסלית יותר, כניכוס של אובייקט חיצוני לעצמי של הפרט: הסביבה מספקת אובייקטים ואילו הפרט מנכס לעצמו את חלקם בהתאם לתהליך החיברות שהוא עובר. כמו כן, קולי מתאר תהליך מורכב, לפיו ההתנהגות של הפרט מונעת על ידי רפלקסיביות מתמשכת ביחס לאופן שבו הסביבה תופסת אותו. לעומתו, מיד מציג קשר אחר בין הפרט לסביבה, קשר שממוקד יותר בפעולה. הפרט מטמיע נטיות לפעולה מהסביבה שהופכות להיות חלק מהעצמי שלו. הגורם הפסיכולוגי שמכוון את פעולותיו של הפרט הוא המניע להגיב לסביבה באמצעות נטיות לפעולה שמעידות על ההשתייכות שלו לקבוצות חברתיות מסוימות. הן המיקוד של קולי ברפלקסיביות של הפרט לגבי האופן שבו הוא נתפס על ידי זולתו והן המיקוד בפעולה אצל מיד יחדו נקודות מרכזיות בגישה של ארווינג גופמן למחקר האינטראקציה.

מצד אחד, מתמצת גופמן את ההכוונה הפסיכולוגית שמנחה את פעולותיו של הפרט לכדי עקרון מנחה אחד, הנחה שמלווה את עבודותיו לאורך השנים, ואילו מצד שני, הוא מציע ניסוחים שונים להסביר את הדרכים שבאמצעותם הפרט תופס את המציאות סביבו, כלומר, אופני הקליטה השונים שמספקים לו מידע

³ בשל מגבלות ההיקף של העבודה לא אדון במספר גישות משפיעות נוספות למחקר האינטראקציה. דורנטי וגודווין (Duranti & Goodwin 1992). מספקים סקירה מועילה של שמונה מסורות מחקר שונות של "שימוש-בשפה" תוך הדגשת האופן שבו הן מתייחסות למושג "הקשר". גישות נוספות שיקבלו התייחסות מוגבלת בדיון התיאורטי ובחלק של הניתוחים הן "מחקר השיח" (Discourse Analysis) ו-פסיכולוגיה דיסקורסיבית (Discursive Psychology). העקרונות המרכזיים שלהן מסוכמות אצל ופיט (Wooffit, 2005).

לגבי "מה שקורה בסיטואציה". ההכוונה הפסיכולוגית אצל גופמן היא ברורה: אנשים מבצעים את עצמם בסיטואציות שונות על מנת לקבל את ההכרה הרצויה בעיניהם (Goffman 1959, 1974). זו הנחה שהועלתה כבר על ידי ג'יימס אך חודדה בעיקר על ידי קולי. גופמן רואה זאת כהכוונה לא מודעת שמניעה את הפרט כיצור אנושי. לעומת זאת, כשהוא מתאר את הביצועים הקונקרטיים של אנשים בסיטואציות שונות הוא מנסה מושגים שונים שמצביעים על האופן שבו מבנה הסיטואציה מגביל את תפיסת המשתתפים בה ואת מרחב הפעולה שיש להם במסגרתה. הוא מתייחס, למשל, ל'מעורבות ספונטנית' לעומת 'ניכור מסיטואציה' (Goffman 1957), ל'ריחוק מתפקיד' (Goffman 1961) ול'ניתוח מסגרות' (Goffman 1974). מושגים אלו ואחרים מניחים מודוסים שונים של חוויה המתחלפים בזמן הסיטואציה, למשל, קבלת הפעילות הרשמית של הסיטואציה (כמו שמירה על כללי הישיבה בכיתה בזמן הרצאה) שמתרחשת כפי שהיא לעומת דחייתה. מודוסים אלו מארגנים את ההבנה של כל רכיב באינטראקציה ומגבילים את סגנון התנהלות הפרט בתוכה.

במקביל לצמיחת גישתו של גופמן, החל להתפתח בתוך הסוציולוגיה האמריקאית זרם נוסף ששאף לחקור את ההתנהלות האינטרסובייקטיבית של אנשים, התנהלות שמאפשרת להם לייצר ולתחזק משמעויות ודפוסי פעולה משותפים – והוא האתנומטודולוגיה. זרם זה שאב חלק מהנחות היסוד שלו מהפילוסופיה הפנומנולוגית של אדמונד הוסרל (Husserl 1960) ומפרויקט המחקר הסוציולוגי של אלפרד שוץ (Schutz 1974). הנקודות הרלוונטיות לעבודה זו שנלקחו מהוסרל ושוץ הן: 1. אנשים חווים את העולם כמציאות אינטרסובייקטיבית, כלומר, כסובייקטים בעלי הנחות יסוד משותפות לגבי מעמדם של אובייקטים וסובייקטים אחרים במציאות. 2. החוקר יכול לאמץ את נקודת המבט של ה"אדם הרגיל" על מנת לחשוף את הנחות היסוד המשותפות הללו. הנקודה הראשונה היא אחת מטענותיו של הוסרל שהפכה להנחת מוצא של שוץ, ואילו הנקודה השנייה היא הנחה נוספת של שוץ שאפשרה לו להתוות דרך למחקר סוציולוגי של חיי היומיום.

הרולד גרפינקל (Garfinkel 1984) יוצא מהנחות אלו כדי לפתח גישת מחקר אמפירית לניתוח הפרקטיקות השגרתיות של אנשים במסגרות חברתיות שונות. לפי גישתו, ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט היא הרצון להתנהג בהתאם למטרות הפרקטיות המקומיות המוגדרות במסגרת הזירה הספציפית, כך שפעולותיו ותוצריהן יהיו מובנים וניתנים לדיווח בצורה הגיונית לכל הנוגעים לדבר. בהתאם לכך, לאנשים יש שגרות פעולה יומיומיות, מתודולוגיות משותפות של הדיוטות, שבאמצעותן הם משיגים מטרות ספציפיות לזירות שבהן הם פועלים. מבחינת המבנה התפיסתי של הפרט בסיטואציה, בעקבות הוסרל ושוץ, גרפינקל מבחין בין מודוס של "אדם רגיל", המאמץ עמדה של "ניטרליות רשמית", כלומר, מפרש את הדברים שהוא רואה כפי שהם ומניח שגם אחרים רואים אותם כך, לבין המדען, המטיל ספק באובייקטים שבהם הוא צופה ומנסה לערער על תפיסתם כמובנים מאליהם ולהציע הסברים לקיומם. יוצא שלפי גישה זו, המצב התפיסתי או המודוס של ההדיוטות הוא אחיד ומונע על ידי ההכוונה הפסיכולוגית האינטרסובייקטיבית. ניתוחיו של גרפינקל עשירים מאד בבחינת היחסים בין האנשים אך הם דוחקים

הצידה את החוויה הפרטית של כל אחד מהם (וזאת בניגוד לניתוח של גופמן המתעמק במודוסים השונים של ביצועי הפרט, כגון 'מעורבות ספונטנית', 'ריחוק' וכו').

על בסיס הגישה של גרפינקל, הארווי סאקס פיתח מתודה חדשה לבחינת שיחות טבעיות של אנשים – מחקר השיחה (Sacks & Jefferson 1992). הוא מאמץ את תפיסת ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט, אך מיישם אותה על יחידות פעולה מסוג אחר: רצפים של מבעים בשיחות, הביצוע שלהם על ידי המשתתפים השונים, החלוקה שלהם בין המשתתפים, הקישוריות ביניהם ועוד. המטרות המקומיות שפעולות הדיבור באות להגשים הן פרוצדורות שיחתיות מסוימות, כמו השלמת צמדים (למשל, שאלה-תשובה, בקשה-הסכמה/דחייה, ברכה/ברכה חוזרת), חלוקה רגישה של תורות הדיבור באינטראקציה, חילוף מידע מסוים ממשותף אחר, ועוד. מבחינת המודוס של הפרט בזמן האינטראקציה, סאקס מתייחס לשני מצבים חווייתיים מרכזיים שמאפיינים את התנהלותו השיחתית של הפרט: להיות רגיש למשתתפים האחרים ולקחת שליטה על הסיטואציה. כלומר, בנוסף להכוונה הפסיכולוגית הנייטרלית (כלומר, זו שמניחה שהפרט פועל מתוך "נייטרליות רשמית", קבלת המציאות כפי שהיא במצב חווייתי אחיד) המנחה את פעולותיו של הפרט בזמן השיחה (למשל, השלמה של פרוצדורות שיחתיות בהתאם לכשירותו השיחתית), סאקס מניח גם מודוסים חווייתיים פרטיים הנלווים לביצועים השיחתיים. אמנם גם גרפינקל התייחס כבר למודוסים חווייתיים של אנשים (כלומר, הרגשות או התחושות שלהם), בעיקר בניסויי ההפרה⁴ שערך, אך הוא עשה זאת רק כדי להמחיש מה קורה כשה"נייטרליות הרשמית" מתערערת, לצורך הדגשת היוצא מן הכלל. לעומתו, סאקס מניח את קיומו של מודוס חווייתי מרכזי שמאפיין את המנגנונים השיחתיים הבסיסיים ביותר, כמו מנגנון לקיחת התורות.

בסיכום פרק זה יודגשו שני היבטים עיקריים של הסוגיה העקרונית המרכזית: ההכוונה הפסיכולוגית והמבנה התפיסתי (בין אם הוא קשור לפרקטיקות עצמן או למודוס החווייתי). שתי ההנחות שהוצגו לגבי ההכוונה הפסיכולוגית מדגישות את הממד האינטרסובייקטיבי של המוטיבציה האנושית. אצל גופמן זוהי הגשמה של דימויים אידיאליים שתמיד עומדת ביחס לדימויים האידיאליים הנתפסים של המשתתפים האחרים בסיטואציה, ואילו אצל גרפינקל וסאקס זהו עיסוק בהשלמתן של פרוצדורות פרקטיות שנועדו להגשים מטרות מקומיות. מבחינת המבנה התפיסתי, אצל גופמן יש עיסוק מורכב במודוסים, אך הוא נדחק הצידה לנוכח ההכוונה הפסיכולוגית, שהיא הקובעת בסופו של דבר. גרפינקל מתעלם ממודוסים אחרים מלבד ה"נייטרליות הרשמית", ואילו סאקס מניח מצבים חווייתיים מסוימים אך אינו מעניק להם תשומת לב רבה. מסקנות הדיון הן ששתי ההכוונות הפסיכולוגיות כפי שהן מומשגות בתפיסות אלה הן בעייתיות, שכן הן ממוקדות יתר על המידה בהנחה אחת בדבר המוטיבציה (המודעת או הלא-מודעת) של הפרט. מבחינת המודוסים החווייתיים של הפרט, לעומת הנייטרליות של גרפינקל ומצבי החוויה המוגבלים של סאקס, גופמן הציע ניסוחים מגוונים למודוסים של חוויה שניתן לפתח ולעבוד איתם.

⁴ ניסויי ההפרה של גרפינקל הם ניסויים חברתיים שהוא ערך כדי לחשוף את המובן מאליו של שגרות החיים היומיומיות של אנשים באמצעות הפרתו (Garfinkel 1984). לדוגמה, הוא ביקש מתלמידיו להתנהג בבתים שלהם כאילו הם היו זרים ואחר כך הוא ניתח את התגובות של בני משפחתם ואת תחושותיהם בזמן האירוע. בניסוי אחר, הוא ביקש מתלמידיו לדבר עם אנשים שהם לא מכירים תוך צמצום המרחק הפיזי ביניהם מעבר למקובל.

3. ניתוח אינטראקציות: הפרות סדר, פעולות התמקדות, שינויים חריגים

העיסוק בשאלות ההכוונה הפסיכולוגית והמודוס החוויתי של הפרט ישמש כתשתית לחלק השני של העבודה שיציג ניתוחים של אינטראקציות. בחלק זה אנתח מקטעי אינטראקציות שנלקחו מתוך ניסוי מעבדה שעסק ב"ניהול הרגשות" בפרספקטיבה בין-תחומית (Hendler, Sela-Sheffy & Neeman, 2010-2012). הנבדקים, ישראלים צעירים (בני 18-19) התנדבו להשתתף בניסוי המבוסס על משחק האולטימטום, הכולל משא ומתן על כסף מול משתתף נוסף (נסיין) וראיון שבו הם מדווחים על מה שקרה להם במשחק. במהלך המשחק חוברו להם מכשירים שונים למדידת הפעילות הפיזיולוגית שלהם. בנוסף, הם נבדקו במכשיר דימות מוחי לצורך תיעוד הפעילות המוחית שלהם. במהלך הסריקה הם נדרשו לשכב ללא תזוזה והקשר שלהם עם הנסיין נערך בשיחה מרחוק (כמו שיחת טלפון) שבמהלכה הם צפו בתמונה שלו. המשחק כלל עשרה סיבובים. בכל סיבוב הנסיין הציע הצעה לחלוקת סכום של 20 נקודות ביניהם והם התבקשו להכריע אם לקבל את הצעתו או לדחות אותה (על ידי לחיצה על כפתור). בין סיבוב לסיבוב התנהל משא ומתן וורבלי בין שני המשתתפים, שהוקלט ותומלל על ידי צוות הניסוי. הנסיינים (שחקנים במקצועם, גברים צעירים כבני 30) תודרכו להרגיז את הנבדקים על ידי הקנטות והשפלות. כמו כן, תסריטי ההצעות שלהם נקבעו מראש והוטו בצורה מובהקת לרעת הנבדקים. לאחר מכן, הנבדקים רואיינו במשך כחצי שעה, ראיון בעל מבנה פתוח שבמהלכו הם נשאלו באופן כללי על החוויה שלהם בזמן המשחק. בהתאם לסוגיה התיאורטית שהוצגה למעלה, ניתן לשאול את שתי השאלות הבאות לגבי הניסוי: 1. מה הניע את המשתתפים להתנהג כפי שהם התנהגו במהלך המשחק? 2. מהי נקודת מבטם על המשחק, כיצד הם חוו אותו, ומה הרגישו במהלכו?

מלבד התובנות שהועלו מהדיון בחלק התיאורטי של העבודה, אגייס לצורך ניתוח החומרים מספר גישות ממדעי החברה העוסקות במחקר הרגשות. אשתמש בגישתה של מרגרט וותרל (Wetherell 2012) בשל התייחסותה לפרקטיקות רגשיות (affective practices) כפעולות חווייתיות הממוקמות בסיטואציה ומסדירות את היחסים בין המשתתפים במסגרתה. כמו כן, אתייחס גם לגישה האנתרופולוגית של אבו-לוע'וד (Abu-Lughod 1986), ולמחקרים בסוציולוגיה של הרגשות, בעיקר של הוכצ'ילד (Hochschild 1983), שף (Scheff 1990) וברבלט (Barbalet 1998). אנסה לתאר בקצרה את הפרספקטיבה שאימצתי לצורך ניתוח הממצאים. ההנחה המרכזית היא שהחוויה של אנשים תמיד ממוקמת בסיטואציה ותלויה בנטיית התרבותיות של המשתתפים להפעיל ולתחזק מודלים מסוימים של יחסים עם האחר בתוך סיטואציה ספציפית. דרך מועילה לחשוב על החוויה של המשתתפים היא לתפוס אותה כפעולה או פרקטיקה. כלומר, בתיאור החוויה אי אפשר להפריד בין רגש/תחושות מצד אחד לבין התנהגות חברתית מצד אחר. שני הממדים האלו מאוחדים, שכן תחושות תמיד מגולמות בתנועות גוף, במבטי פנים ובשינויים פיזיולוגיים אחרים. חלק מרכזי מהחוויה של אנשים קשורה אפוא בהכרח בהתנהגות וורבלית, שכן פרקטיקות דיבור או שימוש בשיח הן מרכיב מרכזי באפשרויות ההתנהגות החברתית בכלל. בשל מגבלות המחקר, בעבודה זו אתמקד בעיקר בפרקטיקות הדיבור של המשתתפים במשחק.

הנחה נוספת שמחקר זה יוצא ממנה היא שהפרקטיקות הללו אינן מקריות או כאוטיות, אלא הן מאורגנות על ידי "לוגיקה חלשה", סדירות גמישה של הופעה שחוזרת על עצמה אך נתונה גם לשינויים. הפרקטיקות מאורגנות במודלים כלליים שמבטאים נטיות הביטואליות של המשתתפים (Sela-Sheffy 1997). כאמור, הפרקטיקות כוללות בו בזמן התנהגות וורבלית גלויה בעלת משמעויות הנתונות לפרשנות של המשתתפים בהתאם לרפרטוארים התרבותיים שהם מכירים, יחד עם מודוס חווייתי מסוים של המשתתפים. השילוב של השניים מאפשר את הסדרת היחסים בין המשתתפים באינטראקציה. המשתתפים בדרך כלל מפעילים במקביל מספר מודלים, שמאגדים בתוכם פרקטיקות דיבור מסוימות. לפיכך, החוויה שלהם משתנה מרגע לרגע, עוברת ממודל אחד לשני ובחזרה. המעברים בין המודוסים השונים מבוצעים על ידי פעולות התמקדות של המשתתפים שמכוונות את תשומת לבם לרבדים שונים של הסיטואציה (Goffman 1957), למשל: התמקדות בפעילות הרשמית (כלומר, המשא ומתן על הנקודות במשחק), התמקדות בסגנון האינטראקציה, התמקדות בעצמם (או הפגנה של ריחוק מהסיטואציה) או התמקדות בנושאים שאינם קשורים לסיטואציה. לפיכך, ההנחה היא שכל נבדק מפעיל פעולות התמקדות שונות במהלך האינטראקציה, ואלה מכוונות את תשומת ליבו לרבדים שונים של הסיטואציה.

ההנחה המרכזית בדבר ההשתנות של פעולות ההתמקדות על פני רצף האינטראקציה מעלה שאלות לגבי ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט. מדוע הוא משנה את ההתמקדות? כדי לקבל הכרה רצויה מהאחר, כפי שגופמן הניח או כדי להשלים מטרות מקומיות של הסיטואציה, כפי שגרפינקל וסאקס הניחו? אם מדובר בהכוונה מודעת, אז כל אחת מהגישות האלה מזהה סוג אחר של התמקדות בסיטואציה. לפי גופמן נזהה כאן ריחוק, תפיסת הסיטואציה מ"מבט על"; ואילו בעקבות גרפינקל נזהה התמקדות ברכיבי הסיטואציה כשלעצמם, על פי הגדרת מטרות הרשמית. לעומת זאת, אם מדובר בהכוונה לא-מודעת, אזי אני סבור שהנחות ההוגים מצומצמות מדי ולכן אינן מספיקות לתיאור החוויה של הפרט מנקודת מבטו. לפי תפיסה כללית יותר ההכוונה הפסיכולוגית תהיה "חסרת תוכן", רגעית והקשרית. דרך מועילה לנתח הכוונה כזו, לדעתי, תחפש אחר רגעים של הפרות סדר במהלך האינטראקציה שמקורן בפרט עצמו או בסביבה, הפרות ש"דוחפות" את הפרט לבצע פעולות התמקדות שמכוונות אותו להתמודד עם חוסר הסדר.⁵ אפשר לתאר זאת כפעולות שנועדו למקם את הפרט רגע אחר רגע בעמדה מסוימת שלו כלפי הסיטואציה, תיאור שלוקח בחשבון שהחוויה של הפרט תמיד ממקמת אותו ביחס לסיטואציה שבה הוא נמצא. תפיסה זו מהדהדת עם המושג footing של גופמן (Goffman 1979). המיקום היחסי שלו ביחס לסיטואציה מגולם בפעולות ההתמקדות שהוא מבצע.

בפרק הראשון של ניתוח האינטראקציות אבקש להראות כיצד הפרות הסדר משוקעות בתוך האינטראקציה, כלומר, מופגנות על ידי פרקטיקות הדיבור של המשתתפים על פני רצף האינטראקציה. הפרק השני של הניתוח יבחן את ההתנהגות הוורבלית של שני נבדקים לאורך שני משחקים בשתי נקודות

⁵ הדיון של גרוס בשאלת ה-I רלוונטי לעניין הפרות הסדר. הוא כותב:

"The 'I' was described as the experiential display of a neurological system whose function is to orient the person in relation to disequilibrating information." (Gross 1996, p. 277).

זמן שונות. המטרה תהיה לבחון את האופן שבו פעולות ההתמקדות מוסדרות על ידי המשתתפים באינטראקציה. הניתוח של נקודת הזמן הראשונה יצביע על כך שמעברים בין פעולות התמקדות מסוגים שונים עשויים להופיע בצורה "לא-מעובדת" (כלומר, שלא מנוסחת בנושא לשיחה), על ידי פרקטיקות שיחתיות מסוימות לא רציפות (כמו חוסר מענה לשאלה, צחוק, ניתוק הקישוריות בין מבעים). כלומר, פעולות התמקדות מסוימות יהיו הדומיננטיות (למשל, התמקדות במטרה הרשמית של המשחק) ואילו פעולות התמקדות אחרות יופיעו רק בצורה לא-ישירה עקיפה. לעומת זאת, בנקודת הזמן השנייה ניתן להבחין במגוון רחב יותר של פעולות התמקדות ובהפגנת שליטה על ההתחלפות ביניהם.

בפרק השלישי של הניתוח אבחן שלושה מקטעים שבהם נראה שהנבדקים הביעו מעבר חריג בין פעולות התמקדות מסוגים שונים, כלומר, הם הפגינו בעיקר דפוסי התמקדות מסוימים ואז עברו להתמקדות אחרת בצורה מאד מובחנת. אנתח את האינטראקציה בין המשתתפים במשחק לצד חלקים מהדיווח של הנבדקים בראיון שנערך לאחר המשחק. המעברים החריגים האלו מעניינים מפני שהם לכאורה מעידים על חוסר סדירות, על התפרצות פתאומית לא מובנת. לעומת זאת, הניתוח יבהיר כי המעברים הם לעיתים הדרגתיים יותר ונשלטים על ידי המבצע, ולעיתים הם מופיעים לאחר מעברים "לא-מעובדים", כך שהתחלפותם נראית פחות צפויה. במקרה שהם נשלטים, הדיווח נעשה על ידי גיוס של שיח רציונלי ואילו במקרים האחרים הדיווח כולל גיוס של שיח של רגשות שליליים.

לפיכך, מטרת העבודה הזו כפולה. ראשית, אבקש להציג דיון תיאורטי מוכר בדבר הנחות היסוד במחקר החברתי לגבי הפרט ביחס לסביבתו לאור הגישותיה המיקרו-סוציולוגיות למחקר האינטראקציה של גופמן, גרפינקל וסאקס. באמצעות הדיון הזה אנסה להצביע על המגבלות של הנחותיהם בדבר ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט באינטראקציה והמודוסים החווייתיים שדרכם הוא מבין את המציאות ופועל במסגרתה. מסקנות הדיון המרכזיות יצביעו על כך שההכוונה הפסיכולוגית אצל גופמן וגרפינקל מצומצמת מדי. אצל גרפינקל וסאקס היא דוחקת הצידה עיסוק במודוסים החווייתיים של הפרט (למרות שסאקס מניח מודוס חווייתי מסוים, אך הוא מנוסח בצורה מעורפלת ולא מקבל מעמד מרכזי בניתוח). גופמן לעומתו מקדיש דיון נרחב לנושאים האלה (כלומר, למודוסים החווייתיים) שישמשו אותי בהמשך. אעשה שימוש במסקנות הדיון בחלק השני, שבו אתייחס גם לגישות למחקר הרגשות שמבליטות את ההיבט החווייתי של הפרט בסיטואציות חברתיות. הניתוחים בחלק הזה ידגימו כיצד המודוס החווייתי מאופיין בפעולות שונות של התמקדות בסיטואציה. ההכוונה הפסיכולוגית תקבל התייחסות כפולה: 1. כשהיא מצביעה על נטייה כללית מאד שמניעה את הפרט בסיטואציה, קרי המעבר בין פעולות התמקדות שונות 2. כשהיא מנוסחת על ידי הנבדקים כתיאורים של פעולות מהעבר, כלומר, דיווחים על עצמם ועל אחרים שנועדו להעניק משמעות (או להצמיד ערכים) לפעולות ההתמקדות שביצעו בסיטואציות קודמות.

2. דיון תיאורטי בגישות למחקר האינטראקציה

2.1 היבנות החוויה הסובייקטיבית של הפרט בסביבה חברתית: ג'יימס, דיואי, קולי ומיז

1. שאלת היבנות החוויה של הפרט בסיטואציה חברתית

לאורך המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 הדיון בסוגיית החוויה הסובייקטיבית של אנשים כחלק מהסביבה החברתית שבה הם נמצאים העסיקה חוקרים שנחשבים היום ל"אבות הסוציולוגיה". שינויים בחלקים נרחבים של החברה האירופית של המאה ה-19, כגון: חילון, תיעוש והתפתחות המדע, תיארו את החוויה הסובייקטיבית של הפרט כתופעה חילונית אובייקטיבית הניתנת לבחינה מדעית.

מחקר חברתי מסוג זה התווה שלושה כיווני מחשבה מרכזיים בנוגע לחוויה הסובייקטיבית. ראשית, החוויה נתפסה כמכוננת על ידי מבנים חברתיים מטריאליים או קהילתיים, או לכל הפחות מנהלת יחסים דיאלקטיים עם המבנים הללו. מרקס (Marx 1997) תיאר את חווית ה'ניכור' שהפרט חש לאור השינויים ההיסטוריים בתצורות הכלכליות של החברה המודרנית. דורקהיים (Durkheim 1952) השתמש במושג 'אנומיה' (anomie) כדי לתאר את חוסר ההתאמה בין החוויה הסובייקטיבית של הפרט לבין המבנה והנורמות של קהילתו. וובר (Weber 1968) התייחס לרגשות כמכשול בדרך של הפרט לבצע את משלח ידו בחברה המודרנית, מכשול שהפרט מתגבר עליו על ידי דיכוי ושליטה עצמית, המאפשרת לו להיות רציונלי.

שנית, החוויה הסובייקטיבית של הפרט מתוארת על ידי התייחסות למצבי-רוח כלליים (moods) או רגשות ספציפיים, כמו: סולידריות ואמפתיה או ריחוק וסלידה. מושגים כמו "ניכור" ו-"אנומיה" שצוינו למעלה, מבקשים להמשיג חוויה קולקטיבית מודרנית, אטמוספירה תחושתית שמאפיינת קבוצות חברתיות רחבות, המשפיעה על פעולותיהם ועל האופן שבו הם מעניקים משמעות לחייהם. התחושות האלה, המתעצבות בעקבות המפגש בין הפרט למבנה החברתי, מנוסחות בתיאורים כלליים ומצביעות על חוויה כללית שחולשת על חייו של הפרט.

שלישית, ממדים כלכליים, קהילתיים, דמוגרפיים ועוד של המבנה החברתי נבחנו בצורה מפורטת ואילו מנגנון החוויה הסובייקטיבית של הפרט בצורה כללית בלבד. גישתו של דורקהיים ממחישה בצורה הטובה ביותר את הנקודה הזו. על אף הניתוחים המורכבים שדורקהיים הציג למבנה החברתי ולמערכות הסמלים שקשורות אליו, הוא מציג דיון כללי למדי בנוגע לחוויה של הפרט. דורקהיים (Durkheim 2005) מתייחס לשני מצבים של תודעת הפרט: תודעה פרטית ותודעה חברתית. התודעה הפרטית מחברת את הפרט לעצמו, לגוף הפרטי שלו כאורגניזם. לעומתה, התודעה החברתית מחברת אותו לאחר, היא מאפשרת לו לתקשר עם אנשים אחרים. לטענתו, הניגוד בין התודעות הללו, בין התיאבון הפרטי לבין חי

החברה המוסריים, הוא המקור לתחושת הסבל בחיים האנושיים. ההנחות הפסיכולוגיות האלה של דורקהיים מציגות בצורה מאד כללית את התופעה החווייתית שמאפשרת לאנשים מצד אחד להרגיש שייכים לקבוצה חברתית מסוימת ומנגד להיות מרוחקים ממנה.

הגישות הפסיכולוגיות והסוציולוגיות בהן אדון בפרק זה מאמצות את הנחת היסוד בדבר העיצוב של החוויה הסובייקטיבית לאור היחסים של הפרט עם סביבתו החברתית. הן מתארות בדרכים שונות כיצד החוויה נבנית ומתעצבת על בסיס הפנמה של קלט חיצוני אל תוך הפרט. עם זאת, בניגוד למיקוד של "אבות הסוציולוגיה" במבנה החברתי וההתייחסות שלהם רק לתחושות קולקטיביות וכלליות, הגישות שיתוארו כאן מציבות במרכז המחקר את המנגנון הפסיכולוגי שמאפשר סובייקטיביות, והן מדגישות את התחושות של הפרט רגע אחר רגע באינטראקציה, תחושות דינמיות שמתהוות בתוך היחסים המידיים והסיטואציוניים של הפרט עם סביבתו. גישות אלה נוסחו בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 על ידי כמה מהחוקרים המרכזיים שעיצבו את תחומי הידע המרכזיים שעוסקים בנושאים הרחבים הללו: הפסיכולוגיה כדיסצפלינה, הפסיכולוגיה החברתית כתת-דיסצפלינה והאינטראקציה הסימבולית כענף של הסוציולוגיה. פרקים 2.2 ו-2.3 יתמקדו בגישות סוציולוגיות למחקר איכותני של אינטראקציות חברתיות שהתפתחו ביחס לסוגיות המרכזיות בדבר הסובייקטיביות של הפרט שיוצגו בפרק הנוכחי.

2. תרגום החוויה של הפרט למחקר פסיכולוגי וסוציולוגי

הסובייקטיביות של הפרט נדונה בחלקים מסוימים מכתביהם של וויליאם ג'יימס (James 2007), ג'ון דיואי (Dewey 1896), צ'רלס קולי (Cooley 1964) והרברט מיד (Mead & Morris 1934). כקו מנחה להשוואה בין הגישות של חוקרים אלה אתמקד במושג 'עצמי' של כל אחד מהם, כמסמן של מה שבתוך הפרט, או במילים אחרות, באופן שהם ממשיגים את ההיבנות של סובייקטיביות הפרט בתוך סביבה חברתית מסוימת. מבלי להעמיק באטימולוגיה של המושג 'עצמי' ובמסורת השימוש בו במחקר המדעי, חשוב רק לציין שמושג זה מניח חוויה סובייקטיבית פסיכולוגית (בניגוד לנשמה אלוהית) שמתכוננת מתוך היחסים של האדם עם חברי קבוצתו והאובייקטים שסביבו. מטרתו היא לתאר בקצרה אילו מנגנונים מפעילים את החוויה הסובייקטיבית של הפרט לפי הגישות השונות, ממה היא מורכבת וכיצד היא מתפתחת. אדון בשלוש סוגיות מרכזיות: א. ההבחנה בין המציאות החברתית לבין החוויה הסובייקטיבית אצל ג'יימס ודיואי, ב. התקשורת בין אנשים כמגשרת בין פנים ל-חוץ אצל קולי ו-ג. הניסיון של מיד לבטל את ההבחנה הזו ולשים את מרכז הכובד על הנטיות לפעולה של אנשים.

3. ג'יימס: מושג ה'עצמי'

המושג 'עצמי' משמש את ג'יימס להעמדת הסובייקטיביות של הפרט כמושא למחקר אמפירי. ה'עצמי' האמפירי, כפי שהוא מכנה זאת, מתייחס לעובדות הפסיכולוגיות שניתן לחלץ מהחוויה האנושית. תחושת האינדיבידואליות של אנשים היא תופעה חושית שמויצרת על ידי מנגנון ה'מחשבה' הביולוגי. ג'יימס כותב:

"The unity, the identity, the individuality, and the immateriality that appear in the psychic life are... accounted for as phenomenal and temporal facts exclusively, and with no need of reference to any more simple or substantial agent than the present Thought [sic] or 'section' of the stream" (James 2007, 344).

הוא מציע את הכינוי 'אני' ('I') לזרם המתמשך של המחשבות ואת הכינוי 'עצמי' ('ME') לתוכן של המחשבות עצמן, שאליהן נלוות תחושות גופניות שונות. באמצעות המנגנון הביולוגי הזה, הפרט מסוגל להיות האובייקט של עצמו: ה-'ME' הוא האובייקט של ה-'I', תוכן המחשבות הן האובייקט של זרם המחשבה, ולא של איזו ישות רוחנית נשגבת המכונה לעיתים 'נשמה'. החוויה הסובייקטיבית, אם כן, מוגדרת על ידי מנגנון ביולוגי של 'מחשבה' (Thought) והטמעה של תכנים מהמציאות הסובבת את הפרט. ג'יימס מתאר מספר סוגים של תכנים שה'עצמי' מטמיע מהסביבה, ואציין רק שניים מביניהם הרלוונטיים לדיון זה: ה'עצמי החומרי' (material self) המייצג תפיסות של גוף ורכוש וה'עצמי החברתי' (social self) המייצג את התפיסות של האופן שבו אנשים אחרים רואים את הפרט. הן מנגנון ה'מחשבה' והן הטמעת התכנים המלווים בתחושות גופניות נוספות מרכיבים את ה'עצמי', והם מובאים כהסבר תיאורטי לחוויה הסובייקטיבית של הפרט. המציאות החברתית, לעומת זאת, מתקיימת בספרה אוטונומית, המורכבת מאובייקטים מגוונים. הקליטה של רשמים מהמציאות אל תוך ה'עצמי' של הפרט נעשית על ידי המנגנון שתואר כאן.

ה'עצמי החברתי' שתואר לעיל מקבל התייחסות נרחבת יותר אצל קולי ומיד. כאמור, ה'עצמי החברתי' מייצג את התפיסות של הפרט לגבי האופן שבו אנשים אחרים תופסים אותו. ג'יימס כותב:

"... a man [sic] has as many social selves as there are individuals who recognize him and carry an image of him in their mind. To wound any one of his images is to wound him. But as the individuals who carry the images fall naturally into classes, we may practically say that he has as many different social selves as there are distinct groups of persons about whose opinion he cares" (James 2007, 294).

ה'עצמי החברתי' מורכב מתמונות או ייצוגים שהפרט מחזיק, שקשורים ליחסים החברתיים שהוא מקיים עם אנשים אחרים. במילים אחרות, בסביבתו החברתית האדם מכיר אנשים שונים המשתייכים לקבוצות או מעמדות שונים, ובהתאם לכך, בתוך האדם מצויות תמונות של האופן שבו אנשים אחרים תופסים אותו. בהתאם לגישתו של ג'יימס, התמונות הללו הן עובדות פסיכולוגיות שמרכיבות את ה'עצמי האמפירי'. אם אחת מהתמונות האלה נפגעת, הפרט חש פגיעה גופנית (מבחינת תחושותיו הגופניות). הוא ממשיך:

"The code of honor of fashionable society has throughout history been full of permissions as well as of vetoes, the only reason for following either of which is that so we best serve one of our social selves" (James 2007, 295-296).

ג'יימס עושה כאן מהלך שמקשר בין החוויה הסובייקטיבית של הפרט לבין הכללים או הנורמות שנכפים עליו מתוקף השתייכותו לקבוצה חברתית מסוימת. אפשר לתאר את המהלך כך: לפרט יש 'עצמי חברתי' המורכב מתמונות של האופן שבו אנשים אחרים תופסים אותו. הסיבה שבגללה הפרט מציית לחוקים חברתיים היא הצורך שלו להגן על התמונות הללו. שתי נקודות חשובות בהקשר זה: א. ההבחנה בין החוויה הסובייקטיבית למציאות החברתית מוצגת על ידי הצבה של תמונות (והתחושות הנלוות להן) אל מול חוקים חברתיים, ו-ב. המוטיבציה של הפרט לשמור על שמו הטוב, על הדימוי העצמי הרצוי מבחינתו. נקודות אלו יחזרו בגרסאות שונות אצל קולי ומיד בפרק זה ואצל גופמן בפרק הבא.

4. דיואי: מנגנון החוויה

התיאור של דיואי למנגנון החוויה הסובייקטיבית מסביר כיצד התהליך מתנהל רגע אחר רגע. דיואי מבקר את הנטייה הביולוגית של פסיכולוגים בני תקופתו (העוסקים ב'פסיכו-פיזיקה') לאמוד את החוויות של נבדקיהם באמצעות מדדים פיזיים שמעובדים בצורה כמותית. חוקרים אלו ביקשו להסביר כיצד מערכת העצבים של הנבדקים פועלת תחת נסיבות משתנות. הוא מבקר אותם על כך שהניסויים המבוקרים שהם עורכים יוצרים סביבות חברתיות מסוימות, ולנבדקיהם יש מגוון דרכים לחוות את הסביבות הללו. לדוגמה, הוא מתנגד לגישה שמניחה קשת רפלקס (the reflex arc) הכוללת גירוי ותגובה. הוא טוען שזה בעייתי לחשוב על סיטואציה בחיים בצורה של גירוי חושי יחיד ותגובה גופנית אחת, מבלי להתייחס לרצף המתמשך והבלתי פוסק של גירויים ותגובות. אחת מהדוגמאות שהוא נותן, מתארת ילד שנוגע בלהבה של נר. לכאורה, הגירוי הוא חום הלהבה והתגובה היא התרחקות היד מהנר. הוא מסביר:

"The question of whether to reach or to abstain from reaching is the question what sort of a bright light have we here? Is it the one which means playing with one's hands, eating milk, or burning one's fingers? The stimulus must be constituted for the response to occur" (Dewey 1896, 367-368).

לפיכך, הגילוי של הלהבה הוא תגובה בפני עצמו – קרי ההתייחסות לתמונה מסוימת של להבה. התגובה הזו הופכת לגירוי של התגובה הבאה, שהיא היד המתקרבת לנר, ומעגל זה של גירוי-תגובה נמשך עוד ועוד. במובן זה, החוויה הסובייקטיבית של הפרט מורכבת משינוי מתמיד של תמונות המלוות בתחושות גופניות נוספות. המציאות, על האובייקטים השונים המצויים בה, מופיעה בחוויה הסובייקטיבית של הפרט באמצעות תמונות ותחושות, שמשמשות כגירוי להופעה של תמונות ותחושות נוספות, שמשפיעות על הפעילות של הפרט בסביבתו, פעילות שמייצרת מצבים חדשים במציאות שנתפסים על ידו כתמונות ותחושות נוספות, וכן הלאה. דיואי, כמו ג'יימס, מבחין בין מציאות חברתית לייצוגיה בחוויה

הסובייקטיבית של הפרט על ידי תמונות ותחושות. הוא מדגיש את הרצף הבלתי פוסק של החוויה הסובייקטיבית (או זרם ה'מחשבה' של ג'יימס) כפי שהיא נחוות על ידי האנשים בחיי היומיום שלהם.

5. קולי: התקשורת של ה'עצמי' עם הסביבה

קולי משמר את ההבחנה בין החוויה למציאות כפי שהיא תוארה על ידי ג'יימס ודיואי. מה שמעסיק אותנו בעיקר הוא האופן שבו ילדים הגדלים בתוך מילייה חברתי מסוים מטמיעים תכנים חברתיים מסוימים דרך אפיזודות של תקשורת עם סביבתם. בתקופה מסוימת בהתפתחות של הילד, המנגנון החושי מאפשר לו לקלוט רעיונות מהסביבה. ברגע שהרעיונות נקלטים בתודעתו, נוצרים יחסים מורכבים בין הרעיונות לתחושות של הילד. היחסים הללו, בין רעיונות שמוטמעים מהחברה לבין התחושות של הילד מצטברים ומשתנים במהלך חייו. הנה דוגמה של קולי לאופן שבו רעיונות ותחושות פועלים בחוויה הסובייקטיבית של הפרט:

"If I see a face and feel that here is an honest man, it means that I have, in the past, achieved through intercourse an idea of honest personality, with the visual elements of which the face before me has something in common, so that it calls up this socially achieved sentiment. And moreover in knowing this honest man my idea of honest personality will be enlarged and corrected for future use. Both the sentiment and its visual associations will be somewhat different from what they were" (Cooley 1964, 165).

תיאור זה הולם את ההבחנה בין מציאות חיצונית (היתקלות בפנים מסוימות) לבין רעיונות שהוטמעו (בהקשר זה, רעיון הוא מושג מקביל לתמונה) והתחושות הנלוות להם. גם קולי, בדומה לדיואי, מתייחס כאן לממד הזמן (כלומר, ההשתנות של המשמעות על פני הרצף) והשפעתו על מנגנון החוויה. עם זאת, הוא מעמיק בתפקידה של התקשורת בין אנשים בעיצוב החוויה הסובייקטיבית שלהם, ובהתאם לכך, מרחיב את משמעות המושג ה'עצמי' החברתי.

לפי קולי, ה'עצמי' החברתי מורכב מסט של רעיונות הקשורות לסוג מסוים של תחושת העצמי של הפרט, רעיונות שהוטמעו בו דרך אפיזודות של תקשורת עם סביבתו, כמקרה פרטי של הטמעת התכנים שתוארה לעיל. תחושת העצמי היא מעין תחושה של התלהבות הקשורה בבעלות של הפרט על אובייקט כלשהו, בניכוסו של אובייקט מסוים לעצמו (, Cooley 1964, "appropriative zest of contemplation"; 174). שאיפה זו של הפרט, לספח אובייקטים חיצוניים לו לעצמו, היא אינסטינקט אנושי, שמשמש מניע מרכזי לפעולותיו. באשר לרעיונות הנלווים לתחושת העצמי הזו, קולי כותב:

"It appears to be associated chiefly with ideas of the exercise of power, of being a cause... The first definite thoughts that a child associates with self-feeling are

probably those of his earliest endeavors to control visible objects— his limbs, his playthings, his bottle, and the like" (Cooley 1964, 177).

כלומר, תחושת העצמי מלווה ברעיונות הקשורים לשליטה באובייקטים מסוגים שונים או לבעלות עליהם. סוג מסוים של הרעיונות האלו כולל את הדימויים שיש לפרט בנוגע לאופן שבו אנשים אחרים תופסים אותו. רעיונות מסוג זה מתוארים על ידי קולי באמצעות מושג ה'עצמי במראה' (the looking glass self):

"A self-idea of this sort seems to have three principal elements: the imagination of our appearance to the other person; the imagination of his judgment of that appearance, and some sort of self-feeling, such as pride or mortification" (Cooley 1964, 184).

ראשית, מושג ה'עצמי במראה' מראה כיצד הניכוס שמניע את תחושת העצמי הוא ניכוס של דימויי עצמי ראויים של הפרט בעיני האחר. כלומר, הפרט רוצה לשלוט על דימוי העצמי שהולם אותו, לנכס לעצמו את הצורה שבאמצעותה הוא ייתפס על ידי האחר. שנית, הוא מדגיש כיצד התפקיד של התקשורת בין אנשים הוא מרכזי בעיצוב ה'עצמי החברתי' של הפרט. ההתייחסות לאופן שבו הפרט מדמיין כיצד האחר שופט את הופעתו, מעניקה תפקיד מרכזי ליחסים בין אנשים בכל הנוגע להיווצרות של ה'עצמי החברתי' ולעיצובו במהלך חייו של הפרט. במילים אחרות, לא ניתן לחשוב על החוויה הסובייקטיבית של הפרט מבלי לחשוב על האופן שבו הוא מגיב לשיפוטים של האחרים בסביבתו. מכאן, שזירת ההתרחשות המרכזית שבה מתרחש הדיאלוג בין רכיבי הרעיונות הקשורים ל'עצמי' היא אינטראקציות תקשורתיות בין אנשים. לסיכום, שתי נקודות מרכזיות עולות מהדיון בקולי: א. אינטראקציה בין אנשים היא הזירה שבה צריך לחקור את היווצרות ה'עצמי' ועיצובו; ב. הבסיס של תחושת העצמי הוא הנטייה לפעולה של הפרט, נקודה שתפותח בהרחבה אצל מיד.

הגישות של ג'יימס, דיואי וקולי שהוצגו כאן בקצרה, משתמשות במושג העצמי כדי להצביע על מאגרים מסוימים של תמונות או רעיונות המלווים בתחושות גופניות. צירוף זה – תמונות ותחושות – מרכיב את החוויה הסובייקטיבית של הפרט. שלושתם מדגישים את התפקיד המרכזי של הסביבה בבניית העצמי, אם כי קולי היה הראשון שהצביע בבירור על התקשורת הבינאישית והנוכחות המתמדת של האחר בחוויית העצמי המשתמעת ממנה. ההבחנה בין תמונות לתחושות טומנת בחובה הפרדה רחבה יותר בין מה שנמצא בסביבה לבין מה שבנפש האדם, וכן גם ניסיון לפתור בעיה זו – המציאות מיוצגת על ידי תמונות בחוויה של הפרט, אליהן נלוות תחושות גופניות. במובן זה, ה'עצמי' הוא "קורי המשמעות שבהם הפרט נתון" (בפרפרזה על תפיסתו של וובר), אם משמעות מורכבת מתמונות ותחושות. כלומר, החוויה הסובייקטיבית של הפרט נבנית ומתעצבת בספירה אוטונומית של תמונות על העולם ותחושות גופניות נלוות, שמאורגנות בדפוסי חווית 'עצמי' שהופכים לשגרת חייו בסביבה חברתית. הבנת ה'עצמי' במונחים של תמונות ורעיונות וההבחנה בין חוץ לפנים המשתמעת מכך הועמדה לביקורת על ידי מיד.

6. מיד: 'עצמי' כנטיות פעולה

מיד מתנגד לביסוס הגדרת ה'עצמי' על ההנחה בדבר קיומם של מאגרי תמונות שחלקו קודמיו. כשאדם נתקל באובייקט מסוים בסביבתו, למשל, כלב, לא ניצבת במחשבתו תמונה אבסטרקטית של 'כלב', אלא מתעוררות בו תגובות אפשריות שמקשרות בין האובייקט לסיטואציות ממשיות. כך הוא מתאר את המהלך:

"A dog is a possible playmate, a possible enemy, one's own property or somebody else's. There is a whole series of possible responses. There are certain types of these responses which are in all of us, and there are others which vary with the individuals, but there is always an organization of the responses which can be called out by the term 'dog'" (Mead & Morris 1934, 71).

כלומר, אנשים המשתייכים לקבוצות חברתיות שונות נוטים להגיב בצורה מסוימת לסביבתם, בהתאם לארגון תגובותיהם לאובייקטים מסוגים שונים. אין כאן הבחנה בין אובייקט במציאות לבין תמונת האובייקט בחוויה הסובייקטיבית של הפרט. תחת זאת, האובייקט נתפס כמה שמעורר מספר אפשרויות לתגובה. הרעיון שאנשים המשתייכים לקבוצות חברתיות מסוימות חולקים תגובות אפשריות לאובייקט הוא מרכזי להבנת האופן בו מיד תופס את התקשרויותיהם של אנשים זה עם זה. לדידו, תקשורת אנושית מבוססת על כך שכשאדם מתקשר עם זולתו, מתעוררות בקרבו אותן התגובות האפשריות שהוא מנסה לעורר אצל בזולתו. לדוגמה, כשהפרט אומר משהו לחברו, סוג התגובות שמתעוררות בקרבו זהה לאלה שמתעוררות בקרב האדם שאליו המבע מכוון. מיד ממחיש את העניין באמצעות הדוגמה הבאה:

"Take the illustration of asking someone to do something, and then doing it one's self. Perhaps the person addressed does not hear you or acts slowly, and then you carry the action out yourself. You find in yourself, in this way, the same tendency which you are asking, that same response which you stirred up in the other individual. How difficult it is to show someone else how to do something which you know how to do yourself! The slowness of the response makes it hard to restrain yourself from doing what you are teaching" (Mead & Morris 1934, 70).

התגובות שמתעוררות אצל הפרט ואצל האחר, עשויות גם להוביל לפעולות עוקבות, כמו חוסר נכונות שמולידה התמרמרות או התבכיינות. דוגמה זו ממחישה כיצד המבעים של אנשים מעוררים בקרבם רצפי תגובות מסוימות, אותן הם חולקים עם החברים האחרים בקבוצה. התגובות הללו מכוונות את האנשים לבצע פעולות מסוימות. על פי עקרונות מרכזיים אלו בגישתו של מיד תוצג כעת התייחסותו למושג 'עצמי'.

בניגוד להוגים הקודמים שנדונו, תחת הדגשת המרכיב הרעיוני והחושי של החוויה הסובייקטיבית, מיד מבליט את תפקיד המנגנון הקוגניטיבי, אותו הוא מכנה "השיחה המוטמעת בין מחוות" ("the internalized conversation of gestures" (Mead & Morris 1934, 173)). היסוד המרכזי של החוויה מהסוג שמתאר מיד הוא יכולתו של האדם להפוך לאובייקט של עצמו (כאן הוא ממשיך את ג'יימס, דיואי וקולי). הפרט מטמיע סט של תגובות לאובייקטים, תחילה על ידי רכישה ספורדית של גישות (attitudes) כלפיהם, עד שגישות אלה מתארגנות לכדי מבנה יציב. זהו ה-ME אצל מיד: "הסט המאורגן של העמדות של אחרים שהאדם עצמו מניח"⁶.

הפרט לא מייחס את הסט השלם לאדם ספציפי, אלא לקבוצה חברתית מסוימת, וכך הוא מאמץ את 'האחר המוכלל' (the generalized other). העצמי בהתאם לתפיסה זו, מורכב מנטיות שונות שהאדם מאמץ בהתאם לאופן שבו הוא רואה את השתייכותו לקבוצות חברתיות מסוימות. הגישות הללו, כפי שתואר למעלה, הן מארג של תגובות המכוונות לפעולה. הבחירות של הפרט בחייו נלקחות מתוך סט מוגדר של התגובות שהטמיע מהסביבה (Etzrodt 2008). בדוגמה הבאה, מיד מסביר כיצד הפרט מאמץ את הגישה של מפלגה פוליטית מסוימת ורוכש את התגובות האופייניות לחברי הקבוצה שמאפשרות לו להגיב בשם 'עצמי פוליטי' מסוים:

"In politics, for example, the individual identifies himself with an entire political party and takes the organized attitudes of that entire party toward the rest of the given social community and toward the problems which confront the party within the given social situation; and he consequently reacts or responds in terms of the organized attitudes of the party as a whole" (Mead & Morris 1934, 156).

כמובן, ש'עצמי פוליטי' זה אינו מקיף את כל התגובות האפשריות בחייו של אותו הפרט; זהו רק חלק אחד מהעצמי שלו. עם זאת, הוא יכול להגיב לאובייקטים מסוימים בשם 'אחר מוכלל' נוסף, למשל כאבא או כבעל מקצוע מסוים. לעיתים קרובות, התגובות שמתעוררות אצל הפרט לנוכח סיטואציה חברתית מסוימת עלולות ליצור קונפליקט בין 'אחרים מוכללים' שונים. כדי להסביר את פעולתה של החוויה הסובייקטיבית ברמת המיקרו, על פי תפיסת אימוץ 'האחר המוכלל', מיד מציע הסבר חדש לקשר בין ה-I ל-ME – רכיבי העצמי שתוארו כבר על ידי החוקרים האחרים שתוארו בפרק זה. לעומת ה-ME, שאינו אלא העצמי כאובייקט, ה-I הוא העצמי כסובייקט. כשהפרט קולט אובייקט מסוים בסביבתו, תגובתו הראשונית למתרחש נעשית על ידי ה-ME. התגובה הראשונית בדרך כלל מולידה נטייה עוקבת למקם אותה במסגרת התייחסות חדשה הרלוונטית לסיטואציה הקונקרטית, ונטייה זו היא תוצר של ה-I. המיקום מחדש של פעולת ה-I, לפי מיד, זהו ה-ME שוב. לפיכך, העצמי הוא דיאלוג מתמשך בין תגובות ראשוניות הנובעות מאימוץ של 'אחר מוכלל' מסוים, רפלקסיביות כלפי התגובות הראשוניות הללו ותגובות נוספות שמקמות מחדש את התגובות הראשוניות (לעיתים בשם "אחרים מוכללים" נוספים).

⁶ "the organized set of attitudes of others which one himself assumes" (Mead & Morris 1934, 173).

במובן זה, העצמי של מיד מורכב מסטים מאורגנים של תגובות המטות את פעולתו של הפרט לכיוון כזה או אחר. על אף הבעייתיות שקיימת בשיח הפילוסופי במושג הפעולה, הבלטת חשיבות המושג על ידי מיד סללה את הדרך לחקירת העצמי תוך התמקדות בנטייתו של הפרט לפעולה.

גישתו של מיד יצרה תהודה והפנתה את תשומת לבם של סוציולוגים רבים לאופן שבו אנשים מבנים את המשמעות של פעולותיהם בתוך סיטואציות חברתיות. בלומר כותב על גישתו של מיד:

"In place of being a mere medium for operation of determining factors that play upon him, the human being is seen as an active organism in his own right, facing, dealing with, and acting toward the objects he indicates. Action is seen as conduct which is constructed by the actor instead of response elicited from some kind of preformed organization in him" (Blumer 1966, 537).

7. היחסים בין ה-I ל-ME

פריטת מנגנון החוויה הסובייקטיבית לרכיביו על פי החוקרים שהוצגו בפרק זה מצביעה על חלוקה קונספטואלית בין ה-I ל-ME. ה-ME כולל תחתיו את ההטמעה של תמונות, רעיונות או תגובות בסביבה חברתית, ומנסה לפתור את בעיית הופעתה של המציאות החיצונית בחוויה של הפרט. ה-I, לעומת זאת, מצביע על תופעה פחות ברורה וצפויה, על כוח רצוני (או דמוי רצוני) שמניע את החוויה של הפרט והופך אותה לרצף מתמשך של שינויים תמונתיים או תגובתיים. מושגים אלה מציעים הבחנה בין עצמי שמקורו בסביבה לבין עצמי ביולוגי (או פסיכולוגי) אוניברסלי. לפי הדוגמאות שהוצגו למעלה, זוהי חלוקה אנליטית. החוויה של הפרט מאופיינת בערבוב של השניים. יכול להיות שהטעם בחלוקה כזו הוא הניסיון ליצור פשרה בין המציאות שבסביבתו של הפרט (ME) לבין בסיס אישי שלו שאינו תלוי בה (I). מה שמודגש בעיקר בחוויה הסובייקטיבית הוא הממד ההקשרי.

כמו כן, בתוך החלוקה הזו, קיימת חלוקה נוספת בין גישת הרעיונות והתחושות, ששותפים לה גיימס, דיואי וקולי, לבין גישתו של מיד בדבר הנטיות לפעולה. גישת הרעיונות והתחושות מראה כיצד הרעיונות ההקשריים (שמקורם בסיטואציה מסוימת), שהפרט מטמיע מסביבתו, מלווים בתחושות גופניות אוניברסליות, התלויות במנגנון הביולוגי של המין האנושי. הטמעת התכנים הסביבתיים נעשית אל תוך כלי קיבול ביולוגי-אוניברסלי, שכן, גם אם התכנים הללו משתנים תוך כדי הסיטואציה ולאורך חייו של הפרט, התחושות הבסיסיות הן מולדות. לעומת זאת, בגישת הנטייה לפעולה, מודגשת דווקא הנטייה האוניברסלית של הפרט לבצע שינויים ביחס לתגובות הראשוניות כדי לעצב את פעולותיו. נטייה זו מאפשרת לו לייצר מארג של יחסים בין 'אחרים מוכילים' מגוונים ולהתאים את עצמו להקשרים ספציפיים; היא הופכת אותו לחיה הקשרית. לפי תפיסה זו אין תחושות שמתעוררות בגוף לנוכח סיטואציה מסוימת בסביבה, אלא נטייה אקטיבית למקם תגובות ראשוניות במסגרות חדשות – לנהל דיאלוג פנימי בין תגובות אפשריות. במובן זה, ניתן לראות כיצד התחושות אצל מיד מכונסות לערוץ

אקטיבי שנועד להכווין את הפרט לפעולה בסיטואציה קונקרטית, לפתור עבורו דילמה חווייתית בסיסית, מעין שאלה עיקשת שמהדהדת בתודעתו של הפרט רגע אחר רגע: "מה לעשות עכשיו?".

2.2 ביצוע דימויי עצמי מול מודוסים של חוויה: הגישה של גופמן

1. 'סובייקטיביות תפעולית'

החוקרים שהוצגו בפרק הקודם עסקו בעיקר בניסיון להסביר כיצד הסובייקטיביות של הפרט נוצרת ומתפקדת בסביבות משתנות. מפרק זה ואילך יוצגו גישות סוציולוגיות שלא מחפשות את הסובייקטיביות בתוך הפרט. ארווינג גופמן, הארולד גרפינקל והארווי סאקס – נקודת המוצא של שלושתם היא ההתנהגות של אנשים במפגשים חברתיים והאופן שבו היא מייצרת 'סובייקטיביות תפעולית'. כלומר, להבדיל מהגישות הקודמות שהוצגו למעלה, אצלם הפעולות שאנשים מבצעים באינטראקציות חברתיות הן שמשמשות כחומר גלם להנחות שונות שהמשתתפים עושים על הסובייקטיביות של עצמם ושל אחרים, הנחות שהן הבסיס להמשך קיומה של האינטראקציה. באופן כללי, בפרק זה ובשניים שיבואו אחריו יתוארו גישות שמדגישות פחות או אף דוחות בגלוי הסברים בנוגע לרכיבי החוויה הסובייקטיבית של הפרט (למרות שלעיתים הן מתארות אותה מבלי להגדירה ככזו). במקום זאת, הן מניחות צורך (או כוח) מסוים שמניע את הפרט בפעולותיו ומאפשר לו להבין את הסיטואציות שבהן הוא משתתף. במובן זה, הגישה של מיד לגבי ה'עצמי' כמעריך של נטיות לפעולה היא הקרובה ביותר לגישות הללו, אם כי גופמן, גרפינקל וסאקס מפתחים בהרחבה את היסוד שמארגן את מערך הנטיות לפעולה של הפרט. גם אם אצל שלושתם העיסוק בחוויה הסובייקטיבית הוא מצומצם יחסית, הם עדיין נבדלים ביניהם באופן משמעותי ביחס לשאלה זו.

גישתו של גופמן (Goffman 1959, 1961, 1967, 1969, 1974, 1979, 1990) נשענת על חלק מההנחות התיאורטיות שהוצגו בפרק הקודם, אם כי היא מכניסה אותם לפרויקט מחקרי חדש. גופמן מניח שהפרט תופס את עצמו תמיד ביחס לאחר (ההתבוננות ב'עצמי' מנקודת המבט של האחר), הנחה שקיבלה התייחסות אצל ג'יימס וקולי בתיאור ה'עצמי החברתי'. גופמן מציב בבסיס תפיסתו את ההתכוונות הסובייקטיבית האוניברסלית של הפרט לקבל הכרה או כבוד מהאחר, וכך הוא הופך את ההנחה הזו ליסוד שמארגן את פעולות הפרט בכל סיטואציה חברתית. מבחינתו, ההתנהגות של אנשים בסיטואציות מגוונות היא עדות להתכוונות האוניברסלית הזו. התנהגותם נובעת מהצורך הבסיסי לקבל הכרה רצויה מהאחר, לזכות ממנו ליחס שהם מאמינים שהם זכאים לו. אך התנהגות זו אינה אקראית או אוטונומית, אלא היא ממודלת על ידי הכשירות החברתית של הפרט והתנאים הפיזיים והנורמטיביים של הסיטואציה, שמסדירים את האופן בו אנשים צריכים ומסוגלים להיות מעורבים בה. בכלליות, זוהי תמצית החוויה הסובייקטיבית אצל גופמן – הרצון להשיג הכרה ראויה מהאחר שמכוון את התנהגותם האקספרסיבית של אנשים בהקשרים מסוימים. כך הוא כותב על התנהגות חריגה של אנשים באינטראקציה:

"It is to these differences in expressive customs that we ought to look first in trying to account for the improper behavior of those with whom we happen to be participating

and not try, initially at least, to find some source of blame within the personalities of the offenders" (Goffman 1957, 53).

מתפיסת החוויה של גופמן נגזרות תחושות שליליות (למשל, מבוכה) שמתעוררות כשהפרט לא מקבל הכרה רצויה, ותחושות חיוביות (למשל, גאווה) כשהוא כן מקבל אותה. על מנת להסביר כיצד סוג כזה של חוויה סובייקטיבית מייצר מגוון התנהגויות של אנשים בסיטואציות קונקרטיות, גופמן משתמש במושגים שונים, כגון: 'עצמי', 'מעורבות', 'ריחוק מתפקיד', 'פנים' ועוד. בפרק זה תוצג גישתו של גופמן תוך הצגת המושגים המרכזיים הללו.

2. "הדבק" של החברה: כבוד ותחושות ממוקמות

הפרויקט הסוציולוגי הראשון של גופמן מתחיל ממעקב אחר התנהגותם של תושבי האי שאטלנד ואורחיהם במפגשיהם החברתיים השונים. גופמן מתייחס למחוויותיהם הפומביות כמידע אמפירי שמשמש כחומר גלם עבור המשתתפים השונים (והוא ביניהם, כמתצפת-משתתף) כשהם מייצרים הנחות לגבי התחושות של זולתם במהלך האינטראקציה. כלומר, הבעות פנים, מחוות גוף וסגנון דיבור – כל אלה הם ביצועים ניתנים לצפייה שעל בסיסם אנשים מניחים מהן תחושותיו הרגעיות של האחר במהלך סיטואציות. גופמן כותב:

"... in Shetland isle one crofter's wife, in serving native dishes to a visitor from the mainland of Britain, would listen with a polite smile to his polite claims of liking what he was eating; at the same time she would take note of the rapidity with which the visitor lifted his fork or spoon to his mouth, the eagerness with which he passed food into his mouth, and the gusto expressed in chewing the food, using these signs as a check on the stated feelings of the eater" (Goffman 1959, 7).

כאמור, אנשים מבינים את ההתנהגות של אנשים אחרים כעדויות לתחושות רגעיות הממוקמות בתוך סיטואציה (גם אם ההנחות שאנשים מניחים לגבי עצמם ולגבי האחר לא מסתכמות בתחושות מקומיות). הבעת התחושות הרגעיות של אנשים נתפסת כביטוי של מי שהם, של האישיות שלהם. האם הם אנשים שנהנים מארוחה כפריית, או אולי אנשים שלא נהנים ממנה אך עדיין שומרים על כללי נימוס ולא חושפים זאת. ככלל, הבעותיהם של אנשים, שעל בסיסן אנשים מניחים מהן תחושותיהם הרגעיות, מקושרות באופן אינטואיטיבי לתכונות האישיות המרכיבות את ה'עצמי' שלהם. יש כאן מהלך בשני שלבים: 1. פעולות ספציפיות של הפרט משמשות כחומר גלם להנחות על התחושות הסובייקטיביות שלו ברגעים מסוימים במהלך הסיטואציה, ו-2. התחושות הסובייקטיביות של הפרט מקשרות בינו לבין דימויי 'עצמי' המוכרים לחברי הקבוצה. לפי גופמן, השאיפה האוניברסלית של אנשים (גם אם אינה מודעת) היא לפעול בסיטואציות בצורה כזאת שתחושותיהם תובנה על ידי האחרים כדימויי ה'עצמי' הרצויים בעיניהם. אם

הם יבצעו את עצמם כך שייצרו את ה'עצמי' הרצוי בעיניהם, הם יוכלו לקבל מהאחר את ההכרה והכבוד שמגיעים להם. השגת ההכרה מהאחר, עבור גופמן, היא ה"דבק" האוניברסלי של החברה. הוא כותב:

"The individual may desire, earn, and deserve deference, but by and large he is not allowed to give it to himself, being forced to seek it from others. In seeking it from others, he finds he has added reason for seeking them out, and in turn society is given added assurance that its members will enter into interaction and relationships with one another. If the individual could give himself the deference he desired there might be a tendency for society to disintegrate into islands inhabited by solitary cultish men, each in continuous worship at his own shrine" (Goffman 1956, 478).

ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט לבצע את עצמו בצורה שתיתפס כדימויי עצמי אידיאליים מסוימים בדרך כלל מאלצת אותו לנהל את נטיות המעורבות האינטואיטיביות שמתעוררות בו ובאחרים. גופמן כותב:

"There are many occasions when the individual participant in a conversation finds that he and the others are locked together by involvement obligations with respect to it. He comes to feel it is defined as appropriate (and hence either desirable in itself or prudent) to give his main focus of attention to the talk, and to become spontaneously involved in it, while at the same time he feels that each of the other participants has the same obligation" (Goffman 1957, 48).

כלומר, מה שנדרש מהמשתתפים בסיטואציות דיבור מסוימות הוא להיות מעורבים בנושא השיחה בצורה ספונטנית. הם אמורים להימנע ממעורבות ברבדים אחרים של הסיטואציה, כמו בסגנון הדיבור של האחר או בעוברי אורח שחולפים על פניהם. מעורבות בעניינים שאינם נושא השיחה עלולה להתפרש כריחוק מהמשתתף האחר, שעלול לגרום לפגיעה בהכרה הרצויה שהמשתתפים אמורים להחליף זה עם זה. הציפיות ההדדיות של המשתתפים מהאופן שבו האינטראקציה ביניהם אמורה להתנהל מגבילות את האופנים שדרכם הם אמורים להיות מעורבים בסיטואציה, או ליתר דיוק, ציפיות אלה מגבילות את האופנים שדרכם הם אמורים להפגין מעורבות בסיטואציה. בניסוח הזה גופמן מתייחס לחוויה הסובייקטיבית של הפרט על ידי המושג 'מעורבות' במקום המושג 'תחושות מקומיות' שהוצג למעלה. כלומר, אנשים מפרשים את ההתנהגות של האחר ושל עצמם כעדות לתחושות-מקומיות או בניסוח אחר – כעדות לסוג מסוים של מעורבות בסיטואציה. העדויות הללו משמשות כאינדיקציה להבנת העצמי שלהם ושל אחרים.

3. מרחב התמרון במסגרת הסיטואציה

הן המעורבות של המשתתפים (או הפגנת התחושות המקומיות שלהם) תחת מגבלות הסיטואציה, והן האופן שבו הבעותיהם משמשות כחומר גלם ליצירת רושם של 'עצמי' אידיאלי ניתנים לבחינה בהקשרים

מגוונים של פעילות אנושית. סיטואציות שונות מכתיבות את המגבלות למעורבות האנשים בהן, אך עדיין מתירות מרחב תמרון מסוים לפרט להפגין את המעורבות הרצויה בעיניו, ובהתאם להנחת הסובייקטיביות שהוצגה בפרק הקודם (מג'יימס והלאה), זוהי מעורבות הרצויה גם בעיני המשתתפים האחרים. גופמן כותב:

"A locally realized world of roles and events cuts the participants off from many externally based matters that might have been given relevance, but allows a few of these external matters to enter the interaction world as an official part of it" (Goffman 1961, 31).

גופמן מתאר כיצד אנשים שמבצעים תפקיד מסוים (למשל, רופאים, שדרני רדיו, מרצים או אורחים במלון), בתוך מסגרת פיזית מסוימת (למשל, חדר ניתוח, תחנת רדיו, אולם הרצאות או לובי של בית מלון), מכניסים אל תוך הסיטואציה מאפיינים רחבים יותר של אישיותם. הם עסוקים בלבצע את מי שהם מעבר לתפקיד הרשמי שמכתיב את פעולותיהם. הצגת מי שהם מעבר לתפקיד הרשמי, מורכבת מהדימוי המוסרי של אנשים את עצמם כחלק מקבוצה חברתית מסוימת. גופמן כותב:

"...some surgeons are more alive than others to the opinion of patients, others to the opinion of their colleagues, and still others to the view that the hospital management has of them" (Goffman 1961, 101).

כלומר, במסגרת הפרקטיקות הרשמיות שהמנתחים אמורים לבצע במסגרת תפקידם, מידת המעורבות שלהם בכל ביצוע תלויה באופן שבו הם תופסים את 'אישיותם' כמנתחים – כשחקנים בזירה מקצועית, למשל, כמבצעים של מדיניות רפואית, או אף כנותני שירות. בעקבות גופמן הראתה ויצמן (Weizman 2006), לדוגמה, כיצד הפעולות הפרפורמטיביות של עיתונאים בזמן ראיונות מאפשרות להם לבטא גם את זהותם המקצועית וגם את הזהות הפרטית שלהם.

4. ריחוק מתפקיד, פנים

כדי לתאר את הדרכים שבאמצעותם אנשים מפגינים את מידת המעורבות שלהם בסיטואציות מגוונות, וכך מבצעים את הסגנון האישי שלהם, גופמן משתמש במושג 'ריחוק מתפקיד' (role distance; Goffman 1961). לדבריו, אנשים לומדים בתוך קבוצות חברתיות כיצד להפגין מעורבות משתנה בפעולות שונות, החל מעיסוק נלהב וממוקד בפעילות תוך כדי ביצועה ועד להפגנת ריחוק מהפעילות או התעסקות בעניינים שאינם קשורים לה. גופמן מדגים את המושג על ידי תיאור של ילד בן שבע-שמונה שרוכב על סוס-קרוסלה:

"At seven and eight, the child not only dissociates himself self-consciously from the kind of horseman a merry-go-round allows him to be but also finds that many of the

devices that younger people use for this are now beneath him. He rides no-hands, gleefully chooses a tiger or a frog for a steed, clasps hands with a mounted friend across the aisle" (Goffman 1961, 108).

בדוגמה זו הילד כבר לא מתעסק בפעילות הרשמית של הרכיבה על סוס הקרוסלה, שכן הוא לא מעורב בתפקיד של הרוכב. תחת זאת הילד עסוק בביצוע הרכיבה בצורה חלופית ומאתגר את סגנון הרכיבה הרשמי של ילדים צעירים ממנו על ידי הרמת הידיים באוויר, אחיזת ידיים עם רוכב שכן וכדומה. בהתאם לגישתו של גופמן, שמעניקה חשיבות מרכזית לאופן שבו אנשים מתנהלים בסיטואציות מתוך המניע המרכזי שניתן לכנותו בפשטות "לצאת טוב", המושג 'ריחוק מתפקיד' מצביע על היחסים המורכבים בין התפקידים הרשמיים שאנשים מחליפים ללא הרף לבין מרחב התמרון שנתון לרשותם לבצע את התפקידים הללו. מרחב התמרון הזה, או החופש היחסי שגופמן מייחס לפעולות האנשים, מורכב מהתחלפויות של מצבי מעורבות שונים בפעילות הרשמית של הסיטואציה ("שיחת חולין עם חבר במסדרון", "רכיבה על סוס-קרוסלה" וכו'). עם תפיסה זו של מרחב התמרון של הפרט בסיטואציה, סיליברטי (Ciliberti 1993) בוחנת את הגבולות בין ביצוע תפקיד רשמי להפגנת תכונות אישיות בקרב מוכרי ספרים באיטליה ומראה כיצד המרחב בין הגבולות האלה מאפשר למוכרים לייצר את הסגנון האישי שלהם. וישניקי (Viechnicki 1997) מתארת כיצד בעת דיונים בקורסים סמינריוניים לתארים מתקדמים בארה"ב, סימנים פרפורמטיביים, כגון הפניית מבט, תיקונים, הפסקות והקדמות, מאפשרים לסטודנטים המשתתפים להפגין את דמותם האינטלקטואלית לצד דמותם החברית.

במקום אחר, גופמן מפנה את תשומת הלב למושג 'פנים' (face) (Goffman 1969), המוכר מחברות שונות, כדי להבליט את המחויבות של אנשים כלפי הדמויות האידאליות שהם מבצעים ואלו שמבצעים אחרים. לפי גופמן, זוהי מחויבות מוסרית של ממש: אנשים פועלים בסיטואציות על פי "הטבע שלהם", "האמת שלהם", וכשהם לא עושים זאת הם עלולים להרגיש אשמה. זוהי מחויבות הדדית. הם צריכים לקבל את האחר "כפי שהוא" ובתמורה הוא אמור לקבל אותם "כפי שהם". בניגוד למושג 'ריחוק מתפקיד', שהתמקד בעיקר בסגנון הביצוע של תפקידים רשמיים מסוימים, המושג 'פנים' מצביע על מה שמניע אנשים לפעול בסגנון כזה או אחר, קרי, על שאיפתם לזכות בהכרה הרצויה, או בכבוד הרצוי, בעיניהם ובעיני אחרים בסיטואציה נתונה. גופמן מגדיר את המושג 'פנים' כך:

"The term face may be defined as the positive social value a person effectively claims for himself by the line others assume he has taken during a particular contact"

(Goffman 1969, 3).

כלומר, הפרט מנסה לשלוט בהבעותיו כך שהן יתאימו ל'פנים' שלו ושל האחרים בסיטואציה נתונה. עבור גופמן, המושג 'פנים' הוא מניע אוניברסלי שמסביר את התנהגותם של בני אדם, אם כי הפרקטיקות שבאמצעותן חברי קבוצות שונות מנהלים את ביצועיהם וכך שומרים על ה'פנים' שלהם ושל אחרים משתנות מקבוצה לקבוצה. הוא כותב:

"Whether or not the full consequences of face-saving actions are known to the person who employs them, they often become habitual and standardized practices... Each person, subculture, and society seems to have its own characteristic repertoire of face-saving practices. It is to this repertoire that people partly refer when they ask what a person or culture is 'really' like" (Goffman 1969, 9).

הפרקטיקות ל'שמירת פנים' הן הביטואליות וניתנות לבחינה ברמות קבוצתיות שונות (למשל, משפחות, קבוצות פרופסיונליות, קבוצות אתניות, מדינות וכו'). גופמן מתייחס אליהן כביצועים המרכזיים שמאפיינים חברי קבוצה מסוימת – כך הם רוצים שיכירו בהם וכך הם מתנהגים כלפי זולתם. בניגוד למושג 'ריחוק מתפקיד' שהניח את כובד המשקל של הבנת הסיטואציה על השינויים במצבי המעורבות של הפרט בסיטואציה, המושג 'פנים' והפרקטיקות הנובעות ממנו מבליט את ההיבט הפונקציונלי של סובייקטיביות הפרט (ההכוונה הפסיכולוגית): הפרט מבצע את עצמו בסגנון מסוים כדי להשיג את ההכרה והכבוד שאדם שכמותו צריך לקבל בסיטואציה נתונה. במקרים שבהם אנשים חוששים מפגיעה בכבודם, למשל, כשחושדים בכך שהם גזענים או לאומנים, הם משתמשים באסטרטגיות דיבור מיוחדות כגון הכחשה (Van Dijk 1992) או עיסוק זהיר בנושא (Condor 2000), אסטרטגיות שנועדו לשמור על הפנים שלהם בסיטואציה. אלה דוגמאות למאגרים שמשותפים לקבוצות חברתיות מסוימות המספקים להם אפשרויות דיסקורסיביות להתמודד עם נושאים רגישים שמאיימים על כבודם. אך גופמן חושב על מושג זה גם בהקשר של מה שבדרך כלל נהוג לקרוא לו תכונות אופי. הנה דוגמה שגופמן מביא לסגנון התנהלות אגרסיבי:

"In aggressive interchanges the winner not only succeeds in introducing information favorable to himself and unfavorable to the others, but also demonstrates that as interactant he can handle himself better than his adversaries. Evidence of this capacity is often more important than all the other information the person conveys in the interchange, so that the introduction of a 'crack' in verbal interaction tends to imply that the initiator is better at footwork than those who must suffer his remarks" (Goffman 1969, 19).

כלומר, התנהלות אגרסיבית היא כשירות שמתייחסת בעיקר ליכולת של האדם לשלוט בדברים מסוימים יותר מאחרים, כלומר, לא להביע אף לא לרגע קט חוסר ביטחון או היסוס. הוא צריך להימצא בשליטה מלאה באינטראקציה, משמע, עליו למסגר כל מבע בסיטואציה כך שהוא יצא טוב וזולתו יצא רע. כאמור, סגנון אגרסיבי כזה יכול להיות מובן על ידי המשתתפים בסיטואציה בצורות שונות: כאגרסיביות שמאפיינת פרט מסוים בגלל סיבות אישיות שונות, כאגרסיביות שמאפיינת קבוצה אתנית או פרופסיונלית מסוימת, כאגרסיביות שמאפיינת לאום מסוים וכדומה. הטענה של ווטס בדבר ההבדל בין האסטרטגיות הדיסקורסיביות השיתופיות שמבצעים החברים במשפחות בריטיות לעומת האסטרטגיות הוכחניות

שמאפיינות את החברים במשפחות שוויצריות גרמניות היא דוגמה טובה להבדלים תרבותיים בסגנון 'שמירת-הפנים' (Watts 1991).

מתשומת הלב שהמושג 'פנים' מעניק להכוונה הפסיכולוגית של הפרט נגזר עיסוק בתחושותיו במצבים בהם הוא מצליח לקבל את ההכרה הרצויה ובמצבים בהם הוא נכשל בכך. כשמישהו מצליח לקבל את ההכרה הרצויה או הכבוד שמגיע לו בעיניו, מתעוררות בו תחושות חיוביות, ואילו כשהוא נכשל לעשות זאת מתעוררות בו תחושות שליליות. גופמן מזכיר רגשות כמו מבוכה (embarrassment) וגאווה (pride) שקשורים להצלחה או אי-ההצלחה של הפרט לקבל הכרה רצויה.

הדיון במושגים 'ריחוק מתפקיד' ו-'פנים' מצביע על ההבחנה הדקה בין אפשרויות המעורבות האובייקטיביות שנתונות בידי הפרט בסיטואציה נתונה לבין ההכוונה הפסיכולוגית שמנחה את תמרונו בין אפשרויות אלה כדי לקבל להשיג הכרה רצויה בסיטואציה. אפשרויות המעורבות נתונות במרחב פיזי שבו הסיטואציה מתרחשת ובתפקיד הרשמי שמיוחס לכל משתתף. זהו תפקיד בהגדרתו הרחבה: מה שהפרט חושב שמצופה מאדם שכמותו לנהוג באפיזודה מסוימת שבה יש פעילות מרכזית רשמית, גם אם היא אינה מקודדת היטב. למשל: נסיעה באוטובוס, קנייה בחנות, ביצוע פרופסיונלי מסוים וכו'. לעומת זאת, ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט היא המניע שמנחה אותו בתמרון שבין אפשרויות המעורבות השונים בסיטואציה. זה המניע שגרם לילד הבוגר על סוס-הקרוסלה להיות מעורב בסגנון הרכיבה, על ידי אתגור והגחכה של צורת הרכיבה הרשמית: הוא כבר "ילד גדול", וכך הוא רוצה שיקבלו אותו הילדים בגילאים השונים וגם המבוגרים.

דוגמה נוספת של גופמן ממחישה את היחס המורכב הזה בין שני המושגים:

"Behind the apprentice's claims for a full share in the use of certain plant facilities there is the organizational principle: all members of the establishment are equal in certain ways qua members. Behind the specialist's demand for suitable financial recognition there is the principle that the type of work, not mere work, determines status. The fumbling of the apprentice and the specialist when they reach Coca-Cola machine at the same time express incompatibility of organizational principals" (Goffman 1967, 111-112).

המבוכה שנוצרת במפגש בין המתלמד למומחה ליד מכונת השתייה מצביעה על סגנון מעורבות מסוים של השניים בסיטואציה (ריחוק מהסיטואציה, או ביתר דיוק, ריחוק מהמעמד השיוויוני שאירוע הרכישה ממכונת השתייה מייצר במפעל), שהוא תולדה של ההכוונה הפסיכולוגית של כל אחד מהם: המתמחה מבצע עובד שמגיע לו להשתמש במתקני המפעל כמו כל עובד אחר למרות הסטטוס הנמוך שלו ואילו המומחה מבצע עובד בעל סטטוס גבוה (או מחויב) להשתמש באותם המתקנים כמו שאר העובדים מתוך תמיכה או ציות לעקרונות של שוויון במפעל. במילים אחרות, סגנון המעורבות של השניים זהה –

ריחוק מהסיטואציה שמאופייין בתחושה של מבוכה, ריחוק זה נובע מהפער בין התפיסה השונה שלהם את הסיטואציה בהתאם להכונה פסיכולוגית זהה, קרי, להתנהג בהתאם לעצמי האידיאלי שלהם. בהקשר זה, בקרמן (Bekerman 2009) מראה כיצד האווירה המתוחה והמתעמתת שנוצרת במפגש בין שתי קבוצות סטודנטים בישראל בעלי סטטוס שונה – יהודים ופלסטינים – נבנית ומתחזקת על ידי הכלים הדיסקורסיביים המאפשרים לחברי כל קבוצה להשיג את זהותם הרצויה.

5. ערוצי המעורבות לעומת מה שצריך לבצע

אבקש לחדד שתי נקודות חשובות ביחס לשימוש שעושה גופמן במושגים כמו מעורבות, עצמי, ריחוק מתפקיד ופנים, על מנת להסביר את ההבנייה החברתית של פעילות הפרט בסיטואציה. הנקודה הראשונה נוגעת לאופן שבו ההקשר החברתי מייצר סגנונות מעורבות מקובלים בסיטואציות מגוונות. לפי הנחה זו, התוכן שמועבר הוא פחות רלוונטי (יהיה זה צעקה, קללה, עצימת עיניים וכו'), וחשובים יותר כללי המעורבות שהמשתתפים מניחים שעל פיהם צריך להתנהג. גופמן כותב:

"When an impropriety such as manneristic gesturing occurs, this becomes noteworthy and hence noted not because something is being communicated, but because the rules regarding how one is to demean oneself when in the presence of others are broken. Verbal and non-verbal communication is something that is funneled through something else. This something else is the approved patterns of manner and association or co-participation in terms of which individuals are obliged to regulate their comings together" (Goffman 1967, 143).

כלומר, הפעילות ההדדית של אנשים מנותבת דרך דגמים הולמים של התייחסות אחד לשני. הנקודה השנייה מדגישה בדיוק את העניין ההפוך. לעיתים אנשים מפגינים סגנון מעורבות הולם לסיטואציה, אבל התוכן הופך אותם למפרי סדר. כלומר, מישוהו שההכונה הפסיכולוגית מנחה אותו לפעול על פי סגנון מעורבות מסוים באינטראקציה, אבל הוא לא "באמת יודע" איך אמורים להתנהג בסיטואציה. מה שנותר זה רק הפגנה של מעורבות. גופמן כותב:

"Natives never appreciate how well trained they are in the arts of detection until they find an alien among themselves who is trying to pass. Then ways of doing things that had always been taken for granted stand out by virtue of the presence of someone who is inadvertently doing the same things differently, as when milk is put in a cup before the tea, or the numeral four written with a crossing bar, or pie eaten from the apex, not the side" (Goffman 1969, 30).

בדוגמה זו הזר מבצע את הפעילות הרשמית כאילו הוא מכיר אותה: הוא מכין לעצמו תה וכותב את הספרה ארבע. הוא לא שואל אף אחד כיצד צריך לעשות את זה (כלומר – מפגין מעורבות בסגנון

הפעילות). מה שהופך אותו לזר הוא ההפרה של סדר הפעולות (כלומר, התוכן) שאדם שמפגין סגנון מעורבות בפעילות הזו אמור לבצע.

6. Footing

התיאור של גופמן את האופן שבו הדיבור מהווה יחידת פעילות בפני עצמה, באמצעות המושג 'עיגון' (footing) (Goffman 1979), מבטא אולי בצורה המוחשית ביותר את הקשר הסבוך בין ההכוונה הפסיכולוגית לערוצי המעורבות בסיטואציה (קרי, המודוסים השונים של החוויה). עבור גופמן, עיגון הוא:

"a change in the alignment we take up to ourselves and the others present as expressed in the way manage the production or reception of an utterance. A change in our footing is another way of talking about a change in our frame for events" (Goffman 1979, 5).

שוב, ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט בסיטואציית הדיבור היא לנהל את ההפקה והקבלה של מבעיו, כך שיתאימו לדמות האידיאלית שהוא מבצע. ערוצי המעורבות דרכם הוא מסוגל לממש התכוונות זו הם: מבצע (animator), מי שמפיק את המבעים באמצעות יכולותיו הגופניות), מחבר (author), מי שבוחר אילו סנטימנטים יובעו באמצעות המבעים) ו-אחראי (principal), מי שמחויב למה שהובע). הפרט מחליף בין שלושת ערוצי המעורבות הללו כדי לייצר את הגישה שלו כלפי כל רגע במהלך ההתרחשות של אירוע הדיבור. ערוצי המעורבות בדיבור שגופמן מתאר מזכירים את המושג ריחוק מתפקיד שהוצג למעלה, בכך שהם מצביעים על העמדה שהמבצע מביע ביחס למה שהוא עושה בכל רגע נתון במהלך הסיטואציה, אם כי השמות שגופמן בחר לערוצי המעורבות בדיבור מדגישים עוד יותר את ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט. הם מצביעים על "סגנונות שונים של אדם מתקשר" שבאמצעותם הוא יכול להפגין את מעורבותו בדמות האידיאלית שעשויה להשתמע מהמבעים שלו. ברוח החלק הקודם, סגנונות אלו הם מוסכמה חברתית, כמו גם התוכן של המבעים עצמם. אבל הם מאפשרים לו מרחב תמרון מסוים במסגרת הסיטואציה. ברודי (Brody 1991), למשל, מראה כיצד נשים בקהילת Tojolab'al בדרום מקסיקו מתגרות אחת בשנייה לצורך ניהול משא ומתן על זהותן האתנית. הנשים אינן אחראיות (principal) להתגרויות ולכן הן לא נתפסות כהעלבות ולא פוגעות בסולידריות הקבוצתית. ההתגרויות מתפקדות ככלי שבאמצעותו הנשים מאשרות את החברים הלגיטימיים בקבוצתן ומטילות ספק בשייכות הקבוצתית של אחרים. שיפריין (Schiffrin 1996) מדגימה כיצד אימהות יהודיות מחליפות בין ערוצי המעורבות השונים כדי לבנות את דמותן כמספרות (storytellers), להציג את מיקומן בתוך המשפחה ולהביע את זהותן החברתית כאימהות.

7. ניתוח מסגרות

בספרו Frame analysis מרחיב גופמן משמעותית את הדיון בערוצים שדרכם אנשים מעורבים בסיטואציה וביחסים שבין ערוצי המעורבות לתוכן שמועבר דרכם (Goffman 1974). נקודת המוצא בדיון זה היא שאנשים מבינים את המציאות סביבם באמצעות מסגרות. מסגרות אלה מורכבות מרעיונות טבעיים (על טבעם של אובייקטים) וחברתיים (על טבעם של אנשים) המאורגנים בסכמות.⁷ באופן כללי, הסכמות הללו הן התוכן שבאמצעותו אנשים מבינים סיטואציות בחייהם. גופמן כותב:

"One must try to form an image of group's framework of frameworks – its belief system, its 'cosmology'... across a territory like the United States there is an incomplete sharing of these cognitive resources. Persons otherwise quite similar in their beliefs may yet differ in regard to a few assumptions..." (Goffman 1974, 27).

למשל, אדם שצופה בשני ילדים הולכים מכות מבין את ההתנהגות של הילדים בסיטואציה על ידי סכמות מוכרות שנוגעות לתחושות של אנשים ויחסים חברתיים ביניהם. אבל ההבנה של האדם הצופה שהילדים הולכים מכות "באמת" מניחה שהוא מעורב בסיטואציה דרך ערוץ מסוים – ערוץ שהמשתתף שמעורב דרכו מקבל את הדברים הנצפים כפי שהם, הוא מניח שהם אמיתיים. לעומת זאת, המשתתף יכול גם להניח שהילדים משחקים ב"ללכת מכות". במקרה כזה, התוכן המקורי של "ללכת מכות", כלומר, הרעיונות שמרכיבים את הסכמות שדרכן המשתתף מבין את התנהגות הילדים כ"מכות", מועבר לרצועה אחרת של פעילות – משחק. דוגמה נוספת לסוג כזה של העברה יכולה להיות משחק בתיאטרון. להעברה של מסגרת מרצועה אחת של פעילות לרצועה אחרת גופמן קורא 'כיוון' (keying). העברה אחרת של מסגרת מרצועה אחת של פעילות לאחר היא 'פבריקציה' (fabrication), שמבטאת מעין מניפולציה של הזולת. גופמן כותב:

"A fabrication is the intentional effort of one or more individuals to manage activity so that a party of one or more others will be induced to have a false belief about what it is that is going on" (Goffman 1974, 83).

'פבריקציה' ממחישה מדוע, לפי גופמן, זה הכרחי לעסוק בערוצים שדרכם המשתתפים מעורבים בסיטואציה. במקרה של "מתיחה", המשתתפים בסיטואציה אינם מעורבים בה באותה צורה. מי שמבצע את המתיחה מעורב בה דרך ערוץ ה'פבריקציה'. מי שעובדים עליו, רואה את מה שקורה כפי שהוא, כהתרחשות אמיתית. בהמשך גופמן מונה מקרים נוספים שמאפיינים סיטואציות מסוג זה, כגון מקרים של הונאה וניסויי מעבדות. ההמשגה של שלושה ערוצי מעורבות מובחנים שדרך אחד מהם המשתתפים מעורבים בסיטואציה הוא בעייתי, כפי שגופמן מתאר בעצמו. בסיטואציות יומיומיות אנשים נוטים לעבור

⁷ מחקרי תקשורת מסוימים מתייחסים למסגרות רק במובן של טקסטים שבנויים על ידי תבניות תרבותיות. כך, למשל, ניתן לבחון סוגי מסגרות שמבנים את שיח החדשות (Pan and Kosicki 1993) או לזהות מסגרות שבאמצעותן אמצעי התקשורת ממסגרים תופעות חברתיות כמו הטרדות מיניות (Bing and Lombardo 1997). מחקרים אלו לא עוסקים באופן שבו המסגרות פועלות בסיטואציה חברתית ספציפית. לעומת זאת, הניתוח שיונג (Young 1982) עושה למספרי סיפורים מתאר גם את הפרקטיקות הלשוניות שמעניקות לסיפור מובחנות בתוך אירוע הדיבור הרחב וגם את הפרקטיקות שהמספר עושה כדי להביע את העמדה שלו כלפי הדברים שנאמרים בסיפור אל מול המשתתפים האחרים בסיטואציה. ניתוח כזה קרוב יותר לתיאוריה שגופמן מפתח ב-frame analysis.

מסגנון מעורבות אחד לאחר, אם כי, בהקשרים רבים ערוצי המעורבות הם בגדר נורמות מקודדות היטב, למשל, המשחק של שחקנים בתיאטרון. הפרה של ה"משחק" על ידי הפגנה של מעורבות בסיטואציה כפי שהיא (למשל – מקרה שבו שחקן מתחיל לצחוק בתור שחקן, ולא בתור הדמות שאותה הוא משחק), מסמנת את ערוץ המעורבות המקובל ואת החריגות שהוא מאפשר. דורנלס וגרסז (Dornelles & Garcez 2001) ממחישים את הנורמות שמקבעות את ערוץ המעורבות הלגיטימי כשהם מנתחים שיחה שבה עובדים על בחורה בטלפון. הם מראים באמצעות ניתוח הדיבור שלה כיצד היא דבקה בהתייחסות לסיטואציה כ"אמיתית" למרות כל הסימנים החריגים.

במקום אחר גופמן מתייחס להתנהלות של אנשים שעובדים מ"אחורי הקלעים" של סיטואציות יומיומיות:

"persons such as janitors, stagehands, news-papermen, waiters, and servants may be involved in only a very narrow aspect of a given undertaking, since often they have a right to treat the activity as merely one more instance of the type, something to be handled without becoming vicariously involved in the drama of the main events. But, of course, these marginal persons are likely to know what is 'really' going on and appreciate that this is merely not going on for them" (Goffman 1974, 116-117).

ההתנהלות של אנשים אלו מכוונת לערוץ מסוים של מעורבות בסיטואציה המרכזית או בסיטואציה הרשמית של האירוע. הם אמורים לשוחח עם אנשי האירוע הרשמי רק על דברים מאד מסוימים שקשורים לעבודתם (מלבד חריגות מסוימות שמתקבלות כנורמטיביות). אבל במקרים כאלו המשרתים או המלצרים יודעים מה מתרחש באירוע הרשמי, אף אחד לא "עובד עליהם". הם לא מצופים להביע את מעורבותם באירוע הרשמי מתוקף תפקידם. עם זאת, יש באפשרותם להביע את תגובותיהם לאירוע הרשמי בצורה מוגבלת למדי, למשל, על ידי חיוכים נבוכים או מבטי התנשאות. למעשה, הנקודה המרכזית אצל גופמן היא שדווקא בהבעות הפנים המרומזות הללו, שאינן מקודדות על ידי התפקיד הרשמי של המבצע, ניתן לגלות את הדמות האידאלית שהאדם דבק בה, את "מי שהוא" מאחורי התפקיד הרשמי שהוא מבצע. גופמן כותב:

"Whatever a participant 'really is', is not really the issue. His fellow participants are not likely to discover this if indeed it is discoverable. What important is the sense he provides them through his dealings with them of what sort of person he is behind the role he is in" (Goffman 1974, 298).

כלומר, השורה התחתונה אצל גופמן היא שגם אם ניתן להניח שקיימים ערוצי מעורבות של אנשים בסיטואציה, לא ניתן לדעת בוודאות באיזה ערוץ אדם מעורב בסיטואציה (אם הוא מבין אותה כפי שהיא,

אם הוא משחק משחק, אם הוא מרמה). אנשים יכולים לזייף תחושות, יחסים ותכונות אופי מסוימות. לפיכך, לפי גופמן, מה שנותר הוא הפגנה של ערוצי מעורבות מסוימים על ידי המשתתפים.⁸ הוא כותב:

"what is real in each case [...] is merely a differently grounded – usually more stable and more acceptable – motive for maintaining a particular appearance" (Goffman 1974, 462).

בהמשך הספר גופמן מחיל את הגישה התיאורטית החדשה על ניתוח של דיבור לא-פורמלי. כמו מקודם, הנקודה המרכזית היא ההכוונה הפסיכולוגית של המשתתפים, כלומר, האופן שבו כל משתתף בסיטואציית הדיבור מנסה להפגין ללא הרף את עמדתו בתוך הסיטואציה אל מול המשתתפים האחרים. עם זאת, ערוצי המעורבות שעומדים לרשותו של המשתתף לעשות זאת מנוסחים בצורה חדשה. הרעיון המרכזי הוא אפשרויות האפנות שהדיבור מאפשר לדוברים לכוון או לעשות פבריקציה לתוכן הדברים שהם אומרים. בעקרון, אופני הדיבור דומים מאד לאלו שנוסחו ב'עיון' (מבצע, מחבר, אחראי), אם כי כאן הוא מוסיף את האפשרות לבצע גם דמויות לא-אנושיות או לא-טבעיות (כל הדמויות נכללות תחת המושג figures). כמו כן, הוא מדגיש את השימוש בקשרים, כמו: "אני חושב ש...", שמשמשים את הדוברים להפגין את עמדתם כלפי מה שהם אומרים בכל רגע נתון. השינויים המתמשכים בהפגנת העמדה (positioning) של המשתתפים באמצעות הדיבור השפיעו על חוקרים כמו קרן ארונסון (Aronsson 1998), שנעזרת במושג 'כוריאוגרפיה' כדי להגדיר אינטראקציה חברתית. השימוש במושג זה מבליט את תזוזת המשתתפים והאופן שבו הם מעצבים את המרחק והקרבה שלהם אל מול האחר. גם כאן הנקודה המרכזית בבחינת ההתנהלות של הדוברים היא מיומנויות הביצוע שלהם, האופן שבו הם ממחישים את מה שהם אומרים כדי לייצר את היחסים עם האחר. גופמן כותב:

"[...] so it is that when an individual appears in person before his familiars and joins with them in talk – surely the place where we ought to see him in the round, acting for himself, in his own name and in his own way – he frames himself from view. To say that he assumes a role and presents himself through it is already a bias in the direction of wholeness and authenticity. What he does is to present a one-man show. He animates. That much is his own, his doing of the moment. But this capacity to present is largely used in the name of principals other than he-himself-at-the-moment to enliven figures other than himself-at-the-moment. Certainly beliefs, concerns, feelings, attitudes, are 'expressed': 'inner states' are documented. But these displays are not some privileged access to the biological innards of the speaker, for they are

⁸ Frame analysis תואר על ידי וסטר (Vester 1989) כתוצר של "תרבות פוסט-מודרנית", בשל הניסיון לפרק את האותנטיות של המציאות על ידי חשיפת המסגרות שמרכיבות אותה.

properly to be attributed to a figure animated, not the animator" (Goffman, 1974, p. 547).

לפיכך, הביצועים של אנשים לא מעידים על תכונות אופי שלהם או כל דבר אינהרנטי אחר לאדם המבצע. הביצועים הם המחשות רגעיות של דמויות (figures), דמויות שתוארו על ידי גופמן גם כרעיונות, דימויים ו- דמויות אידאליות.

8. סיכום גופמן

לסיכום, גופמן מציע מגוון רחב של מושגים שמתארים את היחסים בין שני ממדים עיקריים בהתנהלות של הפרט בסיטואציות: ההכוונה הפסיכולוגית לקבל הכרה רצויה מסביבתו והמודוסים החווייתיים, קרי, ערוצי המעורבות הנורמטיביים שמאפשרים לו לתמרן בכל סיטואציה על מנת להשיג הכרה זו. בפרק הקודם מיד הוצג כתיאורטיקן שתיאר את ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט כנטיות שיש לו לפעולה בכל סיטואציה קונקרטית. ניתן לומר שגופמן חידד את הנקודה הזו והוסיף לה תכלית: אלה נטיות לפעולה שנועדו לספק למבצע את ההכרה הרצויה בעיניו ובעיני הסביבה רגע אחר רגע (למרות שגם ג'יימס, קולי ומיד עסקו בנקודה זו כשהם כתבו על היחס בין I ל-ME). המושג 'עצמי' מצביע על התכנים המוסריים האידיאליים שבשמם אנשים פועלים, שמכוונים אותם להשגת כבוד. אך תכנים אלו לא מצביעים על תכונות אופי קבועות, אלא על מופעים רגעיים הממוקמים בסיטואציה (הם מבוצעים כל פעם מחדש, משוחזרים, בניסיון לבצע את הדבר הקדוש – ה'עצמי' המיוחל). בנוסף, גופמן חיפש ללא הרף אחר סגנונות מעורבות נורמטיביים שמאפשרים לאנשים לתמרן בתוך סיטואציות. לשם כך, הוא גייס מושגים כמו ניכור, ריחוק מתפקיד, עיגון, פנים, כוון ופבריקציה. הקונספטים הללו אפשרו לו להצביע על סגנונות ביצוע/המחשה/המחזה אנושיים אוניברסליים, התקפים לכל סיטואציה באשר היא, הכוללת אנשים בפעולה.

2.3 הגשמת מטרות מקומיות מול 'ניטרליות רשמית': הוסרל, שוץ והאתנומטודולוגיה של גרפינקל

1. ההכוונה הפסיכולוגית של האתנומטודולוגיה

בפרק הקודם הוצג הפרויקט של גופמן לחקירה אמפירית של התנהגותם של אנשים בסיטואציות, פרויקט שמצביע במקביל על שני ממדים בחוויה של המשתתפים באינטראקציה: ההכוונה הפסיכולוגית שלהם לקבל הכרה וסגנונות המעורבות שדרכם הם יכולים לפעול בכל סיטואציה. הארולד גרפינקל מתמקד גם הוא בהגדרה המשותפת של הסיטואציה על ידי המשתתפים, אם כי, בניגוד לגופמן, הוא מצביע על הפרקטיקות שאנשים מבצעים כדי להשיג את המטרות המקומיות של תחום פעילות ספציפי (אלו הן המתודולוגיות של האנשים) (Garfinkel 1984). כלומר, הפונקציה של ה'סובייקטיביות התפעולית' משתנה: מהכוונה שנועדה לספק את התחושות החיוביות/מאוזנות של הפרט להכוונה שונה, שמטרתה לייצר עולם חברתי משותף, מובן ובר-דיווח למשתתפים. הכוונה פסיכולוגית זו המשיכה מסורת פנומנולוגית פילוסופית וסוציולוגית שתוצג בקצרה בפרק זה. 'סובייקטיביות תפעולית' מהסוג הזה לא ממשיגה את החוויה של הפרט על ידי תחושות או קונספט כלשהו של עצמי, אלא מתייחסת לחוויה כמארג של פרקטיקות משותפות שדרכן אנשים מבינים את המציאות, פרקטיקות המבוצעות במצב של 'ניטרליות רשמית' מבחינה תחושתית. בעוד שגופמן עשה שימוש במושגים שונים על מנת לתאר את המרחב התפיסתי שמאפשר לאנשים לנוע בין סגנונות שונים של מעורבות בסיטואציה, קרי, להגדיר אותה בצורות שונות, גרפינקל מציג מרחב תפיסתי מאוחד מבחינת הפרט, אך דינמי מאד ברמת הקבוצה.

2. הרדוקציה הטראנסצנדנטלית של הוסרל

העמדת הממד האינטרסובייקטיבי של הסיטואציה במרכז הפרויקט של גרפינקל מסתמכת על התיאוריות הפנומנולוגיות של הפילוסוף אדמונד הוסרל (Husserl 1960) והסוציולוג אלפרד שוץ (Schutz 1974). על ידי הצגת ה'רדוקציה הטראנסצנדנטלית' של הוסרל והפרשנות המסוימת ששוץ העניק לה, אראה כיצד גרפינקל, בעקבות שוץ, דן במורכבות ובדינמיות של נקודת המבט של הפרט הפועל רק בצורה תיאורטית, אך מזניח אותה ברמת הניתוח האמפירי. אני בוחר לעקוב אחר הקשר בין גרפינקל לבין שוץ והוסרל, גם מכיוון שגרפינקל מתייחס לגישותיהם באופן גלוי בעבודותיו, אך בעיקר משום שסקירה זו מבהירה את המתח בין "פתרון" העיסוק השיטתי והמקיף ברמה התיאורטית לבין הזנחתו המוחלטת מבחינת שיטת הניתוח הדוגלת בהכוונה פסיכולוגית נוקשה.⁹

'הרדוקציה הטראנסצנדנטלית' של הוסרל היא מהלך שאדם צריך לעשות אם הוא מעוניין להבין את האופן שבו אנשים חווים את העולם. מהלך זה מורכב משינוי ברפלקסיביות של הפרט החווה. במצב הראשון,

⁹ עם זאת, נעשו גם קישורים אחרים בין האתנומטודולוגיה של גרפינקל למטרות פילוסופיות וסוציולוגיות אחרות, כמו הסוציולוגיה של דורקהיים (Garfinkel & Rawls 2002) והפרגמטיזם (Emirbayer & Manyard 2010).

הפרט חווה את העולם כפי שהוא, כלומר, הוא מאמין שהאובייקטים הנצפים הם אמיתיים, הם נראים כפי שהם. במצב השני, הפרט מטיל ספק בתקפותם של האובייקטים, הוא מתייחס אליהם כתופעה שצריך לחקור ולהסביר. במצב השלישי הפרט מבין שהעולם נצפה על ידו, הוא מקבל את ההכרה שהוא זה שצופה באובייקטים וצריך להחליט אם הם אמיתיים או לא. ברגע שהפרט מכיר בכך שהעולם מכונן באמצעות החוויה הסובייקטיבית שלו, שהוא יכול להיות רפלקסיבי לגבי המציאות ולגבי המחשבות והתחושות שלו – או אז הוא משלים את ה'רדוקציה'!

מתוך גישה זו לחוויה של הפרט הוסרל בוחן את שאלת היחסים בין אנשים בעולם. הוא כותב:

"in any case then, within myself, within the limits of my transcendently reduced pure conscious life, I experience the world (including others) – and, according to its experiential sense, not as (so to speak) my private synthetic formation but as other than mine alone, as an intersubjective world, actually there for everyone, accessible in respect of its Objects to everyone. And yet each has his experiences, his appearances and appearance-unities, his world-phenomenon; whereas the experienced world exist in itself, over against all experiencing subjects and their world-phenomena" (Husserl 1960, 91).

לפיכך, האינטרסובייקטיביות עבור הוסרל היא התחושה של הפרט שהאובייקטים סביבו הם תופעה קולקטיבית שהוא חולק עם אנשים אחרים. לתופעה הקולקטיבית יש קיום בפני עצמה, מעבר לתחושות ולחוויות הפרטיות של אנשים את המציאות. הוסרל מעוניין לבחון כיצד האינטרסובייקטיביות מתאפשרת. הוא טוען שאנשים שלוקחים את האינטרסובייקטיביות כמובנת מאליה מבטאים גישה נאיבית לעולם (naïve attitude), בעוד שהחוקר צריך להבין שהאינטרסובייקטיביות היא תופעה ייחודית שיש לנסות ולהסבירה. באופן זה החוקר מאמץ גישה 'טבעית' לחקר החיים החברתיים (natural attitude).

3. הסוציולוגיה הפנומנולוגית של שוץ

כששוץ (Schutz 1974) מתרגם את הגישה הפילוסופית של הוסרל לפרויקט של מחקר חברתי הוא מוותר על הגישה ה'טבעית' שהוצגה למעלה. הוא כותב:

"the problem of how the intersubjectivity of all knowledge and thought can be transcendently deduced is something beyond the scope of the present study" (Schutz 1974, 42)

תחת זאת, שוץ לוקח את תופעת האינטרסובייקטיביות כמובנת מאליה ומציג פרויקט מחקר שיוצא מהנקודה הנאיבית וממוקד באופן שבו אנשים מבינים את הסובייקטיביות של האחר באמצעות סכמות יומיומיות של פרשנות. אנשים מפסיקים לנסות ולפרש את הפעולות שעושים אחרים סביבם כשהם

מבינים את הרלוונטיות של הזולת אליהם, ומכאן, את האופן המעשי שבו עליהם להגיב לפעולותיו. הוא כותב:

"in ordinary life we call a halt to the process of interpreting other people's meanings when we have found out enough to answer our practical questions; in short, we stop at the point that has direct relevance to the response we shall make ourselves. The search for the other person's subjective meaning will very likely be abandoned if his action becomes evident to us as objective content in a manner that relieves us of any further trouble" (Schutz 1974, 48).

לפיכך, ההכוונה הפסיכולוגית שמנחה את הפרט בפעולותיו, לפי שוץ, היא הניסיון המתמיד שלו להעניק פרשנות לאחר מתוך שיקולים פרגמטיים – להפוך את החוויה סובייקטיבית של האחר לתוכן אובייקטיבי מספק, כזה שמכווין לפעולה מתאימה. כאמור, שוץ לא מנסה לשאול כיצד קורה הדבר שאנשים הופכים חוויות סובייקטיביות של אחרים לתוכן אובייקטיבי. הוא לוקח נקודה זו כהנחת מוצא שעל בסיסה ניתן לבנות פרויקט של מחקר מדעי. הוא לא מתייחס לחוויה של הפרט בזמן סיטואציות, למשל, למקרים שבהם הכוונה הפסיכולוגית הזאת נעשית בקלות ובביטחון, לעומת מקרים שבהם אנשים לא מסוגלים או לא מעוניינים לבצע אותה. תפקידו של החוקר, לפי שוץ, הוא למצוא את אותן סכמות משותפות של פרשנות בהם אנשים משתמשים בחיי היומיום שלהם; ביכולתו גם להיות מעורב בסיטואציות כחוקר, ועם זאת גם לחלץ את הסכמות שמפעילים אנשים רגילים. דוגמה ליישום של גישת מחקר זו, היא הצעתו של קולמס (Coulmas 1979) לחפש אחר פורמולות שגרתיות (Routine Formula) בתרבויות שונות שמשרתות את האנשים להשיג מטרות בסיטואציות חברתיות מסוימות, למשל, השימוש בביטוי באנגלית *how do you do* לחילופי דברים נימוסיים (לעומת השימוש בביטוי זה בגרמנית או בצרפתית למטרות שונות). קולמס כותב:

"Pragmatic idioms [...] are characterized by certain features typical of idioms in the traditional sense. Membership in either of these sets, as I see it, is a matter of degree, and hence the boundary between them is vague. The critical attribute uniting both is the functional appropriateness of all of these expressions relative to types of social situations. In other words, their efficiency in meeting certain functional demands has resulted in their formulaic character" (Coulmas 1979, 240).

דוגמה נוספת לאימוץ הגישה של שוץ היא המחקר של קנדל (Kendall 1981) על הומור וסרקזם. במחקר סוציו-לשוני זה הביקורת המרכזית שמוצגת היא כלפי התפיסה הדטרמיניסטית למחקר השפה. המחברת מתנגדת לחקר השפה באמצעות מודלים סמנטיים המנותקים מתיאוריה חברתית כללית. היא טוענת שמחקר המשמעויות של מבעים במנותק לחלוטין מההקשר ייכשל בבחינת המידע, אך גם מחקר שפה שטוען שהמשמעויות טמונה רק בהקשר לוקה באותו כשל. היא מציעה שילוב של השניים וכותבת:

"Social meanings are neither strictly context free nor strictly context bound; they arise out of peoples' attempts to apply their interpretations of the normal rules of conduct in particular situations as they interpret them" (Kendall 1981, 247).

בהמשך לשאלות של הוסרל שנדחקו הצידה בפרויקט המחקר של שוץ, קוסטלו (Costelloe 1996) מעלה ביקורת על מהות ההבנה של עמדת החוקר לפי שוץ ומגבלותיה. הוא כותב:

"The processes of everyday interaction do not translate unproblematically into a scientific idiom of the sort Schutz seems to assume. In 'stepping outside' the immediate process of interaction the position taken up by the social scientist is not directly comparable to the participant observing from beyond the face-to-face. This is because the latter does not aim, as does the scientist, to explain the interaction in question as an episode of 'social action'" (Costelloe 1996, 259).

מבלי להרחיב את הדיון לגבי האופן שבו החוקר חווה את הסיטואציה, הנקודה המרכזית היא ששוץ מצמצם את נקודת המבט של הפרט בסיטואציה ל'סובייקטיביות התפעולית' שהוצגה למעלה, כלומר, לשיקולים הפרגמטיים של הענקת המשמעות לאחר. בניגוד לגופמן, שדן גם בסוגיית המעורבות של הפרט בסיטואציה (וכך הוא מצביע, למשל, על חוויות של ריחוק וקרבה), שוץ מזניח את הדיון במודוסים שונים של חוויה לטובת מה שנהפך לאובייקטיבי, קרי מאגר המשמעויות שבהם אנשים משתמשים כדי להבין את העולם ולפעול בו.

3. פרויקט המחקר של גרפינקל

גרפינקל מאמץ את גישתו של שוץ בנוגע ליכולת של חוקרים לאמץ את נקודת המבט של הפרט של האיש הרגיל כדי להעניק הסברים לחיי היומיום (Garfinkel 1974). הוא מבחין בין שתי פרספקטיבות שונות להבנת הפעולות של אנשים: פעולות שנובעות מ'רציונאליות מדעית' לעומת פעולות שנובעות מ'רציונליות של חיי היומיום'. הוא מאמץ את הפרספקטיבה האחרונה, לפיה החוקר צריך לחלץ את הרוטינות היומיומיות של אנשים הפועלים בספרות חברתיות שונות, שמשמשות אותם כדי להפוך את הספרות הללו למובנות ולמתאימות לכל מטרותיהן הפרקטיות. לפיכך, ההתכוונות הסובייקטיבית של הפרט בסיטואציות היא להשיג את המטרות הפרקטיות של הסיטואציה. הכוונה היא לנטייה של אנשים ללמוד ולבצע מתודולוגיות שגרתיות האופייניות לקבוצות מסוימות בהן הם לוקחים חלק פעיל, מתודולוגיות שנועדו להפוך את התוצרים הנחוצים של הקהילה להולמים וברי-דיווח לכל המטרות הפרקטיות. גרפינקל כותב בנוגע להבחנה בין שני סוגי הרציונליות שתוארו למעלה:

"It is the scientific rationalities which writers on social organization and decision making commonly refer to as features of 'rational choice'. It is proposed here, however, that the scientific rationalities are neither properties of nor sanctionable

ideals of choices exercised within the affairs governed by the presuppositions of everyday life. If the scientific rationalities are neither stable properties nor sanctionable ideals of everyday life, then the troubles encountered by researches and theorists [...] may be troubles of their own devising. The troubles would be due not to the complexities of the subject matter, but to the insistence on conceiving actions in accordance with scientific conceits instead of looking to the actual rationalities that persons' behaviors, in fact, exhibit in the course of managing their practical affairs" (Garfinkel 1974, 65-66).

על בסיס ההבחנה הזו נעשו מחקרים אתנומטודולוגיים מגוונים (חלקם משתייכים למחקר השיחה, זרם שיעמוד במרכז הפרק הבא). לינץ' (Lynch 2006), למשל, מתאר כיצד צריך לחקור נושאים קוגניטיביים מבלי להתעסק בתובנות מנטליסטיות על קוגניציה. כלומר, חוקרים לא צריכים לייחס לנבדקים פעילות קוגניטיבית סמויה שמתרחשת במוחם אלא לבדוק את המתודולוגיות שבאמצעותן הם משיגים מטרות קוגניטיביות, כגון: 'חיפוש', 'היזכרות' (או כישלון ב'היזכרות'), 'ספירה של דברים'. באופן דומה, מונדדה (Mondada 2011) מתארת כיצד הבנה של הוראות מכניות מושגת באמצעות פרוצדורות שיחתיות. היא מנתחת סיטואציה שבה עובד במוסך מבצע הדרכה בסיסית ללקוחה שקנתה רכב. מונדדה מראה כיצד הלקוחה מבצעת "הבנה" של ההוראות באמצעות פרקטיקות שיחתיות, תנועות גוף ומבטים.

כדי להדגים את הגישה של גרפינקל, אתאר בקצרה את האופן שבו הוא בחן את קבלת החלטות של מושבעים בארה"ב. הוא התמקד בקבלת החלטות של מושבעים לגבי שלושה עניינים: התיק, הנזק וכן חלוקת ההאשמה והתיקון. גרפינקל ערך ראיונות עם המושבעים, ובתשובה לשאלה "מה מנחה אותם בקבלת החלטותיהם", הם בדרך כלל סיפקו את הכללים האתיים הרשמיים של הגדרת תפקידם, כגון: היסמכות על שיקולי החוק, הימנעות מסימפטיה למקרה, מעקב אחר הוראות השופט, דחיית השיפוט עד לאחר שהטיעונים האחרונים של עורכי הדין מוצגים, השהיית נקודת המבט האישית שלהם, קבלת החלטות עצמאית שאינה תלויה במושבעים האחרים ועוד. עבור גרפינקל, הדברים שאמרו המושבעים לא חושפים את המתודולוגיות השגרתיות שלהם. הם סיפקו לו את ה"חזית הרשמית של המושבע" ("official juror's line"), אבל לא את המניעים הפרגמטיים של פעולותיהם.¹⁰ לפי ניתוחו, החוקים הפרגמטיים שמנחים את עבודת המושבעים, בנוגע לתיאורים שהמושבעים מאפשרים אחד לשני להתייחס כ'תיק', הם: עבודה תחת מסגרת זמן מוגבלת, הימנעות מהטלת ספק בידע של 'השכל הישר', הימנעות

¹⁰ בהקשר זה, מילס מתייחס ל"אוצר-מילים של מוטיבציות" שמשמש חברים במוסדות כדי להצדיק את פעולותיהם. הוא כותב: "institutionally different situations have different vocabularies of motive appropriate to their respective behaviors that conventionally accompany that type of situation and function as cues and justifications for normative actions in it" (Mills 1940, 906).

מחשד במניעיהם של המושבעים האחרים, הימנעות מהטלת ספק במה שכולם מכירים כמאפיינים של טיפוסים חברתיים מסוימים ועוד.¹¹

גרפינקל מדגיש שעל מנת לשמש כמושבע, אדם צריך לעשות שינוי בסגנון קבלת ההחלטות שלו, לפתח סוג כשירות שאולי אין לו. אף על פי שהמושבע משתמש בידע יומיומי לקבלת החלטות, הוא עושה זאת כדי להגדיר את התיק. הוא כותב:

"Jurors' decisions that sort fact from fancy do not differ substantially from the decisions that he makes in this respect in his ordinary affairs. Nevertheless, there is a difference. The difference bears on the work of assembling the 'corpus' which serves as grounds for inferring the correctness of a verdict. Decisions in daily life that sort fact from fancy are not confined by an exclusive concern for achieving a definition of a situation for the sake of that definition" (Garfinkel 1984, 110-111).

כלומר, אנשים מפעילים רציונליות מסוימת כדי לבצע את תפקידם כמושבעים. יש להם מתודולוגיה ספציפית ליצירת ה'תיק' וכל התוצרים שכרוכים בו, באופן שיהפוך את ה'תיק' להולם ולבר דיווח לצרכיהם הפרקטיים (נניח, למקרה שבו הם יידרשו לתת דין וחשבון על העונש עליו המליצו וכדומה). הפרקטיקות של המושבעים, ושל אנשים אחרים בספרות חברתיות שונות, הופכות ל"עובדות חברתיות": זה מה שאנשים עושים כדי להתנהג בחברה, כך הם פועלים. משתמע מניתוחו של גרפינקל שאין צורך להעניק פרשנות נוספת לפעולות (למשל, שהן מסמלות דימויי עצמי, תחושות סובייקטיביות, או כל דבר אחר). מקדרמוט, גוספודינוף וארון (McDermott, Gospodinoff & Aron 1978) מדגישים את הנקודה הזו על ידי השימוש במושג "קונצנזוסים של עבודה" (working consensuses). מושג זה מתאר את האספקטים הקוגניטיביים של השגת הסדר החברתי על ידי המשתתפים בסיטואציות חברתיות. הם בוחנים את ההתנהגות של שיעור בבית ספר יסודי שכולל קבוצה קטנה של תלמידים ומורה. בניגוד לגופמן, שמדגיש את האופן שבו הגדרת הסיטואציה על ידי המשתתפים נועדה לשרת את הצגתם של דימויי עצמי אידאליים, החוקרים הללו מאמצים את הגישה האתנומתודולוגית, והם מניחים שההכוונה הפסיכולוגית של המשתתפים נועדה אך ורק להשגת הסדר.

מחקר אחר של גרפינקל במתודולוגיה יומיומית כללית יותר של אנשים שאינה תחומה לספרה מקצועית מסוימת: פרפורמטיביות מגדרית, או האופן שבו אנשים מתייחסים להופעות המגדריות של אחרים. גרפינקל עקב אחר תהליך לשינוי מין מגבר לאישה שעברה אגנס בארה"ב. במקרה של המושבעים, גרפינקל מניח ששררה ביניהם הבנה הדדית לגבי הסטטוס של כל אחד, הם האמינו וקיבלו את נוכחות

¹¹ אגלין (Eglin 1976) מגן על הטענה הזו בהריפות כשהוא מציג ביקורת אתנומתודולוגית על אתנוסמטיקה. הוא מראה כיצד האתנוסמטיקה, על סמך הנחות היסוד והמתודולוגיה שלה, מתעלמת מהעבודה השיפוטית והפרשנית של אנשים בסיטואציות הראיון. האתנוסמטיקה, לטענתו, לוקחת את מה שאנשים אומרים כתיאור של "מפות קוגניטיביות של תרבות" מבלי להתייחס להשגת הרגישות וההסכמה עם המראיינים בתוך סיטואציית איסוף המידע. המפות האתנוסמטיות, הוא כותב: "...relies on the very competence which it is seeking to discover and describe, but, unlike ethnomethodology, does not make that resource a topic" (Eglin 1976, 356).

של כל אחד מהמושבעים כמושבע (למשל, הם לא חשדו למשל שאחד מהם עשוי להיות מתחזה). לעומת זאת, אגנס הייתה במצב תמידי של חשש שלא יזהו אותו כאישה "אמיתית". היא לא יכלה להניח את ההבנה הדדית הזאת שכל אחד מהמושבעים הניח. גרפינקל כותב:

"Agnes was unable to exercise the assumptions that her circumstances, as they appeared to her, would appear in a more or less identical way to her interactional partners, were they to exchange places. We might refer to this as the existence of a problematic 'community of understandings' by and about sexed persons treating each other's sex as known in common and taken for granted by them" (Garfinkel 1984, 126).

המקרה של אגנס משמש את גרפינקל כדי להדגים כיצד מבנה "טבעי", כמו מין, שנלקח כמובן מאליו על ידי רוב האנשים, כולל גם הוא פעולות ורוטינות שמתחזקות על ידי אנשים כדי להשיג הופעה רצויה של גבר או אישה. אגנס התייחס לניהול ההופעה הזו כפרקטיקה שהיא צריכה ללמוד:

"The work of achieving and making secure her rights to live as a normal, natural female while having continually to provide for the possibility of detection and ruin carried on within socially structured conditions I call Agnes' 'passing'" (Garfinkel 1984, 137).

גרפינקל מכנה את תהליך הלמידה של המתודולוגיה השגרתית הזאת 'לעבור' כאישה ('passing'). אגנס לומדת כיצד להימנע מסיטואציות שבהן קטגורית המין שלה תוטל בספק. לדוגמה, היא נמנעת מהחלפת בגדים במקומות פומביים, מקפידה על חוקי 'מזמוזים' שיימנעו את חשיפתה, נמנעת מבדיקות גופניות של החלק התחתון של גופה אצל רופאים, נמנעת מחשיפת הביוגרפיה שלה כזכר, מתארת את בן הזוג שלה כ"סטרייט" מוחלט ועוד. גרפינקל מדגיש שהפרקטיקות של אגנס קשורות בעברה הביוגרפי ויש להן משמעות מכרעת לגבי ההווה שלה (הטלת ספק בקטגוריה המינית שלה) והעתיד שלה (האישור של הניתוח לשינוי מין והטיפול הרפואי בה, יחסיה עם בן זוגה וכדומה). בביקורת על גופמן, הוא טוען שהפרקטיקות הללו אינן אפיזודה חולפת. הן טבועות במארג הכולל את הביוגרפיה של אגנס, היחסים שלה עם בן זוגה ומשפחתה, הטיפול הרפואי שהיא מקבלת ומקום העבודה שלה. במקרה של אגנס, בניגוד למקרה המושבעים, גרפינקל מצביע על הקשר רחב יותר שבתוכו הפרקטיקות מתפקדות, הקשר שבתוכו אגנס מתפקדת כשחקנית בכמה ספירות על פני רצף מתמשך של זמן.

ווילסון מתאר כיצד במחקריו המאוחרים גרפינקל זנה את ההתייחסות להיבטים רחבים יותר של החברה ולהיסטוריה הסובייקטיבית של הפרט ועבר להתמקד רק במתודולוגיות של אנשים בזירות מקומיות (Wilson 2003). ווילסון מתייחס בעיקר לניסוח מאוחר של גרפינקל לאתנומטודולוגיה (Garfinkel 1996), שבו הוא מעמת את האג'נדה האתנומטודולוגית אל מול הגישות הרווחות במדעי החברה. במאמר

זה גרפינקל מדגיש את האובייקטיביות שבאתנומטודולוגיה לעומת הנטייה הפרשנית של הגישות האחרות להשתמש בסמלים שמומצאים על ידי קהילות החוקרים. הוא כותב:

"EM [Ethnomethodology] is not in the business of interpreting signs. It is not an interpretive enterprise. Enacted local practices are not texts which symbolize 'meanings' or events. They are in detail identical with themselves, and not representative of something else. The witnessably recurrent details of ordinary everyday practices constitute their own reality. They are studied in their unmediated details and not as signed enterprises" (Garfinkel 1996, 8).

דברים אלו מבהירים את הדחייה הגורפת של 'עבודה פרשנית' של חוקרים (על בסיס דרך האימוץ של הוסרל על ידי שוץ שהוצגה למעלה) הנחוצה לדעתו של גרפינקל כדי לייצר אובייקטיביות הקשרית, בדמות הפרקטיקות המבוצעות בתוך סיטואציה מסוימת. הפרטים הלא מתווכים שהוא מציין, נכונים להתרחשות עצמה אך מנותקים מכל מידע מחוץ לה. הניתוק הזה כרוך גם בהתעלמות מכך שגם הפרט הפועל בסיטואציה הנבחנת חווה את הפרקטיקות שהוא מבצע בצורה מסוימת. אם כך, שני עניינים נדחים על ידי גרפינקל על הסף: התייחסות להקשר מחוץ לסיטואציה והאופן שבו הפרקטיקות נחווה. למרות זאת, חוקרים שמשלבים בין הגישה האתנומטודולוגית לגישות המעמידות במרכז מבנים חברתיים רחבים, מתעקשים להדגיש כיצד מבנים מגדריים (West & Zimmerman 1987) ומעמדיים (Scharff 2008) מעצבים את המתודולוגיות שבאמצעותן אנשים פועלים בזירות מגוונות.¹²

4. הכוונה פסיכולוגית פרגמטית ומודוס נייטרלי של חוויה

הן גופמן והן גרפינקל מתייחסים לאופן שבו הנוכחות המשותפת של אנשים בסיטואציות מייצרת זירה הניתנת לחקירה אמפירית. גופמן טוען שהמפגשים בין אנשים מייצרים את ה'סובייקטיביות' שלהם, את תחושת ה'עצמי' שלהם, את ההבנה של מי הם בתוך הסיטואציה והתביעה להכרה מהאחר שנובעת ממנה. גרפינקל, לעומת זאת, טוען שהמפגשים מייצרים 'אינטרסובייקטיביות', כלומר, הבנה הדדית של המשתתפים בסיטואציה לגבי 'מה שעושים עכשיו' הבנה שמתחזקת פרקטיקות מסוימות וקובעת מה זה אומר לבצע תפקיד מסוים (רשמי או לא רשמי) בצורה הולמת ומוסרית (כלומר, פעולות שהן חלק מההבנה ההדדית של המשתתפים). שניהם מתייחסים הן להכוונה הפסיכולוגית של הפרט והן ליחסים עם האחרים בסיטואציה, אך אצל גופמן היחסים מגדירים ומתחזקים את ה'סובייקטיביות' על ידי מעבר בין סגנונות מעורבות שונים בסיטואציה, ואילו אצל גרפינקל ההכוונה נלקחת כמובנת מאליה. היחסים בין אנשים הופכים לזירה אוטונומית שמייצרת את עצמה. אין עוד צורך בעיסוק בשאלות הנוגעות לחוויה של הפרט, לתחושות שלו, לסגנונות המעורבות שלו בסיטואציה. מספיק שהחוקר ישתתף בסיטואציה

¹² ברוח זו, אטקינסון (Atkinson 1988) מבקר את מחקר השיחה (שיוצג בהמשך) על חוסר התייחסות לחוויה של הפרט בהקשרים רחבים יותר של חייו. לדיון נוסף בנוגע למתיחות בין המובן הרחב של ההקשר למובן הצר שלו, ראו Mchoul, Rapley and Antaki (2008).

הנחקרת, יצפה וילמד את הפרקטיקות השגרתיות של אנשים, יבדוק מה כוללת ההבנה ההדדית ביניהם ואילו מטרות פרקטיות פעולותיהם משיגות.¹³ ניתן גם להרחיב את היריעה, כמו במקרה של אגנס, ולבדוק כיצד הפרקטיקות בהווה קשורות לזירות שונות שבהן השחקנית פועלת וכיצד הן קשורות לעברה ולעתידה. התחושות או המעורבות של הפרט המשוקעות בפרקטיקות פחות משמעותיות בנושא למחקר בפני עצמו, כיוון שהן לא רלוונטיות למחקר השדה האובייקטיבי והאוטונומי של הפעולה – מאגר הפרקטיקות הוא זה שבסופו של דבר מגדיר את "מה שקורה" בספרה חברתית מסוימת ואת התוצרים הגשמיים והסימבוליים שלה.

---

¹³ קרייג (Craig 2003) מבקר את גרפניקל על כך שהוא אינו רפלקסיבי כלפי עבודת החוקרים שעובדים לפי גישתו: "Garfinkel is uninhibited in telling us how EM's own activities should be conducted (EM's central claims and policies), but EM policies do not authorize similarly uninhibited contributions by EM analysts (as EM analysts) to debates over policies that may govern the ordinary social practices that they study" (Craig 2003, 476).

2.4 הגשמת מטרות שיחתיות מול רגישות ולקייחת שליטה: מחקר השיחה של סאקס

1. הגשמה של פרוצדורות שיחתיות

בפרק הקודם הוצגה מסורת המחקר הסוציולוגית שנוסחה לראשונה על ידי שוץ (Schutz 1974) ופותחה על ידי גרפינקל (Garfinkel 1984). מסורת זו מניחה שהחוקר מסוגל וצריך לחפש אחר המתודולוגיות היומיומיות של אנשים שבאמצעותן הם מבצעים את שגרת חייהם. שאיפת המחקרים הללו היא להבין מהן ההנחות המשותפות לכל הפועלים בקהילה מסוימת וכיצד הם מייצרים את התוצרים שהם אמורים לספק במסגרת פעילותם, כך שהתוצרים יהיו מובנים וברי דיווח לכל המטרות הפרקטיות של הקהילה. למרות שגופמן התעניין רבות בשאלות בנוגע לתחושות של הפרט בזמן הפעילות ולנקודת מבטו באופן כללי על מעשיו (למשל באמצעות המושג 'ריחוק מתפקיד', ר' הדיון למעלה (Goffman 1961)), גרפינקל דחק שאלות אלה לקרן זוית, והארווי סאקס, התייחס אליהן בצורה מוגבלת.¹⁴ סאקס פיתח את גישתו של גרפינקל, אך הוא התמקד בפעילות אנושית ספציפית – שיחות (Sacks & Jefferson 1992). בדומה לגרפינקל, סאקס מניח שהחוקר צריך לאמץ את נקודת המבט של הפרט כאדם המשתתף בשיחה, משתתף שפעולותיו מנותבות על ידי המנגנונים השיחתיים.¹⁵ סאקס שואל: מהן ההנחות המשותפות של המשתתפים בשיחה על זולתם? כיצד המבעים של אנשים מובנים לאחרים? כיצד הם פועלים בתוך רצף השיחה?

אדון בשאלות אלה משני היבטים במקביל: 1. אדגים את הגישה האתנומטודולוגית של סאקס, כלומר, את החיפוש אחר הפרקטיקות המשותפות לאנשים שהופכות את מבעיהם להגיוניים ומובנים לעצמם ולאחרים. אציג בקצרה את מחקר השיחה של סאקס על ידי דוגמאות בסיסיות לאופי המחקר שהוא פיתח. היבט זה ממוקד באופן שבו אנשים מניחים דברים על קטגוריות שיחתיות ובאופן שבו קטגוריות אלו פועלות בתוך שיחות. ספציפית, אציג את מנגנון השיחה הבסיסי ביותר שסאקס ואחרים מתארים – מנגנון "לקייחת התורות" (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974). 2. האופן שבו ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט בסיטואציה קונקרטית חורגת מתחום הביצוע של פרקטיקה שיחתית גרידא, קרי, מה'ניטרליות הרשמית' שמאפיינת את פעולות האנשים אצל גרפינקל, ומכילה גם חוויות מסוג אחר, כמו להיות רגיש למשתתפים האחרים בשיחה או לקחת שליטה על השיחה. בהיבט זה, אדון באופן שבו סוגיות הנוגעות לתחושות הפרטיות של המשותפים צצות אצל סאקס בעקבות חשיפתו את המנגנון השיחתי, ובכלל זה תחושות של רגישות כלפי הדוברים האחרים ולקייחת שליטה על השיחה.

2. קטגוריות שיחה

¹⁴ עם זאת, יש חוקרי שיחה שמוכנים לקבל את האפשרות של הכוונות פסיכולוגיות אחרות רק אם הן מבוצעות באופן נשנה על ידי אותו הפרט במספר אירועים שונים (Heritage 1990).
¹⁵ ביליג' (Billig 1999) טוען שכדי לעשות זאת חוקרי השיחה משתמשים בשפה מקצועית מסוימת שמייצרת את הנייטרליות החוויתית של המשתתפים.

בהרצאותיו המפורסמות סאקס (Sacks & Jefferson 1992) מפתח זה לצד זה שני כיווני מחקר: א) האופן שבו אנשים קולטים "תוכן חברתי" והארגון של תוכן חברתי זה בקטגוריות שיחתיות, ו-ב) האופן שבו חוקים ומנגנונים מסוימים מארגנים את רצף השיחה. בעוד הכיוון הראשון עונה על שאלות אפיסטמולוגיות דוגמת "איך אנשים תופסים אובייקטים בעולם" ו"כיצד הידע שלהם מאורגן", הכיוון השני עוסק בשאלת הניבוי המדעי, כלומר, ביכולת של החוקר לנבא מהלכים שיחתיים עתידיים של המשתתפים בשיחה על ידי חשיפת המנגנונים שמארגנים אותם.

לפי סאקס, אנשים רואים אובייקטים כביטויים בלבד של מאגר הידע העשיר שיש להם על העולם, ידע שמאורגן בסטים של קטגוריות, כגון: מין, גיל, גזע, מקצוע וכדומה. האנשים עצמם, ככל אובייקט, נתפסים, הן בעיני עצמם והן בעיני הזולת, כייצוגים של הקטגוריות הללו. כשהפרט מזהה אובייקט כביטוי של קטגוריה מסוימת (למשל, 'גבר'), הוא מייחס לו באופן אוטומטי סטים של קטגוריות נוספות, לדוגמה, סט של 'משפחה' הכולל קטגוריות כגון: 'אבא', 'אח', 'בעל', 'סבא' וכו'. כמובן שהייחוס ל'גבר' קטגוריה מסט ה'משפחה' תלויה בהצטלבות עם סטים אחרים, כמו 'גיל'. אנשים פועלים ביחס לאובייקטים באמצעות הקטגוריות האלו. סאקס מדגיש:

"we're [sic] dealing with categories, and not necessarily with what sociologists might call 'groups', 'organized groups', 'organizations'. It's [sic] quite important to see that presumptive representativeness holds whether or not the members of that category are or are not organized" (Sacks 1995, 41).

כלומר, ה"תוכן החברתי" לפי סאקס אינו זהה לאנשים עצמם. זה לא משנה אם מישוהו "באמת" משתייך לקטגוריה מסוימת, מה שחשוב הוא שאנשים משתמשים בסטים של הקטגוריות הללו כדי להבין את סביבתם ולפעול במסגרתה. כמו שוץ, סאקס מניח שאנשים מבינים את המציאות באמצעות סטים מאורגנים של פרשנויות מספקות (סטים של קטגוריות) המוכרים להם. סאקס מאמץ את ההנחה של שוץ (בעקבות הוסרל) שהחוקר מסוגל לאמץ פרספקטיבה מרוחקת (כלומר, לתפוס ספירה חברתית מסוימת כ"תופעה"), כדי לחקור את האופן שבו אנשים תופסים את העולם בשגרת חייהם. גרפינקל עשה זאת כשתיאר את קבלת ההחלטות שביצעו המושבעים, על ידי גיוס של מתודולוגיה מקצועית מסוימת שנועדה להשיג את מטרתם, כלומר, הוא התרכז בתחום העיסוק המקצועי של נחקריו ובמתודולוגיה שתחום זה מזמן, ובמקרים חריגים, למשל, בניסויי ההפרה ובמחקר על אגנס, הוא שם דגש על המתודולוגיות שאינן קשורות לעיסוק המקצועי של אנשים. אצל סאקס, לעומת זאת, זהו הכלל, שכן הוא מדגיש את הכלליות והכולליות של המתודולוגיות היומיומיות של אנשים, שחורגת מתחום העיסוק המקצועי שלהם. בעיני סאקס, כל מבע מיוצר למטרות פרקטיות: השלמה של פרוצדורות שיחתיות. המתודולוגיות של אנשים, אם כן, כשהן נחקרות ברמת השיחה, מקיפות כל אספקט לשוני של חייהם. באופן זה, כל אובייקט בעולם מובן על ידי מנגנון של קטגוריות לשוניות ומסוגל להפוך לוורבלי דרך מנגנון שיחתי. כל מבע בשיחה מוסדר על ידי מנגנון שיחתי אובייקטיבי (במובן של מנגנון שנמצא בשימוש וניתן לגלות אותו). גם אם

אנשים חווים דברים במהלך השיחה, מה שחשוב הוא א) שהם יכולים להעניק לחוויות משמעות רק באמצעות קטגוריות לשוניות,¹⁶ ו-ב) המנגנון השיחתי מסדיר את פעולותיהם כשהם מנסים להתבטא. ניתן לתמצת את שתי הנקודות כך: אנשים תופסים את העולם החברתי ופועלים בתוכו באמצעות יישומים שיחתיים. כפי שאגלין כותב:

"members address, as it were, each social object they encounter with the question - what is it doing here? what social action is it performing? what interactional task is it engaged in? In the case of conversation its machinery provides slots or places, that is locations, where there are preferences (Sacks and Schegloff 1979) for certain hearings, so that if an uttered particular (X) can be heard in the preferred way (Y) there is an entitlement if not obligation to hear it that way" (Eglin 1980, 127-128).

חוקרים אחרים הדגישו את האופן שבו סוגים שונים של שדות סמיוטיים מגויסים על ידי המשתתפים כדי להגשים את המטרות המקומיות: דיבור, מבעים גופניים וסביבה חומרית. צ'ארלס גודווין (Goodwin 2000) מדגים זאת על ידי בחינת צילומי וידאו של ילדות שמשחקות "קלאס" ושל ארכיאולוגים שמסווגים את ממצאיהם. בצורה דומה, מרג'ורי גודווין ועלים סמי (Goodwin & Alim 2010) מראות כיצד ילדות צעירות בבית ספר אמריקאי מפגינות את השוליות של אחת מהן על ידי ביצוע וורבלי וגופני כאחד.

3. קטגוריות שיחתיות בפעולה

באחד מהקטעים המפורסמים שסאקס מנתח בהרצאותיו, "התינוק בכה, האמא הרימה אותו", הוא מתאר כיצד השימוש בקטגוריות הלשוניות מתרחש בתוך שיחות. סאקס מסביר מדוע הילדה שאמרה את המשפט שמופיע למעלה הניחה שהאישה שהרימה את התינוק שבכה היא אימו. הוא כותב:

"Viewers use norms [in this case: A mother ought to try to soothe her crying baby] to provide some of the orderliness, and proper orderliness of the activities they observe. Via some norm, two activities may be made observable as a sequentially ordered pair. That is, viewers use norms to explain both the occurrence of some activity given the occurrence of another, and also its sequential position with regard to the other, e.g. that it follows the other or precedes it" (Sacks 1995, 260).

לפי סאקס, הנורמות, היוצרות סדר והגיון בעולם החברתי, הן למעשה יחסים קונבנציונליים בין קטגוריות או פעולות. היחסים הללו יוצרים רצף של פעולות תקינות, הגיוניות, רגילות, בשגרת חייהם של אנשים,

¹⁶ המושג Sacks' Gloss שתבע גרפינקל מתייחס לעניין זה (Garfinkel 2002, 186-187). המושג מתייחס לשאלתו של סאקס: כיצד שוטרים מחליטים האם מכונת נטושה? התשובה פורסת סטים של קטגוריות בלתי פורמליות שקובעות האם מכונת מתאימה להגדרה של "נטושה". באופן זה מודגשת המתודולוגיה של אנשים המשתייכים לקבוצה פרופסיונלית מסוימת שמייצרת ומתחזקת את הסדר החברתי (כלומר, קובעת על סמך בחינת המקרה האם האובייקט שייך למקומו).

רצף שאינו מעורר בהם חשד לגבי מה שהם רואים. הפרט, לפיכך, הוא יצור חברתי שעסוק ללא הרף במתן משמעות למציאות באמצעות הידע הלשוני שברשותו והיחסים שהוא מכיר בין סטים שונים של קטגוריות.

4. רגישות במנגנון 'לקיחת תורות'

אחד מהמנגנונים השיחתיים המרכזיים שנחשפו על ידי סאקס ואחרים הוא מנגנון 'לקיחת התורות' כמנגנון חברתי המסדיר את היחסים בין המשתתפים באינטראקציה (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974). במאמר מכוון של האסכולה המתהווה, שזכתה בהמשך לשם מחקר השיחה, המחברים מתארים את מנגנון 'לקיחת התורות' כמנגנון אבסטרקטי, כללי, אולי אף אוניברסלי, מנגנון שמסדיר את התנהלות רצף השיחות באמצעות עקרון בסיסי: מישוהו אחד מדבר כל פעם. להלן תיאור תמציתי של המנגנון: כשאדם מדבר הוא יכול לבחור את מי שידבר אחריו, אם הסיטואציה אכן דורשת ממנו לבחור. אם הוא לא חייב לבחור, משתתף אחר יכול לקחת את תור הדיבור; אחרת, הדובר הנוכחי ימשיך לדבר. גם אם יש הפרות, אי הבנות והתנצחויות, הן יקבלו משמעות ברצף השיחה ביחס לעקרון בסיסי זה. לפי סאקס ואחרים:

"The facts that turn-size and turn-order are locally managed, party-administered, and interactionally controlled means that these facets of conversation, and those deriving from them, can be brought under the jurisdiction of perhaps the most general principal which particularize conversational interactions, that of RECIPIENT DESIGN. By 'recipient design' we refer to a multitude of respects in which the talk by a party in a conversation is constructed or designed in ways which display an orientation and sensitivity to the particular other(s) who are the co-participants" (Sacks, Schegloff & Jefferson 1974, 727).

למרות המבנה האוניברסלי של חילופי התורות בשיחה, בפועל הם מנוהלים על ידי המשתתפים בסיטואציה ספציפית. כלומר, זהו מנגנון כללי, בעל חוקים ועקרונות פשוטים, שמתאים את עצמו לסיטואציות קונקרטיות בעלות תנאים משתנים. במקרים מסוימים, כמו שיעור פורמלי בכיתה, זכות הדיבור הראשונה ללקיחת התור היא של המורה, והיא בדרך כלל קובעת מי ידבר אחריה, אבל יש ציפייה מהתלמידים לקחת תורות כאשר הם מתבקשים לעשות זאת. במקרים אחרים, כמו טיפולים פסיכולוגיים מסוג מסוים, למרות שמי שמנהל את הסיטואציה זה הפסיכולוג, דווקא המטופל הוא שנדרש לקחת כמה שיותר תורות (או להאריך את התור שלו עוד ועוד), והוא מקבל תמריצים לעשות זאת על ידי המטפל. אם המטופל מחליט להיות זה "ששואל את השאלות" ולקבוע מתי הפסיכולוג ידבר, נוצרת הפרה של כללי הסיטואציה. הפרה זו גם היא נעשית על ידי המנגנון הכללי של לקיחת התורות, אך היא משבשת את מה שמצופה מהתנהלות חילופי התורות בטיפול מסוג זה. הציפיות מהתנהלות חילופי התורות מוגדרות על ידי

המחברים כהבעת רגישות כלפי המשתתפים האחרים בשיחה, או התחשבות בהם.¹⁷ כלומר, מנגנון 'לקיחת התורות' בשיחה מנוהל על ידי המשתתפים, זוהי המתודולוגיה שלהם להביע את דבריהם, להפוך את עמדותיהם למובנות לאנשים האחרים. בנוסף, המנגנון מונע מתוך מוטיבציה מסוימת לשמר רגישות שיחתית. על אף ההדגשה של הפן האתנומטודולוגי (כלומר, הפרקטיקות של האנשים שמנוהלות בסיטואציה מקומית), ניתן להבחין בהתייחסות של המחברים גם להכוונה פסיכולוגית אחרת של המשתתפים בשיחה (להיות רגיש לאחר).

ההתייחסות המרומזת של המחברים להכוונה הפסיכולוגית הנוספת של המשתתפים, מנוסחת על ידי גופמן בצורה חדה וברורה בביקורת שכתב על "מחקר השיחה":

"What is basic to natural talk might not be a conversational unit at all, but an interactional one, something on the order of: mentionable event, mention, comment on mention - giving us a three-part unit, the first part of which is quite likely not to involve speech at all" (Goffman 1976, 290).

גופמן מתאר מצב שבו גבר נכנס לחדר עם כובע על ראשו. זהו 'אירוע בעל משמעות' שגורר 'משמעות' נוספת של מישוהו אחר שנמצא בחדר, שמביאה ל'תגובה על המשמעות' מהאדם שחובש את הכובע. אולם, ה'משמעות' לפי גופמן לא מסתכמת בפעולת הדיבור בלבד, מאחר ופעולת הדיבור היא רק כלי אחד שבאמצעותו הפרט יכול להביע את התייחסותו לסיטואציה ברגע מסוים. גופמן ממשיך:

"It follows, then, that our basic model for talk perhaps ought not to be dialogic couplets and their chaining, but rather a sequence of response moves with each in the series carving out its own reference, and each incorporating a variable balance of function in regard to statement-reply properties. In the right setting, a person next in line to speak can elect to deny the dialogic frame, accept it, or carve out such a format when none is apparent. This formulation would finally allow us to give proper credit to the flexibility of talk - a property distinguishing talk, for example, from the interaction of moves occurring in formal games - and to see why so much interrupting, nonanswering, restarting, and overlapping occurs in it" (Goffman 1976, 293-294).

גופמן, אם כן, רואה את השרשור השיחתי (מנגנון 'לקיחת התורות') כמכשיר שמאפשר לאנשים למקם את עצמם ביחס למסגרת הדיאלוגית שנוצרת על ידי המשתתפים בסיטואציה חברתית, מכשיר שבאמצעותו הוא מנסה לייצר את הרושם המתאים בעיניו ביחס לאחרים.

¹⁷ פומרנץ (Pomerantz 1984), לדוגמה, כשהיא מתארת את הפרקטיקה השיחתית של להגיד "איך אני יודע" (how I know), מגייסת את ההנחה שהובלטה על ידי גופמן, שאנשים בדרך כלל מהססים להתעמת אחד עם השני בצורה מפורשת.

5. רגישות בפרוצדורות שיחתיות נוספות: לצחוק ו-הזמנה לתיקון

שתי דוגמאות נוספות לפרוצדורות שיחתיות שאנשים מפעילים כדי להשיג מטרות מסוימות במסגרת האינטראקציה הן: לצחוק ו-הזמנה לתיקון. הפרוצדורה הראשונה מתוארת על ידי סאקס כשהוא מסביר מדוע אדם מסוים מגיב בצחוק בתגובה לאיום ההתאבדות של אדם אחר (Sacks 1995, 12-20). בהסבר הוא משתמש במושג 'טקסיות' כדי להצביע על סוגים שונים של טקסים קטנים שאנשים מבצעים תוך כדי שיחות, כגון: בדיחות, משחקים, הופעות. במקרה זה, המגיב ממסגר את איום ההתאבדות כבדיחה, שהיא טקס שמאופיין בסוף ברור ומוחלט – אדם מספר בדיחה, שומעיו צוחקים, והטקס מסתיים. הצחוק של המגיב במקרה של איום ההתאבדות מביע סיום מוחלט בתגובה לקריאה לעזרה של היריב. הצחוק מאותת לאדם המאיים, ברגישות מסוימת, שקריאתו לעזרה לא נשמעה, כלומר, שהוא לא הולך לקבל עזרה.

פרוצדורת ההזמנה לתיקון מתוארת כשסאקס מסביר את התנהלותה השיחתית של אישה שהתקשרה לקו עזרה נפשי, שמהלכה היא חושפת בפני המסייע במרכז שיש לה כלי נשק בבית (Sacks 1995, 21-25). חלק אלמנטרי מתפקידו של המסייע היא להבין מדוע יש לאישה רובה בבית. אבל שאלת "למה" פשוטה תשים את המטלפנת במקום לא נוח, שבו היא תצטרך לספק הצדקות לכך שיש כלי נשק בביתה, וככל הנראה תישפט על סמך ההצדקות הללו. על מנת למנוע את חוסר הנוחות מסיטואציה של חשיפת הצדקות, המסייע שואל אותה האם בעלה הוא שוטר. באופן זה, הוא לא מבקש ממנה דין וחשבון על הימצאות כלי הנשק בביתה, אלא מבקש ממנה לתקן את ההיקש שלו מדבריה. כמו במנגנון 'לקיחת התורות' שהוצג למעלה גם שתי הפרוצדורות הללו מדגימות כיצד סאקס מתמקד בפרקטיקות שאנשים מפעילים בשיחות כדי להשיג מטרות מסוימות – להתעלם מקריאה לעזרה או להימנע מלבקש דין וחשבון. הוא מראה כיצד מטרות אלה מושגות על ידי היכרות של המשתתפים עם פרוצדורות שיחתיות מוסכמות, ועל ידי ההפעלה האינסטרומנטלית אך אינטואיטיבית שלהן במהלך השיחה. כמו כן, ההכוונה הפסיכולוגית נוכחת גם במקרה של הצחוק וההזמנה לתיקון: המוטיבציה של הפרט להתנהג ב'רגישות' כלפי האחר, לא לדחות את קריאתו לעזרה של אדם אחר בבוטות, לא להעמיד אישה במצב לא נוח שבו היא ניצבת 'תחת חקירה'.

6. שליטה בפרוצדורת הצגת שאלה

במקום אחר סאקס מתאר את האופן שבו המוטיבציה של הפרט להיות בשליטה מושגת באמצעות פרוצדורות שיחתיות. הוא מציג את הרצף השיחתי הבא:

A: hope you have a good time

B: why?

עליו הוא כותב:

"the normal answer to this 'hope you have a good time' is 'thank you'. And if one uses a line like 'hope you have a good time' one can expect to control the return of the

other. In this case the line doesn't control the return of the other, and we can at least begin to see what it means to feel weak: having an expectation of doing something as controlling, and finding out that it isn't that at all" (Sacks 1995, 19).

המבע של הדובר מפעיל פרוצדורה שיחתית, שמאפשרת לדובר להיות בשליטה, שכן הוא הציב ציפיה לקבלת תשובה הולמת מזולתו. החריגה של הדובר השני, מעצם המענה על ברכה באמצעות שאלה, ממקמת את הדובר הראשון בעמדת חולשה, מכיוון שהפרוצדורה שהוא הפעיל לא הושלמה. לעומת זאת, הדובר השני, ששאל את השאלה, לקח את השליטה לידי – הוא הציב ציפיה משלו לדובר הראשון. על כך סאקס כותב:

"... the person who is asking the questions seems to have first rights to perform an operation on the set of answers. [...] And it's that right that provides for a lot of what looks like strugglings [sic] in some conversations, where the attempt to move into the position of 'questioner' seems to be quite a thing that persons try to do. [...] As long as one is in a position of doing the questions, then in part they have control of the conversation" (Sacks 1995, 54).

כאן סאקס מתאר מנקודת מבט רחבה יותר סגנון התנהלות שיחתי שמקנה שליטה למי שמפעיל אותו, קרי, להיות זה ששואל את השאלות בשיחה. בסיטואציות שבהן מוסכם כי דובר מסוים ישאל את השאלות, בדרך כלל נגזרת מכך קבלה של שליטתו בסיטואציה (בדומה לדוגמאות של המורה והפסיכולוג שתוארו למעלה). לעומת זאת, בסיטואציות שבהן הציפיות לא מקודדות בצורה ברורה מספיק עלול להיווצר מעין מאבק כוחות על עמדת שואל השאלות (דוגמה קלאסית למקרה כזה מתחום הפילוסופיה היא שיטת הדיון הדיאלקטית של סוקרטס). לפיכך, כפי שעולה מן הדוגמאות שהוצגו עד כה, סאקס מתמקד בעיקר בחשיפת המנגנונים השיחתיים בהם אנשים משתמשים כדי להשיג מטרות מסוימות בסיטואציות קונקרטיות, אם כי הוא מניח שתי הכוונות פסיכולוגיות נוספות של הפרט: להיות רגיש ולהיות בשליטה.

חוקרים נוספים הבליטו את הקשר בין הפרוצדורות השיחתיות למבנים של כוח ושליטה (Wetherell & Potter 1992). פוקס, למשל, (Fox 2001) משייכת את ה-evidentiality שמאפיינת שיחות של בריטים למשמעויות חברתיות רחבות יותר של סמכות, אחריות ונתינת אישור. ריימונד והריטג' (Raymond & Heritage 2006) מראים כיצד שימוש במנגנון 'לקיחת התורות' מאפשר לסבתא לייצר זהות שיש לה בעלות על הנכדה שלה, וריימונד (Raymond 2000) מתאר כיצד כתבי חדשות משתמשים בפרוצדורות שיחתיות כדי לבסס את סמכותם בזמן שידור חי של המהדורה.

7. דיווח על תחושות ורגשות כמטרות שיחתיות

לעומת הדוגמאות שהובאו למעלה, שבהן ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט מוצגת כמניע או כמוטיבציה, שמקבלת תצורה דיסקורסיבית בזכות הכשירות השיחתית של המשתתפים, בנייתו שיוצג כעת, הדיווח על

המצבים הסובייקטיביים של הפרט הוא מטרה שיחתית בפני עצמו. במילים אחרות, אנשים משתמשים במבעים לשוניים מסוימים בתוך שיחות כדי להעיד על מצבים סובייקטיביים או רגשיים שהם חווים בהווה או חוו בעבר. סאקס מתאר שיחה בין רופא למטופלת (Sacks 1995, 402-409), במסגרתה, רגע לפני שהמטופלת חושפת את הבעייה הרפואית שלה, היא מבצעת הקדמה לדיווח; א. כדי לכוון את הרופא להבין את האינפורמציה בצורה מסוימת, ב. עצם האינפורמציה שהיא רוצה/מסוגלת להעביר היא תחושתיה ולא "הסימפטומים":

"I can't go through with it... I can't go through with the evening I can't..."

רק לאחר מכן היא ממשיכה בחשיפת הבעיה הרפואית. על כך סאקס כותב:

"The idea then is that things like non-complete, non-objective, non-nominalized references do perhaps reproduce in some way, how a person having feelings that they're not in the first instance having by reference to their communicability, has them [sic]. And if what she's trying to do is say how she felt or what she thought, then a sequence which goes, 'I can't go through with it, I can't go through with the evening' would involve first the felt thing and then some explication of it to the hearer" (Sacks 1995, 405).

כאן התחושות הן לא מוטיבציות או מניעים שבאים לידי ביטוי בשיחה, אלא מתן דין וחשבון על תחושות. אלו מבעים שמטרתם להעיד על מצב סובייקטיבי כלשהו של הדובר, בשל הקיטוע שלהם, חוסר האובייקטיביות שלהם, חוסר השימוש בשמות-עצם וכדומה. הדוגמה הזו ממחישה ממד נוסף של התייחסות לסובייקטיביות או נקודת המבט של הפרט במחקר השיחה של סאקס, ממד שמתייחס לדיווח על תחושות או לחוויות של הפרט כמטרות ספציפיות, שאותן הפרט מנסה להשיג על ידי שימוש בכלים השיחתיים שעומדים לרשותו. באופן דומה (הרגשות או התחושות כמטרות שיחיות), "החברה" (society) יכולה להיבחן כמשאב שיחתי, כלומר, כנושא של שיחה, לעומת סט של הנחות של מחקר סוציולוגי (Bowers & Iwi 1993), ו-"זהות" יכולה להיבחן כפרוצדורה שיחתית של "ייחוס זהות" (Antaki & Horowitz 2000). בכל המקרים, ההכוונה הפסיכולוגית ה"אחרת", קרי – לקיחת השליטה, מיוחסת למשתתפים רק בהקשר המקומי של האינטראקציה ומוכפפת להכוונה העיקרית – הגשמה של פרוצדורות שיחיות.

8. הכוונה פסיכולוגית מקומית לצד הכוונות אוניברסליות

המטרה הכפולה של פרק זה היא מצד אחד להדגים כיצד סאקס פיתח את הגישה האתנומטודולוגית של גרפינקל לכדי מחקר שממוקד בשיחות של אנשים, ומצד שני, להראות באילו אופנים אסכולת המחקר החדשה מתייחסת לנושא ההכוונה הפסיכולוגית של הפרט בסיטואציה. כפי שהוצג למעלה, הגישה של סאקס מבקשת לחשוף מנגנונים אובייקטיביים שמסדירים את השיחות של אנשים ומנוהלות על ידי

המשתתפים בסיטואציות קונקרטיות. החשיבות של המנגנונים/הפרוצדורות/הרכיבים/החוקים הללו נעוצה באופי היישומי שלהם – זו אחת מהרמות האלמנטריות ביותר שבאמצעותן ניתן לבחון את ההתנהגות החברתית של אנשים, את האופן שבו הם פועלים כדי להשיג את מטרותיהם ברמה הבסיסית ביותר. עם זאת, כמו בדיון על שוץ וגרפינקל, צריך לקחת בחשבון שאופן ביצוע המטרה המקומית בשיחה מניח הכוונה פסיכולוגית נייטרלית שדוחקת את החוויה או התחושות של הפרט הצידה. למרות זאת, בחלק מהמקרים, סאקס בפירוש מתייחס לתחושות מסוימות שמניעות את הפעולות של אנשים, כמו 'רגישות' ו-'לקיחת שליטה', אך תחושות אלו לא עומדות במרכז הפרויקט שלו. כפי שהראיתי בדוגמה האחרונה, המצבים החווייתיים של הפרט מנוסחים בהרצאות המאוחרות שלו כמטרה דיווחית מקומית.

2.5 סיכום ביניים

בסיכומו של החלק הראשון אערוך דיון קצר במספר נקודות מרכזיות הנוגעות למעמד הסובייקטיביות של הפרט באינטראקציה על פי הגישות שהוצגו עד כה. המטרה של סיכום זה היא לחזור בקצרה על הנקודות המרכזיות של כל גישה ולהעמידן זו לצד זו, תוך הדגשת התובנות האפיסטמולוגיות שלהן ומגבלותיהן. לאורך הדיון הזה אדגיש את הבסיס לניתוחי האינטראקציה שאציג בחלק השני.

הגישות הפסיכולוגיות והפילוסופיות הראשונות שהוצגו, גישותיהם של ג'יימס, דיואי וקולי, הצביעו על דרך לחקור את הפנימיות של הפרט, הסובייקטיביות שלו, מתוך הנחת המוצא שהפרט הוא חלק בלתי נפרד מהסביבה החברתית שבה הוא גדל וחי. לפיכך, הסובייקטיביות שלו אמנם תלויה בסביבה החברתית, אך היא בכל זאת נפרדת ממנה, נבנית ומתעצבת בהתאם לקלטים המגוונים שמגיעים מסביבתו, קלטים שנחווים על ידי הפרט כתמונות או רעיונות המלווים בתחושות גופניות בסיסיות. אין המדובר בגישה מונוליתית בדבר הפנימיות של הפרט. כל החוקרים מדגישים את הסובייקטיביות כתהליך שבמהלכו רשמים מן העבר מעורבים בפרשנות של קלטים חיצוניים, וביחד עם תחושות גופניות הם מעצבים את זיכרון העבר, החוויה בהווה והפעולות העתידיות. תפיסת החוויה של הפרט כתהליך מתמשך היא נקודה קריטית עבור הניתוח שאציג בפרק השני. נקודה חשובה נוספת, שהודגשה בעיקר אצל קולי, נוגעת לתפיסת הפרט את עצמו ביחס לאחר (מושג "העצמי במראה"), כלומר, ההפנמה של "קולות" שיפוטיים מהסביבה שמתפקדים באופן אוטונומי בתהליכי החוויה של הפרט. עם זאת, טמונה בעייתיות בגישותיהם של החוקרים הללו, בעייתיות שנובעת מהערפול סביב נושא התמונות והתחושות, שכן אין זה ברור כיצד ניתן לדעת אילו תמונות אדם חווה בזמן האינטראקציה (למשל, האם אפשר להסתמך על דיווחיו של האדם?) וכן, לא ברור איך ניתן להעריך את איכותן של התחושות באמצעים לא פיזיולוגיים. רגשות כמו כבוד, שליטה או פחד מופיעים בתיאורי החוויות של הפרט, אך מהו מעמדן של חוויות אלה? האם אלו קטגוריות של דיווח או קטגוריות ביולוגיות מולדות? הגישות שיוצגו בהמשך מציעות בסיס אחר לניתוח מצבי החוויה של הפרט והכלים הסוציולוגיים האמפיריים שמאפשרים לזהות אותם באינטראקציה.

מהגישה של מיד אשאל בעיקר את ראיית ה"עצמי" כרפרטואר של נטיות לפעולה. מיד רואה את הפנימיות של הפרט כדיאלוג מתמשך בין נטיות שונות לפעולה שהופנמו על ידיו במהלך חייו. הרעיון המרכזי הוא שסיטואציות מעוררות באנשים נטייה לפעולה מסוימת, אך הנטייה הראשונית בדרך כלל נתקלת בנטייה אחרת שמתעוררת אחריה, וכן הלאה. כפי שמיד מתאר, אפשר לחשוב על הדיאלוג הפנימי המתמשך שהנטיות השונות של האדם מנהלות זו עם זו, כהפנמה של נטיות פעולה לשוניות בעקבות היחשפותו לקבוצות חברתיות שונות (ועקב כך, ריבוי של "אחרים מוכללים"). כמו כן, בעקבות מיד, אתיחס לנטייה לפעולה כיסוד אלמנטרי בחוויית הפרט. נקודת ביקורת חשובה ביחס למיד היא אי התייחסותו לאופן שבו נטיות שונות של פעולה מגלמות מצבי חוויה שונים של הפרט. במלים אחרות, מיד לא מרחיב את הדיון בתחושות או ברגשות של הפרט המגולמות בפעולה, והתעלמות זו יוצרת מעמד

חוויתי זהה לכל נטיות הפעולה של ה'עצמי'. האם חלק מהנטיות האלה נחוות על ידי הפרט בצורה שונה מאחרות? תשובה לשאלה זו תקבל מענה אצל גופמן.

גופמן מעלה לדיון בהתמדה (גם אם בניסוחים שונים, בעבודות השונות) את מצבי החוויה השונים של הפרט בסיטואציה, על ידי מושגים כמו "מעורבות", "ניכור", "מבוכה", "ריחוק", "מסגרות" ועוד. הפיתוח התיאורטי של מצבי החוויה של הפרט הופך את הדיון בנטיות לפעולה של הפרט למסובך יותר, מאחר והוא מניח שפעולות שונות מגלמות מצבי חוויה שונים של הפרט ביחס לסיטואציה, למשל, מעורבות חזקה בפעילות הרשמית שמתרחשת לעומת הפגנה של ריחוק עז או אף התעסקות בפעילויות אחרות. פיתוח תיאורטי זה יאפשר ניתוח של פעולות ההתמקדות בסיטואציה, כפי שאציגן בפרק הבא. נקודה מרכזית אחרת אצל גופמן מתייחסת למניע ההשתוקקות הבסיסי של הפרט לקבל הכרה או כבוד מהאחר. מהלך זה, כשהוא משולב עם חקירה אמפירית של ביצועיהם של אנשים בסיטואציות חברתיות, מאפשר לגופמן לטעון את הטענה המרכזית להגותו: אין 'עצמי' אחיד וקבוע; אנשים מפגינים ביצועים שונים, שדרכם הם מנסים לשחק או לשחזר 'עצמי' אידיאלי שהולם אותם בתוך כל סיטואציה, ודרך ביצוע ה'עצמי' האידיאלי הם משיגים את ההכרה או הכבוד שאליו הם משתוקקים. המודוסים השונים הם האופציות החווייתיות המאפשרות לאנשים למלא צורך חברתי בסיסי זה באינטראקציה. אם כן, נקודה מרכזית אחת שאני לוקח מגופמן לפרקי הניתוח הבאים היא האופן שבו אינטראקציה חברתית מעצבת את חוויית הפרט דרך המודוסים השונים המאפשרים לו לקבל הכרה רצויה מזולתו.

נקודה שנייה היא בחינת ה'עצמי' האידיאלי הדיווחי, קרי, הדין והחשבון שאנשים נותנים כשהם מתארים את דמותם בזמן שהוא מתארים חוויות מהעבר. תיאור החוויות בסיטואציות שונות (שיחות יומיומיות, ראינות, טיפולים וכדומה) הופך לטקס של בניית עצמי, שעוזר לאנשים להעניק משמעות לחוויות העבר שלהם. לעומת גישתו של גופמן, דרך זו לא מחייבת עדיין להניח שום דבר על מצב החוויה של הפרט בזמן הסיטואציה שאותה הוא מתאר (למרות שאפשר לעשות זאת, ואז נניח שהוא ממקם את עצמו ביחס לטקס "בניית העצמי").

גרפינקל וסאקס דוחקים הצידה את הדיון במצבי החוויה של הפרט. מבחינתם, ההכוונה הפסיכולוגית המרכזית של הפרט בסיטואציה היא להבין את מה שקורה בצורה הגיונית ופרקטית, להפוך כל קלט חיצוני באשר הוא להולם והגיוני למקום שבו הוא הופיע, כך שניתן יהיה לדווח עליו בצורה הולמת אם וכאשר הם יידרשו לדווח על המקרה. לפיכך, המניע הבסיסי ביותר של הפרט בסיטואציה הוא הצורך להבין את מה שקורה בהתאם לשגרות פרקטיות שמוסכמות על ידי קבוצה חברתית מסוימת. היתרון המרכזי של הגישות האלה הוא החשיפה והתיאור של הפרקטיקות המגוונות שאנשים מבצעים על פני רצף של אינטראקציות, בהתאם להקשר הספציפי של פעילותיהם. החיסרון של שתי הגישות הוא שהן לא מתייחסות למצבי חוויה שונים של אנשים בזמן שהם מבצעים את הפרקטיקות. האם הפרקטיקות מבוצעות בריחוק מסוים, או שמא בהתלהבות יתר? (הכוונה היא לסגנון הביצוע של הפעולות ולא לדיווח עליהן). גרפינקל וסאקס רוצים לדעת כיצד פועלות השגרות ולאילו מטרות פרקטיות הן מבוצעות, אך הם

מתעלמים משאלת החוויה של הפרט שמקיים את השגרה. בנוסף, המטרות הפרקטיות שמרכיבות את המתודולוגיות השגרתיות של אנשים תחומות בעיקר לזירת הפעילות המקומית שאותה הם מנתחים, בין אם מדובר בעיסוק מקצועי מסוים (כפי שתואר בדוגמת המושבעים) או בשיחה מסוימת. הם מעניקים פחות תשומת לב למקום של עיסוק מסוים בשגרת חייו של הפרט ביחס לשגרות אחרות שהוא מבצע. מה קורה כשהמושבע מדווח על פעילותו לבת זוגתו, לחבריו או לפסיכולוג שלו? מה הן המתודולוגיות שהופכות את פעולתו כמושבע לברות דיווח בסיטואציות בהן המטרות הפרקטיות נמצאות לכאורה מחוץ להקשר המקצועי המקובל שלהן? נקודת ביקורת זו חשובה לטעמי, כי החוויה של הפרט בסיטואציה (למשל, במסגרת פעילותו כמושבע) לא מסתכמת אך ורק בהשגה של הפעילות המקומית שהוא מבצע. מצבי החוויה השונים של הפרט במהלך ניהול היחסים בינו לבין האחרים בסיטואציות השונות משמשים כחומר גלם למתן דין וחשבון שחורג מתוצרי הפעילות המקצועית במובנה הצר.

מהדיון שלעיל עולות כמה נקודות מרכזיות שיש להן רלוונטיות ישירה לעבודתי (ר' ניתוח החומרים, חלק ב' להלן), ואלה הן:

1. החוויה של הפרט היא תהליך מתמשך ומשתנה של יחסים בינו לבין הסביבה. חוויה זו מורכבת מהתעוררות מסוימת אצל הפרט בעקבות קלט חיצוני, התעוררות המתנית בנטיות הפעולה של הפרט ביחסו עם אחרים.
2. בעקבות זאת, ניתן לומר שהפרט למד והטמיע דגמים שונים של יחסים בינו לבין האחר, נטיות לפעול על האחר בצורה מסוימת בסיטואציות שונות בחייו. הדגמים השונים של היחסים עם האחר מנחים את האופן שבו הפרט מבין את המציאות ופועל בתוכה. סוג היחסים עם האחר מותאם לסיטואציות בעלות קונבנציות משתנות, כלומר, ציפיות שונות לגבי האופן שבו צריך להתנהל מול האחר.
3. בנקודה זו אנו עוברים להסביר את מצבי החוויה של הפרט בסיטואציה. מצבי החוויה של הפרט יתוארו כאן כפעולות של התמקדות המכוונות לרבדים שונים של האינטראקציה עם האחר. כלומר, החוויה היא פעולה של השתקעות המכוונת לממד מסוים של יחסים עם האחר רגע אחר רגע על פני רצף האינטראקציה. כשהיחסים עם האחר מתנהלים על פי הציפיות, ללא כל הפרה, ההתמקדות של הפרט היא ביחסים כפי שהם והוא פועל אל מול האחר בסיטואציה מתוך קבלה של היחסים שנוצרים ביניהם. לעומת זאת, כשנקודה מסוימת ביחסים נתפסת על ידי הפרט כחריגה, כהפרה של דגם היחסים המקובל עליו, אזי מתרחש שינוי ברצף פעולות ההתמקדות שלו. בנקודות מסוימות פעולות ההתמקדות יכולות להיות מכוונות לפרט עצמו, כאדם שחווה את הסיטואציה וחש מרוחק ממנה, או לסגנון ההתנהלות של הסיטואציה תוך ניסיון לשנות אותה.
4. במידה והאדם נדרש לתת דין וחשבון על סיטואציות, מעניין לבדוק את הקשר בין דפוס פעולות ההתמקדות שלו בסיטואציה מסוימת אל מול הדיווח עליהם באמצעות דיסקורסים שונים של בניית ה'עצמי' שלו מנקודת מבט רטרוספקטיבית.

3. ניתוח אינטראקציות

3.1 נטיות להערכת יחסים בסיטואציות חברתיות והשתנותן

1 נטיות הביטואליות, מעורבות והפרות סדר

כאמור, ההנחה שהסובייקטיביות של הפרט נבנית במסגרת הקבוצה החברתית שבה הוא גדל וחי רווחת בתחומים רבים של מדעי האדם. בחלק 2 הוצגו גישות תיאורטיות שונות שמציעות הסברים שונים לאופן שבו המנגנון הסובייקטיבי פועל. הניגוד הבולט ביותר בין הגישות נוגע ל'סובייקטיביות תמונתית' (ג'יימס, דיואי וקולי) לעומת 'סובייקטיביות התנהגותית' (מיד וגופמן). כך או כך, הנחת היסוד היא שהמנגנון הסובייקטיבי של הפרט מורכב מכוח מסוים שמאפשר לו להפוך קלט מהמציאות למידע בעל משמעות ספציפית לפרט הקולט (ה-I). לאור זאת, מטרתו של חלק זה של החיבור היא לדון בקצרה במשמעות החברתית שאנשים מעניקים ליחסים בינם לבין אחרים, באופן שבו משמעות זו מעוצבת במסגרת קבוצות חברתיות ובתגובה של אנשים למקרים בהם מתבצעת הפרה של היחסים המקובלים. לאחר מכן, אציג ניתוח קצר של שיחות, מתוך התבוננות בנטיות התגובה של אנשים להפרות בשיחות והיכולת שלהן להשתנות לאורך זמן.

2. פעולות וה"כוח" שלהן בכינון היחסים

התפקיד החברתי שמוס (Mauss 1954) מייחס לטקס העברת מתנות בחברות ה"פרימיטיביות" של פולינזיה, מלזיה וצפון-מערב אמריקה, ממחיש בצורה ברורה כיצד טקס שגרתי בחייהם של אנשי השבטים הפרימיטיביים, המאופיין בהעברה של אובייקטים חומריים ביניהם, נתפס על ידי המשתתפים כבעל משמעות חברתית רחבה יותר. הוא מסביר זאת כך: כשאדם נותן מתנה לאחר, הוא מציג את עצמו כנדיב ולפיכך כאדם שמגיע לו כבוד. כשאדם מקבל מתנה ממישהו, הוא מאשר את הנדיבות של מי שנתן את המתנה, ובהתאם לכך מוכיח את הנדיבות שלו עצמו. כשמקבל המתנה מעניק מתנה בחזרה, הוא מראה שהכבוד שלו שקול, לכל הפחות, לכבוד של מי שהעניק לו את המתנה המקורית. מוסד חברתי זה, שכולל סט של פעולות גומלין שאנשים צריכים לבצע כדי לקיים קשר חברתי תקין, נתפס בעיניהם כפעילות מובנת מאליה, שגרתי וספונטנית. מוס מבקש להדגיש כיצד הפעילות השגרתי של נתינת וקבלת המתנות בקרב חברי השבטים הפרימיטיביים טומנת בחובה "כוח" (power) חברתי עצום – שמירה על הקשר בין האנשים בשבט והסדרת היחסים ביניהם.

מוס מתאר כיצד המנגנון הסובייקטיבי של הפרט תופס את הפעולות הכרוכות בנתינה ובקבלה של מתנות כפעולות שכוללות משהו מה'עצמי' של האחר. במתנה משוקע חלק מה'עצמי' של מי שהעניק אותה. במובן זה, חילופי המתנות הם סוג של חליפין בין ה'עצמי' של המשתתפים שמגולם באובייקט פיזי (של אדם נדיב ומכובד וכדומה), שמצביעים על סוג היחסים שמתקיים ביניהם. לפיכך, נתינה או קבלה של מתנה תמיד

רלוונטיות לסגנון היחסים שנבנה בין הנותן והמקבל והמעמד שלהם בתוך השבט. מחויבויות נתינת וקבלת המתנות שמופעלות על האנשים נתפסות כ'טבעיות' ו'אמיטיות'. לאנשים יש מרחב תמרון שמאפשר להם לפעול בין גבולות של מחויבות מסוימת כדי לייצר יחסים רצויים (למשל, מישהו שנותן בחזרה מתנה יקרה יותר מזו שקיבל, כדי להבהיר שכבודו רב יותר), כשחילופי המתנות משמשים כסות "נדיבה" למאבקי כוח בין אנשים.

3. ההביטוס הבורדזיאני כמנגנון של שמירה על הסדר הקיים

לפיכך, בגישתו של מוס פעולות מסוימות של אנשים מבטאות את סוג הקשר החברתי הדינמי בין המשתתפים. אצל בורדייה (Bourdieu 1977), ניתן לראות הישענות על רעיון בסיסי זה וקישורו לתצורת הפרקטיקות שמבצעים אנשים המשתייכים למעמדות השונים בצרפת במאה ה-20. בניגוד למוס, בורדייה מדגים כיצד ההשתייכות לקבוצה חברתית מסוימת, הכרוכה בבניית יחסים עם חברי הקבוצה ועם חברי קבוצות אחרות, מייצרת הביטוס – מערך של נטיות לבחור בדרכי פעולה מסוימות ולממש אותן. בורדייה בדק, בין היתר, את הרגלי הצריכה של הצרפתים, וגילה כי קיימים הבדלים בין מעמדות/קבוצות סטטוס (במובן של וובר) שונים, חלקם קשורים לרמת ההכנסה של האנשים, חלקם קשורים למקצוע שלהם. הוא מראה הבדלים, בין היתר, בצריכת המזון, מקום המגורים, טיפוח הגוף, צריכת מוצרי "תרבות" וסוג ההשכלה. הביטוס של קבוצה מוטמע ברמה מסוימת בקרב כל אחד מחבריה ומשפיע על נטיותיו לבחור, להרגיש, לחשוב ולהתנהג. ההתנהלות ההביטואלית מאפשרת לחברי הקבוצה להשיג כבוד (באמצעות רכישת הון סימבולי) בתוך שדה פעולה ספציפי ולבדל את עצמם מחברי קבוצות אחרות. באופן זה, לאנשים יש ידיעה בסיסית כיצד הם צריכים להתנהג בסביבתם, "מה נכון" עבורם ("ההגיון הפרקטי" מאפשר להם לעשות זאת בצורה אינטואיטיבית). מה שמניע אותם לפעולה הוא קבלת ההכרה מאנשים שמוערכים על ידם כאנשים שפועלים בצורה "נכונה".

ברמת הפרט, ההביטוס הוא המנגנון הפסיכו-פיזי שמאפשר לאנשים להמיר את המציאות החברתית סביבם למערך פרה-דיספוזיציות להתנהלות בסביבתם. בהקשר הדיון שלנו, ההביטוס הוא המנגנון הסובייקטיבי שהופך את המציאות לבעלת משמעות הרלוונטית לפרט. ההביטוס הופך את המנגנון הסובייקטיבי לכשעצמו תוצר של הפנמת מערך היחסים החברתיים בהם משוקע הפרט, למנגנון מחולל שמייצר מערך של נטיות לפעולה (בדומה לתפיסת ה'עצמי' אצל מיד). כשבורדייה חושף את מגוון הפרקטיקות המאפיינות את המעמדות בצרפת, הוא מצביע על סגנון ההתנהלות ה'מובן מאליו' של כל חבר במעמד, על מה שנתפס על ידי הפועל כפרקטיקה "טבעית" ונכונה למישהו מהקבוצה החברתית שלו. בורדייה מדגיש שהסדר החברתי נשמר משום שלאנשים יש נטייה אישית לוודא שהשרירותיות שלו תחשב לטבעית, שהסדר הקיים ייחשב ללגיטימי. בקצרה, ההביטוס מעבד כל קלט מהסביבה בהתאם לנטיות לפעולה. הנטיות לפעולה מרכיבות את מערך הפרקטיקות ה"מובן מאליו", הטבעי והלגיטימי עבור מי שפועל בשדה פעולה מסוים.

4. נטיות הביטואליות למעורבות בסיטואציה

אוסטרו (Ostrow 1996) מציע לבחון את פעולת המנגנון הסובייקטיבי שגורם לאנשים לראות את המציאות כ"אמיתית" במהלך סיטואציות קונקרטיות. הוא מתאר את הנטייה ההביטואלית של אנשים להיות מעורבים בסיטואציה כך שהיא תיתפס על ידם כ"אמיתית". גישה כזו רואה את המעורבות בסיטואציה כמושג השקול לתפיסת המציאות כ"מובנת מאליה", כלומר, מצב שבו הפרט מעורב בסיטואציה בצורה כזו שהיא לא נראית לו חריגה, שהוא תופס את הדברים כפי שהם. בניגוד לגופמן, שברוב המקרים התייחס למעורבות כביצוע שנועד להיתפס כפעולה אותנטית של המבצע (למשל, האם מבעי פניו של מי שאוכל מעידים על כך שהאוכל שהוגש לו "באמת" טעים לו), אוסטרו מתייחס למעורבות כנטייה הביטואלית של המשתתפים להיות מעורבים באופן מסוים בסיטואציה. כלומר, השאלה הנשאלת על ידי אוסטרו היא לא: "האם המעורבות היא באמת ספונטנית או שהמבצע רק מציג אותה ככזאת כדי לשמור על ה'פנים' של האחר?", אלא "כיצד המעורבות של המשתתפים מתממשת במהלך הסיטואציה?". הוא לא מעוניין ברציונליזציה שלכאורה עומדת מאחורי הצגת המעורבות הספונטנית (כלומר, לשמור על ה'פנים' של האחר) אלא באופן שבו המעורבות באה לידי ביטוי בסיטואציה.

בעקבות מוס, המראה כיצד היחסים החברתיים בין אנשים הממוקמים על פני מבנה של קבוצה מסוימת משוקעים בפעולות השגרתיות שלהם, כמו משא ומתן על מתנות, בורדייה מתייחס לתובנה הזו ברמה ה**קבוצתית**. הוא מדגים כיצד מבנה של יחסים חברתיים בצרפת מייצר מערך של פעולות שגרתיות המבדילות בין קבוצות שונות. הוא מצביע על הפרקטיקות של הקבוצות השונות כתוצר של הסדרת היחסים החברתיים ביניהם. עבור חברי הקבוצות, הפרקטיקות שהם מבצעים נלקחות כמובנות מאליהן. כך הם צריכים לפעול כדי להיות מי שהם. אוסטרו מתמקד ברמה של הפרט, אך בניגוד למוס הוא מתמקד ב'רגישות' שמגלה הפרט כלפי הזולת בסיטואציות משתנות. 'רגישות' זו כוללת את האופנים שבהם אנשים מפגינים מעורבות בסיטואציה בנוכחות אחרים, אופנים שנתפסים על ידי אוסטרו כנטייה הביטואלית. בניגוד לגופמן, שמדגיש את ההתכוונות של הפרט לעמוד בציפיות של המפגש החברתי (למשל, להיות מעורב באופן ספונטני בשיחה עם האחר), אוסטרו מבליט בעיקר את הנטייה ההביטואלית של אנשים להפגין סוגי מעורבות שונים, שנובעת מה'רגישות' ההביטואלית שלהם לנהל יחסים עם אחרים. 'רגישות' זו תוחמת את אופני המעורבות הלגיטימיים בסיטואציות חברתיות, כאלו שלא ייחשבו כהפרה חמורה של ה"מובן מאליו".

5. הפרות הסדר אצל דאגלס

אבל מה קורה כשמתרחשת הפרה של ה"מובן מאליו"? הגישה של מרי דאגלס (Douglas 1966) יכולה לעזור בהקשר זה. ההגדרה של דאגלס לכלוך היא של דבר שאינו נמצא במקומו. דאגלס מתמקדת דווקא במקרים או בתופעות שחורגות מה"מובן מאליו", שנוגדות למערכת הכללים של קבוצה מסוימת, ובשל כך הן מוגדרות כלכלוך או כחוסר סדר. במובן זה, חוקי הכשרות המוצגים בספר ויקרא נועדו לתחזק מערכת של חוקים שמגדירה מהו סדר ומהו לכלוך. מה שמוצא מחוץ לסדר, צובר מטען של שליליות, של חוסר איזון (המקרים הגרועים עוד יותר אלו מקרי הביניים, למשל, חזיר הוא יצור שמפריס פרסה אך לא מעלה

גרה, ולפיכך מייצג מצב ביניים מבחינת חוקי הכשרות היהודיים ובשל כך, לפי הניתוח המוקדם של דאגלס, נאסר לאכול אותו). הוא מורחק מתחום המובן מאליו של הפרט, עד שבשלב מסוים הרחקתו נתפסת כטבעית ולגיטימית. לאנשים יש כשירות לזהות את ה"חריג". כשהם מזהים שמהו אינו כשורה, נוצר מצב של חוסר איזון, של רפלקסיביות כלפי הסיטואציה, וניסיון להגדיר אותה מחדש. דאגלס פורסת מספר דרכים לעשות זאת: לחסל את הדבר שגורם לחוסר הסדר, ליישב אותו עם תפיסות קיימות, להרחיק את הגורם לחוסר הסדר מהקבוצה הנורמטיבית ועוד. כך, על ידי הטמעה של חוקי הסדר והדרת הלכלוך, קבוצות חברתיות מתחזקות את תפיסת המובן מאליו של חבריהן. הנקודה המרכזית כאן נוגעת בחוסר האיזון שנוצר אצל הפרט כאשר המובן מאליו מתערער.

6. ניסויי ההפרה של גרפינקל

גרפינקל, בניסויי ההפרה הראשונים שערך, הדגים כיצד הפרה של ה"מובן מאליו" מערערת אנשים וגורמת להם לנקוט בדרכי פעולה שונות (Garfinkel 1984). גרפינקל ערך ניסוי הפרה מסוגים שונים. בחלקם, הוא הדריך סטודנטים להתנהג בצורה לא שגרתית, למשל, להתנהג כמו אנשים זרים בביתם, או להתמקח עם מוכרים בחנויות על המחיר של מוצרים. ניסויי הפרה אחרים נערכו בניסויי מעבדה, כשבאחד מהם כל נבדק שיחק איקס-עיגול עם מתחרה, כאשר המתחרה הפר בצורה בוטה את כללי המשחק, למשל, כשמחק את הסימון של הנבדקים וצייר את הסימון שלו במקומו. בכל המקרים גרפינקל ביקש לבדוק כיצד הנבדקים מגיבים להפרות, כיצד הם מתמודדים עם חוסר האיזון (ושאר הרגשות השליליים שמתעוררים בעקבות ההפרה). הוא ראה שלנבדקים יש נטיות שונות להתמודד עם ההפרה: חלקם מתעלמים ממנה לחלוטין ופועלים בהמשך הפעילות כאילו היא מתנהלת על סמך כללים חדשים שאותם הם לומדים, חלקם מביעים התנגדות להפרה אך ממשיכים לפעול תוך ניסיון להבין את הכללים החדשים ומיעוט מסוים מתנגד נחרצות להפרה ומסרב להכיר בכללים חדשים, ותחת זאת מתעקש לשמור על הכללים הישנים. גרפינקל מדגיש בעיקר את הנטייה של אנשים לזהות את ההפרה כפעולה שפוגעת במובן מאליו ומתוקף כך מערערת על היחסים בין המשתתפים. כמו כן, הוא מראה את האקטיביות של המשתתפים בהתמודדותם המגוונת עם חוסר האיזון.

7. הסדרה של הפרות סדר באינטראקציה

גאמפרז (Gumperz 1979) מנתח שיחה בין יועצת עבודה בריטית לבין מהגר הודי בלונדון. הוא מראה כיצד הציפיות השונות של כל אחד מהם משיחת היעוץ יוצרות מצב של חוסר הבנה ביניהם, שמתבטא בחוסר ניווחות ובעיות בתקשורת ביניהם. כלומר, הציפיות של כל אחד מהמשתתפים לגבי ה"מובן מאליו" שאמור להתרחש בסיטואציה לא מתמשות. ברמת הביצוע, דקה אחר דקה, האיתותים שהמשתתפים קולטים מיידיעים אותם שמהו לא מתרחש כשורה בסיטואציה. ההפרות האלה נגלות בדיבור. הן ניתנות לבחינה, כפי שגאמפרז מראה, בחפיפות של דיבור, בצחקוקים, בשינויים בפוקוס, באינטונציה, בקצב הדיבור וכדומה. במפגש בין היועצת למורה שגאמפרס מנתח, כל אחד מהצדדים קולט את המהלכים של המשתתף השני כלא הולמים את הסיטואציה (בעקבות הציפיות השונות). עקב כך, כל

אחד מהם מנסה לדבוק במסגרת שונה להגדרת הסיטואציה, שניהם מנסים לפעול על המסגרת ההולמת לסיטואציה, אך אף צד לא מסוגל לקבל את המסגרת של השני. במקרה של גאמפרז, שני הצדדים מזהים הפרות בהתנהגות של האחר ומגיבים להן בהתאם לכשירות הלשונית שלהם ולמסגרות הפרשנות שהם מכירים. לעיתים, גאמפרז מתאר שהצדדים כלל לא מזהים את המבעים של האחר כיוון שאין להם את הידע החברתי הנחוץ לכך (למשל, המורה ההודי לא יודע כיצד "לחליץ" את התפקיד האמיתי של היועצת במוסד). הניתוח של גאמפרז מראה כיצד הפרות של המובן מאליו הן בעצם הפרות של הידע החברתי המוכר לכל משתתף, כשבמקרה זה, למשתתפים יש ציפיות שונות מהסיטואציה בעקבות הרקע האתני השונה. ידע חברתי זה הוא ידע שניתן לבחינה על בסיס הכשירות הלשונית של כל משתתף והופעתו בסיטואציות קונקרטיות.

8. דוגמאות לניתוח

הניתוח מתייחס לשמונה מקטעי שיחות של ארבעה נבדקים בניסוי הנזכר (ר' פרק 1). המקטעים לקוחים מהסבב הראשון של המשא ומתן שהנבדקים ניהלו עם היריב, כך שלכל נבדק נדגמו שני מקטעים משתי נקודות זמן שונות. כאמור, השחקנים תודרכו להיות מעורבים בסיטואציה בצורה אגרסיבית, כלומר, להתייחס לדברים של הנבדקים כאל הפרות (כלומר, לייחס למבעים של הנבדקים כוונות פוגעניות), להתנגד להם, להגחיק אותם וכדומה. לעומת זאת, לנבדקים אין ידע מוקדם לגבי יריביהם וסגנון התנהלותם בסיטואציה (לפחות בנקודת הזמן הראשונה). על אף הציפיות שיש להם מראש לגבי סיטואציה של משא ומתן מהסוג הזה, הנבדקים לא קיבלו תדריך מפורט לגבי האופן שבו הם צריכים להתנהג בסיטואציה, מלבד הצגת המטרה של המשחק – להרוויח כמה שיותר נקודות. העובדה שרק צד אחד תודרך להפר במתכוון את ה"מובן מאליו", כבר בסיבוב הראשון, מאפשרת לבחון את התגובות של הצד השני להפרות ממש בתחילת האינטראקציה, כשעדיין אין לנבדקים מושג לגבי סגנון ההתנהלות של היריב. בנקודת הזמן השנייה, לעומת זאת, הנבדקים כבר צברו מעט ניסיון, לכן יהיה זה מעניין לבחון את תגובתם הראשונית בסבב השני, כלומר, תגובה המסתמכת כבר כנראה על הניסיון של הנבדק מנקודת הזמן הראשונה, כבר בסיבוב הראשון. תמלולי האינטראקציות נעשו על פי קונבנציות התמלול שרוכזו על ידי רקפת סלע-שפי, שמופיעות בנספחים לעבודה. כל השמות בדויים.

נבדק 104, סיבוב ראשון, נקודת זמן ראשונה

19-1 דחה

י: רוני?

ר: *כן, שמע, <בטון ענייני> זה לא משתלם לשנינו, אני מפסיד אתה אולי המנצח, אבל אני: [דוחה את זה תמיד,

י:

[*טוב טוב טוב]* <דיבור מהיר> תקשיב, .. *זה ל:..א * <בהרמת קול> <י' מגחך קצת> הולך פה אידיאולוגיות עניינים כאלה, פה זה משחק! .. בסדר? אני אומר לך *תלך אית:י, * <בהרמת קול> ו:שנינו נרוויח, בסדר?

ר: *תן חצי חצי תמיד שנינו ננצח! * <בטון סמכותי>

י: נשמה אל ת:, אל תהיה איתי ראש קשה, .. זרום איתי ויהיה בסדר. אוקי?

ר: *לא, ..תן חצי חצי, * <בטון קשוח> אני ל:א..לא זורם לי

י: (-) בן כמה אתה?

ר: תש:ע עשרה,

עוד לפני שהמשתתפים מתחילים לשוחח, הסיבוב מתחיל בהצעה הלא-שיוויונית של היריב (1-19) ובדחייתה על ידי הנבדק. לאחר מכן, היריב פונה אל הנבדק על ידי שאלה שאמורה לוודא את שמו (רוני?). השאלה מחליפה מבעי הכרות מקובלים של תחילת שיחה (א': שלום, ב': שלום). השימוש בה מאפשר לשואל להפוך את המשתתף האחר לדובר שני (כלומר, לענות לו על השאלה). בנוסף, כפי שסאקס הראה, זה לגיטימי שהאדם ששואל שאלה כלשהי, במידה ולא קיבל עליה תשובה, יוכל לקחת את תור הדיבור שמגיע מיד אחר כך (א': מה השעה?, ב': שתיים, א': יש לך מושג איזה אוטובוס עובר כאן?, ב': לא). הנבדק במקרה זה עונה לו בקצרה (כן), אך הוא לא נותן ליריב לקחת את תור הדיבור, אלא מיד חוטף אותו וממשיך בעצמו (שמע). בנוסף, הנבדק משתמש בפנייה ישירה ועניינית, שבאה בתור הקדמה לדיבור ישיר המנוגד למה שנאמר לפני כן, וככזה עלול לעורר את מורת רוחו של היריב. הן 'חטיפת התור' של הנבדק והן השימוש בהקדמה לדיבור ישיר מאפשרים לנו לזהות שהנבדק מתייחס לפעולות הקודמות של היריב (ההצעה הלא-שיוויונית והפנייה בשמו) כהפרה המצדיקה הפרה של נורמת מעבר התורות. נראה כי ההצעה הלא-שיוויונית של היריב גרמה לנבדק לתפוס אפילו את הפנייה של היריב אליו בשמו כהפרה (הוא היה יכול לענות לו ולהגיב רק לאחר התור השני של היריב).

היריב, כאמור, תודרך מראש לערער על הלגיטימיות של תגובות הנבדק. ניתן לראות את זה בתגובה הראשונה שלו לדברי הנבדק, כשהוא מתפרץ לדבריו (טוב, טוב, טוב). החזרה על המילה "טוב" בדיבור מהיר מאותתת לנבדק שדבריו מעוררים התנגדות בקרב היריב, וכל החלק הזה משמש כהקדמה לבקשת היריב שעלולה להיתפס על ידי הנבדק כהפרה. הדברים של היריב בתור זה מסתיימים בשאלות אישור (בסדר?), כשברור שזה לא בסדר. הנבדק מתעלם מן השאלות, הוא לא עונה בחיוב או בשלילה והוא גם לא משתמש בהקדמה כלשהי שמאותתת ליריב שהוא הולך להביע התנגדות. לעומת זאת, הוא מציב דרישה ישירה ותקיפה מהיריב. מבחינת הנבדק, המעבר משימוש בהקדמות להבעת התנגדות ולהתעלמות

מהמבע של היריב, גם כן מצביעה על הזיהוי של המבע הקודם כהפרה נוספת. כלומר, הנבדק כבר מאותת על כך ש'התמסד' ערוץ תקשורת מסוים בין השניים שבתוכו כל אחד מהם רואה את דברי השני כהפרה. תגובת היריב ממשיכה את אותו קו התנגדות. הוא פותח ב"נשמה", שמשמשת כאן כהקדמה לביקורת על הנבדק. ההקדמה מצביעה על כך שהנבדק מפריז עם ההתנגדות שלו, שהוא מתנגד בצורה נחרצת מידי: היחסים שנבנו עד עכשיו עדיין נשמרים. בתוך המסגרת הזו היריב מנסה 'לרכך' את הנבדק באמצעות פנייה פמיליארית (נשמה) ואומר לו שהוא מפריז בהתנגדותו. אמנם הנבדק עקבי בתגובתו, פעם נוספת הוא דוחה את ניסיון הריכוך של היריב ומזהה גם אותו כהפרה. אך הפעם אין הוא מתעלם משאלת היריב כמו בפעם הקודמת, ועונה לו (אוקי?) בישירות (לא). הריכוך משפיע עליו מבחינת הקישור השיחתי של מה שהוא אומר בתגובה למבע הקודם (כלומר, מענה לשאלה שהוא נשאל), אך לא על עמדתו במשא ומתן, שכן הוא חוזר בקצרה על הציווי הקודם, אם כי מוסיף הצגה של עמדה סובייקטיבית גם כן בנימה יותר פמיליארית (לא זורם לי). לאחר מכן, היריב כביכול עושה מהלך חריג. הוא זונח את ערוץ העימות שנוצר ביניהם, ושואל את הנבדק שאלה שהיא לכאורה לא רלוונטית (בן כמה אתה) (שאלה זו יכולה להיתפס כניסיון נוסף לריכוך על ידי פמיליאריות, או דווקא כניסיון להקנטה על רקע פער הגיל ביניהם). את המבע הזה הנבדק דוחה את הניסיון לפמיליאריות (מסירת אינפורמציה נקודתית בלבד, בלי להבין את רוח הדברים כביכול), הוא פשוט עונה לו בקצרה (תשע עשרה).

ניתן לראות שהמשתתפים בונים דפוס התנהגות מתעמת שהתחיל לפני מקטע השיחה ונמשך לאורכו. כל צד רואה את התנהגותו של הצד השני כהפרה של התנהגות רצויה. הנבדק פחות מרחיב במילים, הוא לא עונה להקנטות של היריב (סטיות ממודוס שיחה "ענייני" של מו"מ) או מנסה להקניט אותו בחזרה, אלא ממוקד בדיבור על המשא ומתן (הדרישות שלו מהיריב במשחק). לקראת סוף הסיבוב היריב מנסה לשנות את הגדרת המצב של העימות על ידי פנייה מרוככת/פמיליארית ואחר כך על ידי שאלה שלא קשורה למשא ומתן. הנבדק משתף פעולה בצורה חלקית ביותר – הוא הופך את עצמו לדובר שני (כלומר, עונה על השאלה לעומת ההתעלמות הקודמת) אך חוזר על הציווי הקודם או עונה בלקוניות.

נבדק 209, סיבוב ראשון, נקודת זמן ראשונה

17-3 דחה

א: מה קורה?

ג: אהל:ן, בסדר גמור

א: אחי, למה לא קיבלת

ג: שבע עשרה שלוש?.. זה לא

א: [ניסי]. בסדר, אני אתן לך יותר טוב, אבל אתה חייב לסמוך עליי.. כאילו אתה חייב לסמוך עליי.

ג: <ב' מגחך מעט בשקט>

א: אני יודע מה אני עושה במשחק הזה

ג: סבבה.. [עליך,

א: [אחי, תל. תלך איתי, באמת, אנחנו.. אם נעשה את זה ביחד נוכל *לנצח את זה* <דיבור מהיר> הנה, עכשיו אני נותן לך קצת יותר,

ג: אוקי

א: א. אבל תקבל! תהיה איתי, באמת,

ג: סבבה!

א: [סבבה? כפרה

ג: [תתקרב יותר] ל:....חמישים חמישים

א: אני. אני. אני.. אני משתדל אחי, אבל צריך לנסות לזכות במשחק הזה..

ג: המ

האינטראקציה בין המשתתפים מתחילה בהצעה הלא-שיוויונית של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. היריב פותח במבע קצר של ברכות (מה קורה? [במקום "היי" ואז "מה קורה?"]). הנבדק משלב בתור אחד את הברכה (אהלן) ואת התשובה לשאלה (בסדר גמור). החילופים האלה מעידים על שמירה על כללי טקס מקובלים בשיחה ראשונה בין אנשים, אם כי בגרסה מקוצרת, כנראה מפאת משך הזמן הקצר שמוקדש לשיחות בין הסיבובים. לאחר מכן, היריב ניגש ישירות לעניין המשא ומתן, ומביע התנגדות לדחיית הנבדק באמצעות שאלה (למה לא קיבלת?). גם כאן, כמו במקטע הקודם, יש שימוש בהקדמה מרככת פמיליארית לדיבור ישיר (אחי) שעלולה לעורר התנגדות בגלל אי התאמה שלה לכוחניות של היריב. הנבדק לא מספק נימוק במענה לשאלה. אלא משתמש בשאלה רטורית (שבע עשרה שלושי?). הוא מתחיל לספק הסברים (מה שאומר שברור לו שנוצר שיבוש באינטראקציה הרצויה) לשאלה (זה לא..). השימוש בשאלה הרטורית ממסגר את שאלת היריב כהפרה – זו שאלה מיותרת שהתשובה עליה ברורה מאליה, הנבדק לא אמור לספק נימוק.

התגובה של היריב לא כל כך ברורה. מצד אחד, הוא מקבל את דברי הנבדק ומביע נכונות להקשיב לו (ניסי, בסדר, אני אתן לך יותר טוב). מצד שני, הוא מתפרץ לדברי הנבדק ונראה שהוא מתייחס אליהם בהתנגדות מסוימת (אתה חייב לסמוך עלי). יש כאן תגובה דו-משמעית של היריב. מחד, הוא מביע עמדה שתומכת ביריב ומבטיח לו ש"ילך לקראתו", ומאידך, הוא מביע שליטה ומנסה לשדל את היריב לקבל את מרותו. הנבדק מגיב בגיחוך קל, שמסמן את המבע הקודם כהפרה כלשהי, הפרה מעורפלת, כלומר, הוא מאותת שמהו לא כשורה, אך הוא לא מביע עמדה שלילית נחרצת או להפך. המבע הבא של היריב (אני יודע מה אני עושה) כבר מחזק דווקא את העמדה המתנגדת. היריב מדגיש את הסמכות שלו, שאמורה לגרום לנבדק לקבל את בקשתו. לנקיטת עמדה ברורה זו הנבדק מגיב בשיתוף פעולה מרוחק (סבבה). הוא מקצר במילים. המבע נתפס כהפרה בשל הבעת חוסר האמון של הנבדק (עליך). כלומר, הנבדק לא מקבל את דברי היריב כפי שהם. לכאורה, הוא מסכים איתו, אבל מאותת שזהו אשראי קצוב, כלומר חוסר אמון רק לפרק זמן מוגבל, עד שיוכל להתרשם מהצעתו הבאה. התגובה של היריב מעידה על כך שהוא זיהה את עמדתו המרוחקת של הנבדק. הוא חוזר על הניסיון לגרור את שיתוף הפעולה של הנבדק בשני התורות הבאים הנבדק נענה לדברי היריב בקצרה ובריחוק. רק במבע שאחריהם הוא מאותת על התנגדות כלשהי כשהוא מעלה בקשה יותר קונקרטיה מהיריב (תתקרב יותר לחמישים חמישים). במבע האחרון של היריב הוא שוב חוזר להבעת עמדה כפולה ומנוגדת, מצד אחד מקבל בהבנה את דבריו של הנבדק, ומצד שני מביע התנגדות אליהם.

סגנון היחסים שנבנה על ידי המשתתפים, כפי שעולה ממקטע שיחה זה, שונה מסגנון היחסים שעלה ממקטע השיחה הקודם. גם כאן כל צד מזהה את התגובה של השני כהפרה, אך היריב מבצע הפרות דו-משמעיות שכוללות מסר כפול: רצון בטובתו של היריב וניסיון להשליט עליו את מרותו בו זמנית. התגובות של הנבדק הן מרוחקות וציניות, הן לא עוסקות במשא ומתן עצמו. תבנית היחסים שנוצרה, המורכבת מהפרה דו-משמעית של היריב ומתגובה מרוחקת וצינית של הנבדק נשמרת לאורך כל הסיבוב.

נבדק 211, סיבוב ראשון, הרצה ראשונה

10-10 דחה

ש: מה קרה?

ר: (-) ר:ק שבעים וחמש אחוז

ש: מה אתה אומר, בוא. בוא. אנחנו נס. בוא נעשה סדר בעניינים.

ר: (-)

ש: דבר ראשון אני סטודנט, דבר שני אתה: *בקושי חיי:ל* <בהתנשאות>

ר: (-)

ש: אתה כאילו טירון, אבל את:ה..אתה כמה, שלוש ש.שלוש שבועות בצבא? שבועיים?

ר: חוד:ש (-)

ש: *אני המבוגר האחראי, אתה עדיין? * <בהרמת קול> <ש' מגחך מעט> מה שנקרא בשש..אני לא אגיד תינוק

ר: (-)

ש: *תקשיב לי ו: * <בהרמת קול> תעשה מה שאני אומר לך, בסדר?

ר: *לא* <ר' מדבר ומגחך מעט בו זמנית>

ש: נראה את זה

במקטע שיחה זה, הנבדק דחה הצעה שיויונית (10-10). היריב מבקש ממנו לתת דין וחשבון לדחייה (מה קרה?). בניגוד לדוגמאות שלמעלה, אין חילופי הכרות/ברכות בהתחלה, מה שהופך את השאלה של היריב לשאלת חקירה מאשימה. זוהי שגרת לשון המצביעה על עירעור מצב תקין. הנבדק לא עונה מיד. רק לאחר הפסקה קצרה הוא מביע דרישה מתומצתת שמציבה תנאי (רק שבעים וחמש אחוז), שבמידה והיריב יעמוד בו, הוא יקבל את ההצעות הבאות. הנבדק אמנם עונה ליריב על השאלה, אך ניתן לזהות שהוא מתייחס לשאלה המאשימה כהפרה בשל/בגלל: 1. ההפסקה שמקדימה את תשובתו ו-2. התנאי שהוא מציב, שהופך אותו מנאשם לתובע. מבחינה שיחתית הוא מסרב להפוך את עצמו לדובר שני בכך שהוא לא מקשר את תשובתו לשאלה ובמקום זאת מתחיל סיבוב חדש. היריב מזהה את דבריו כהפרה. הוא ממסגר אותם כך על ידי הביטוי הציני "מה אתה אומר". שוב, זוהי שגרת לשון המחוללת בד"כ עירעור על הלגיטימיות של הדובר לומר מה שאמר, אפילו מכילה ליגלוג. הנבדק לא מגיב לדבריו. היריב ממשיך בהקנטה והנבדק שוב לא מגיב לדבריו. אחר כך היריב שואל אותו שאלה על משך השירות שלו בצבא והנבדק עונה במילה אחת. הסטייה לשאלות אישיות מצד מחולל הנזק היא סוג נוסף של הפגנת עליונות (סמכות להחליט על נושאי שיחה באופן שרירותי, גם נושא לא רלוונטי המחייב העמדה של הנבדק בעמדת נחיתות של מוסר אינפורמציה בלי להבין למה). בהמשך היריב ממשיך להקניט אותו והנבדק שוב לא מגיב. במבע האחרון של הנבדק הוא כבר משיב בשלילה תוך כדי גיחוך, בתגובה להבעת השליטה הפטרונית של היריב (תעשה מה שאני אומר לך), שלקח על עצמו את תפקיד "המפקד". חוסר התגובה של הנבדק ניתן להבנה כשיתוף פעולה מינימלי עם הפגיעות של היריב וסירובו לקבל סמכותו כ"מפקד" (מתוקף הגיל). הנבדק הביע את דרישתו בהתחלה, ואחר כך הוא הגיב רק כאשר הוא נשאל שאלות ישירות. מעבר לכך, ההתנגדות שלו וההתייחסות לדברי היריב כהפרות הובעו באמצעות חוסר

תגובה – שתיקות. היריב, מצידו, גם כן מזהה את השתיקות כהפרות. אמנם הוא לא מתייחס לכך באופן ישיר (למשל, "מה אתה שותק?"), אלא ממשיך עם ההקנטות (אולי אפילו מחריף אותן), ונראה כאילו הוא מנסה לגרום לנבדק להגיב.

בסיבוב הזה הנבדק מתחיל מעמדה ראשונית של דחיית הצעת היריב, שאחריה, בעקבות השאלה המאשימה של היריב, הוא מציב דרישה אסרטיבית. בעקבות הקנטה של היריב, שנמשכת מנקודה זו לאורך כל האינטראקציה, הנבדק עובר למודוס אחר – הוא מתעלם. פעם אחת הוא מגיב בלקוניות בדבר משך שירותו בצבא כדי לתקן את היריב ולקראת סוף הסיבוב הוא מסיים בשלילת דבריו תוך כדי גיחוך. תבנית היחסים שהתקבעה ביניהם מאופיינת בעבודה מאסיבית שהיריב עושה על סגנון האינטראקציה, אל מול התחלה של מעורבות נחרצת במשא ומתן שמפגין הנבדק ונסיגה להתנגדות שקטה שמובעת בעיקר על ידי שתיקות. לעומת הניתוח הקודם, כאן ההפרות של היריב הן ברורות יותר (הוא מנסה לשלוט על הסיטואציה כמו "מפקד") והתגובות של הנבדק מרוחקות עוד יותר (הוא כמעט ולא מגיב).

נבדק 120, סיבוב ראשון, הרצה ראשונה

17-3 דחה

ע: אוקי, תקשיב... בוא נלך על סכומים ששנינו נרוויח מהם... וככה... שבע עשרה שלוש עשרה, אפשר להתחיל מעשר עשר, [ומשם נדבר

ת: [לא, בוא] נתחיל, בוא נתחיל: מזה שאתה מקבל את כל הסכום... *תגייד לי מה אתה חושב שזה פה* <בהרמת קול>

ע: לא, בוא [נתחיל

ת: [מה,] זה קיטנה? אתה מזלזל באינטליגנציה שלי?

ע: לא, בוא נתחיל מעשר עשר

ת: עידן עידן... אל תהיה ילד... אה, אתה ילד סליחה... כאילו: תתנהג יפה, תשמע מה שאני מצי.

הסיבוב מתחיל בהצעה לא שיוויונית של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. לכאורה, המבע הראשון של הנבדק לא מביע התייחסות ישירה או ברורה לפגיעה. הוא לא מסמן את ההצעה של היריב כהפרה בוטה. הוא לא מתייחס למה שהיה. אולם, מה שמסמן את ההצעה בכל זאת כהפרה הוא הנחישות של הנבדק לקחת שליטה על השיחה. ראשית, הוא לוקח תור דיבור ראשון. שנית, הוא מדלג על מבעי ההכרות הרשמיים. שלישית, הוא מתחיל בהקדמה לצייווי (אוקיי, תקשיב), שאמור להסביר ליריב איך העניינים

אמורים להתנהל. היריב מתפרץ לדבריו ודוחה אותם בצורה ישירה (לא, בוא נתחיל), הוא מסמן את דבריו כפגיעה (תגיד לי מה אתה חושב שזה פה). הנבדק מתחיל להגיב בהתנגדות באותה צורה (לא, בוא נתחיל). היריב שוב מתפרץ ומדגיש את הדיבור על ההפרה עצמה (מה זה קיטנה? אתה מזלזל באינטליגנציה שלי). הנבדק שוב לא מתייחס באופן גלוי להפרה, אלא חוזר על הדיבור על המשך המשחק באותה צורה שבה הוא אמר מקודם (לא, בוא נתחיל...). היריב ממשיך בהקנטה ישירה.

בסיבוב הזה הנבדק מתחיל בלקיחת תור והתחלת המשא ומתן בצורה אסרטיבית ושקולה. היריב כמובן דוחה את הצעתו ומתחיל להקניט אותו. התגובות של הנבדק מתקצרות, ומבטאות רק את הדרישות שנכללו בהצעתו הראשונה ללא הנימוקים הרציונליים, אך הניסיון שלו לעבוד על המשא ומתן לא נסוג, והוא ממשיך בקו זה לאורך כל הסיבוב.

סיכום נקודת הזמן הראשונה

הנחת היסוד של כל הניתוחים היא שנעשו הפרות הדדיות שנחוו על יד המשתתפים ככאלה. המטרה של הניתוחים הייתה לבחון אילו תבניות של יחסים נוטים לייצר המשתתפים בתגובה להפרות הללו (גם אם השחקנים תודרכו כיצד להתנהג במשחק הם עדיין נדרשו לאלתר רבות בתגובה להתנהגות הנבדק). זוהו שלוש תבניות מרכזיות: א. תבנית יחסים שמתחילה בניסיון של הנבדק להוביל את המשא ומתן ולהציג תכנון אסטרטגי שקול. ניסיון זה נתקל בהקנטה של היריב, שלא מונעת מהנבדק להמשיך לנסות להשפיע על המשא ומתן לפי השקפתו. ב. תבנית יחסים שמתחילה בהקנטה של היריב בצורה דו-משמעית. הקנטה זו מקבלת תגובה צינית מרוחקת של הנבדק. ג. תבנית יחסים שמתחילה בהאשמה/הקנטה תקיפה ופטרונית של היריב, אליה הנבדק מגיב בעיקר בהתעלמות. חשוב לציין כי: א. רק התבנית הראשונה מאופיינת בהובלת הסיטואציה על ידיו, הובלה שמאופיינת בפרקטיקות שיחתיות כמו לקיחת תור ראשון וקישוריות למבעי היריב. ב. שתי התבניות האחרונות מאופיינות באקטיביות של היריב ופסיביות של הנבדק, שבעיקר מגיב בריחוק לפגיעותיו של היריב. ג. התבניות הראשונה והשנייה מאופיינות בחזרתיות עקבית לאורך כל הסיבוב. למרות שהמבעים של היריב מזוהים על ידי הנבדקים כהפרות, הם ממשיכים בניסיון שלהם לנהל את המשא ומתן. לעומת זאת, התבנית האחרונה מאופיינת בשינוי – בעוד שהיא מתחילה בדרישה תקיפה של הנבדק (בתגובה להאשמת היריב), לאחר שהוא מוקנט על ידי היריב, הנבדק עובר למודוס מרוחק לאורך שאר הסיבוב.

נבדק 104, סיבוב ראשון, הרצה שנייה

10:10 קיבל

א: ניר!

ר: רוני

א: רוני נו! התחלנו יפה!

ר: *כן, תראה יש לי הצעה בשבילך,* <בטון נמרץ וסמכותי>

א: עזוב הצעות, בו::א נתחיל ככה פ::ייר אחד אחד צעד צעד, אני ארוויח אתה תרוויח, נבנה את זה ככה ביחד

ר: זהו, תראה, אני מציע לך להיכנס לטבל:ה, (-) תתן *תישע תורות* <בהרמת קול> *כל פעם עשר עשר – בתור העשירי קח עשרים.* <בנימת תנאי>

א: *סבב:ה אנחנו:ו אנחנו:ו נקבע שיא חדש אני ואתה.* <מעט בציניות>

ר: סגור

א: על הכיפאק, תגיד, מאיפה אתה?

ר: תל אביב

א: אה, וואלה, ומה – שנת שירות?

ר: (-) כן

א: איפה?

ר: באור עקיבא

היריב מציע הצעה שיוויונית והנבדק מקבל. לאחר שהיריב מתבלבל בשם הנבדק והנבדק מתקן אותו, היריב נותן פידבק חיובי. כמו בנקודת הזמן הראשונה, הנבדק מסמן הפרות על ידי שבירת הרצף של צמד שיחתי, במקרה הזה פידבק-קבלה/דחייה, במקום זה הוא אומר "כן". כך הוא מבנה את הפידבק כמבע לא לגיטימי (אם כי, ניתן גם לפרש את ה"כן" כאישור לפידבק של היריב). מיד אחר כך, הוא ממשיך, כמו בנקודת הזמן הראשונה, בהצעה של דרך פעולה להמשך המשחק. היריב דוחה אותו (עזוב הצעות...), והנבדק שוב מסמן את דברי היריב כלא-רלוונטיים (זהו, תראה) וממשיך בהצעתו. היריב מסמן את ההצעה כפגיעה על ידי אמירה צינית, והנבדק משתף איתו פעולה (או שהוא לא מבין את האמירה כצינית או שהוא בוחר להתעלם מכך). לאחר מכן יש רצף של שאלות-תשובות שאינן קשורות באופן ישיר למשחק. הנבדק משתף פעולה אך לא מנדב מידע יתר על המידה ולא שואל שאלות בחזרה. גם בנקודת הזמן השנייה הנבדק מפגין נטייה זהה לסמן את ההפרות: הפרות של רצף שיחתי, חוסר התייחסות ישירה

לפגיעה, מעבר לדיבור על המשא ומתן, שיתוף פעולה לקוני עם שאלות שאינן קשורות למשחק אך לא ממסגר אותן כפגיעה. מה שהשתנה כאן בעיקר זה סגנון ההתנהגות של היריב, שמקניט אותו פחות.

נבדק 209, סיבוב ראשון, הרצה שנייה

10-10 קיבל

ש: ח:ן!

ח: כ:ן

ש: יפה, ככה אני רוצה שנמשיך, אני חייב ת'כסף הזה

ח: *לא ל:א!* <בהרמת קול> (-)

ש: מה לא לא

ח: (-) *תן ל:י אני לא אמשיך ככה* <בהרמת קול באיום> חצי חצי זה לא שווה

ש: אחי, מה חצי חצי זה לא שווה אני נותן לך פ:ה ת'מירב שאנ:י אתן לך, *בן אדם תזרום איתי אני צריך ת'כסף!* <דיבור מהיר>

ח: בסדר, אז נתחיל בז:ה שתביא קצת יותר ואז אני אזרום איתך

ש: סבבה סבבה שמע, תזרום אית:י אני רוצה לצאת פה עם כסף אתה רוצה לצאת [טמבל מהמשחק הזה

ח: [*נכון, בדיוק*]

<בציוניות>

ש: יאללה בוא נעשה את זה ביחד

ח: (-)

ש: סבבה?

ח: סבבה

היריב מציע הצעה שיוויונית והנבדק מקבל אותה. היריב פונה אליו בקריאה ישירה, הנבדק מאשר. היריב נותן לו פידבק פטרוני ומצהיר על כוונותיו להמשיך. כמו בנקודת הזמן הראשונה, הנבדק דוחה את דבריו

באופן ישיר (לא לא), ולאחר שהיריב מתייחס לתגובתו כהפרה (מה לא לא), הנבדק מציב את דרישתו. היריב דוחה את דבריו (אחי, מה חצי חצי), הפעם המבעים שלו אינם דו-משמעיים – הוא מביע שליטה ופטרונות ומקניט את הנבדק בצורה ברורה. הנבדק מסמן את דרישת היריב כהפרה בצורה לא ישירה (בסדר). זה מובן בעיקר בשל התנאי שהוא מציב אחר כך (אז...אז...). היריב מתגרה בו (אתה לא רוצה לצאת טמבל), והנבדק מגיב בציוניות (נכון, בדיוק), שדומה לריחוק שהוא הפגין בנקודת הזמן הראשונה. מנקודה זו העמדה המרוחקת נשמרת, הוא לא מגיב לשאלת היריב ואחר כך מאשר את דבריו בלקוניות. בניגוד לנקודת הזמן הראשונה, הנטייה של הנבדק לסמן הפרות על ידי דחייה ישירה התחזקה (זאת למרות ההצעה השיוויונית שקיבל) בתגובה להפרות הפטרוניות הישירות של היריב. הנטייה לסמן הפרות על ידי הבעת ריחוק מופיעה שוב, אם כי בצורה פחותה, בתגובה להקנטה של היריב.

נבדק 211, סיבוב ראשון, הרצה שנייה

17-3 דחה

ש: על הכיפ:אק, רמי!

ר: (3)

ש: רמי?

ר: כן?

ש: אתה איתי?

ר: כן

ש: על הכיפ:אק, סב:בה, אז תקבל ת'הצעות נזרו:ם שנינו נגיע למקומות ראשונים.

ר: *וואלה לא מתאים* <בהרמת קול> אחי

ש: מה לא מתאים

ר: (-) ווא:לה אחי מ:ה, את:ה נותן שלוש ולוקח שבע עשרה?

ש: בסדר, תזרום איתי *תן ל:י* <בהרמת קול> אני תספוג בהתחלה אני אפנק אותך בסוף המשח:ק

ר: (-) *ווא:לה לא * <בהרמת קול> אחי, *בוא תפנק אותי עכשי:ו – (-) סוף המשח:ק כבר

נראה.* <נימת תנאי>

ש: אל תדאג אני מגדי:ל, אבל תזרום איתי.

ר: (-) נו!

הסיבוב מתחיל בהצעה לא הוגנת של היריב ודחייתה על ידי הנבדק. היריב מסמן את הדחייה של הנבדק כהפרה על ידי קריאה צינית (על הכיפאק). הנבדק לא מגיב. היריב מסמן את ההתעלמות כהפרה בכך שהוא קורא לנבדק בשמו ובודק שהוא שומע אותו, לשתי השאלות הוא מקבל תשובה חיובית. היריב ממשיך בהבעת דרישה פטרונית, אך הפעם עושה זאת בצורה יותר מרוככת שמנסה לגייס את הנבדק (על הכיפאק, שנינו נגיע). הנבדק דוחה את דבריו באופן ישיר בצורה פמיליארית (וואלה, לא מתאים, אחי). לאחר שהיריב מתייחס לדבריו בזלזול, הנבדק משתמש, כמו בנקודת הזמן הראשונה, בשאלה רטורית שאמורה להדגיש את ממד ההפרה. היריב מנסה לרכך את תגובת הנבדק, ומציע לו שיקבל עכשיו פחות וההצעות ישתפרו בהמשך המשחק. הנבדק שוב דוחה אותו בצורה ישירה ופמיליארית (וואלה לא) ומציב דרישה להמשך המייד של המשחק. היריב ממשיך בדיבור פטרוני שכאילו הולך לקראת הנבדק. הנבדק מסמן את המבע הזה כהפרה על ידי הבעת חוסר סבלנות (נו!). כמו בנקודת הזמן הראשונה, הנטייה של הנבדק לסמן הפרות על ידי שלילה ישירה של מבעי היריב ועל ידי הבעת ריחוק/התעלמות מדבריו חוזרת גם כאן. אם כי, נראה שהבעת השלילה הישירה התחזקה בנקודת הזמן השנייה והיא קיבלה תצורה לא רשמית, על ידי שימוש בסגנון דיבור פמיליארי (וואלה, אחי), בתגובה לסגנון הסולידרי יותר של היריב.

נבדק 120, סיבוב ראשון, הרצה שנייה

10-10 קיבל

א: ז:ה קח סיבוב עלי בכיף!

ע: (-) מעו*לה* <בשקט>

א: (-) א:ה זה גם בשביל *אתה יודע ליצור קצת א:ה* <בהתנשאות> שתבין ששנינו באים כאן לנצח, *שלא תחשוב שאני בא לדפוק אותך או משהו, *דיבור מהיר> אבל מעכשיו, תמשיך להסכים איתי והכל יהיה בסדר

ע: (-)

א: יש?

ע: (-) נזרו:ם, כן?

א: נזרום.. על הכיפאק, תמשיך ככה הכל יהיה בסדר תמשיך איתי

היריב מציע הצעה שיוויונית והנבדק מקבל. היריב מתייחס ל'הצעה-קבלה' כאירוע חריג, טובה שהוא עשה לנבדק, מציג את עצמו כפטרון. הנבדק עונה בתגובה חיובית (מעולה). היריב מסמן את התגובה החיובית כבעייתית בכך שהוא ממשיך ומסביר את הסיבות למתן ההצעה בצורה מתנשאת ופטרונית. הנבדק לא מגיב. היריב בודק שהוא הובן כהלכה כמו מפקד (יש?). הנבדק לא עונה לשאלה, במקום, הוא מתייחס לשיתוף הפעולה בהמשך באופן אמורפי (נזרום). היריב מאשר אך שוב מחליש את האוטונומיה של הנבדק ומדגיש את שליטתו (תמשיך ככה). בסיכוב זה הנבדק, בניגוד לנקודת הזמן הראשונה, מסמן את ההפרות בצורת ריחוק, על ידי אי השלמת צמד של שאלה-תשובה או על ידי דיבור לקוני. כלומר, זה ברור שהוא מזהה את הניסיונות של היריב לפגוע בו, אך הוא ממסגר אותן כהפרות בצורה שונה מנקודת הזמן הראשונה, שבה הוא התנגד ליריב בצורה ישירה והציב דרישות תקיפות להמשך המשחק.

סיכום של נקודת הזמן השנייה

שלושה מתוך ארבעה נבדקים שמרו על נטיה עקבית יחסית להבנות תבניות יחסים מסוימות מול היריב. הנבדק הראשון שמר על תבנית של תכנון משא ומתן שהובילה לתגובה שלילית של היריב (אם כי הפעם עם פחות הקנטות). הנבדק השני הגיב להקנטות של היריב בצורת ריחוק ועיסוק במשא ומתן. הנבדק השלישי הגיב לפטרונות של היריב בצורת ריחוק, אם כי גם בצורה דחיייה פמיליארית יותר. רק נבדק אחד מביניהם שינה את התנהגותו במהלך המשחק – ממצב של דיבור על המשא ומתן, הוא הפך לפסיבי, הגיב בריחוק וחוסר סבלנות להקנטות היריב. שתי נקודות חשובות לציון: א. אחד מהדברים הבסיסיים שנשמרו בנטיות הנבדקים הוא ההפגנה של אקטיביות שיחתית (לקיחת תור, דחיית דברי היריב והתמקדות במשא ומתן) אל מול הפגנת פסיביות שיחתית (היריב מוביל את האינטראקציה והנבדק מגיב בצורה כלשהי לדבריו). ב. בתוך תבנית היחסים שבה הנבדק היה אקטיבי או פסיבי, סגנון האינטראקציה השתנה בעקבות ההתנהגות השונה של היריב. הסגנון יכול לקבל צביון אסרטיבי יותר או פמיליארי יותר.

3.2 הסדרת פעולות התמקדות באינטראקציה

1. פעולות התמקדות, הסדרה קבוצתית או מוסדית

בפרק זה ארחיב לגבי הפגנת חוסר האיזון שעמדה במרכזו של הפרק הקודם. ראשית, אבקש להראות כיצד הפגנת חוסר איזון מעידה על שינוי בפעולות ההתמקדות של משתתפים בסיטואציה. אסביר נקודה זו בעיקר בעזרת מאמרו של גופמן "ניכור מאינטראקציה" (Goffman 1957), המתאר מספר אופנים שבאמצעותם אנשים חווים אינטראקציה (או במילים אחרות – תופסים "מה קורה כאן"). שנית, אתאר את היחסים בין נורמות שונות של קבוצות חברתיות או מוסדות המסדירים את דפוסי ההתמקדות של אנשים הפועלים באינטראקציות שמתנהלות במסגרתם. לבסוף, על סמך גישה אתנומטודולוגיות, אסביר כיצד התחלפות של פעולות התמקדות מובנת לאנשים בהתאם לדרכים שבאמצעותן ניתן לתת עליה דין וחשבון בתרבות מסוימת. לאחר הדיון התיאורטי, אדגים ניתוח של הסדרת פעולות ההתמקדות על ידי בחינת ההתנהגות של צמד אחד של נבדק ושחקן לאורך משחק שלם של משא ומתן בשתי נקודות זמן שונות (כלומר, אעקוב אחר תגובתו של אותו הנבדק בשתי נקודות זמן שונות).

2. מעורבות וריחוק במהלך אינטראקציה

במאמרו "ניכור מאינטראקציה", גופמן בוחן את המעורבות הספונטנית של משתתפים באינטראקציה בנושא השיחה כאחד המאפיינים המרכזיים של הסדר החברתי (Goffman 1957). מעורבות ספונטנית זו היא הכשירות של אנשים להיות משוקעים לגמרי בנושא השיחה, מצב שבו הם לא שמים לב לעניינים אחרים מסביבם וגם לא לעצמם. מעורבות זו היא מחויבות בסיסית של משתתפים בשיחה והיא צריכה להיות מופגנת בהתאם למה שהולם את הסיטואציה. בנוסף, המשתתפים אמורים גם לדאוג לכך שאחרים יהיו מעורבים בשיחה בהתאם לסיטואציה. לפי גופמן, הניהול המשותף של המשתתפים את המעורבות הספונטנית של כל אחד הוא מה שמכונן את החוויה שלהם בסיטואציה. למרות שהמעורבות הספונטנית היא מחויבות של המשתתפים, פעמים רבות היא לא מתרחשת, ואז נוצר מצב שבו אנשים חשים ניכור מהאינטראקציה בדרכים שונות (כלומר, הניכור הוא ביטוי של חוסר מעורבות ספונטנית באינטראקציה). גופמן מתאר ארבעה סוגים של ניכור מהאינטראקציה: (1) התעסקות בעניין שלא קשור לנושא השיחה או למשתתפים האחרים. (2) מודעות עצמית של המשתתף באינטראקציה (כלומר, התמקדות של אדם בסגנון ההתנהגות שלו באינטראקציה, למשל כשהוא חש מבוכה). (3) מודעות אינטראקציונית: מצב שבו המשתתף במתמקד בסגנון האינטראקציה שמתרחש בין המשתתפים ולא בנושא השיחה (למשל, במצב של שתיקה מביכה בזמן סמול-טוק). (4) מודעות לאחר: מצב שבו משתתף מרוכז בחוויה של משתתף אחר, באופן דומה למקרה שבוא הוא מרוכז בעצמו. ארבעת סוגי הניכור מסמנים התנהגות לא הולמת.

הבחירה של גופמן במצב של מעורבות ספונטנית באינטראקציה כנקודה מרכזית שביחס אליה ניתן לבחון התנהגות בלתי הולמת של אנשים מצביעה על מצב אופטימלי של איזון, בו כל המשתתפים מתנהגים כמו שמצופה מהם על ידי זולתם. חלק מסוגי הניכור שהוא מונה ניתנים להבנה כרגעים של חוסר איזון שמבטאים את החוויה של המשתתפים בזמן שמישהו או משהו מפר את כללי האינטראקציה. כל סוג של ניכור מבטא סגנון פעולה שונה של המשתתף באינטראקציה המגלם חוויה שונה של הפרט. בדיוק כמו שהמעורבות הספונטנית בנושא השיחה היא ביצוע שמגולם בו סגנון חוויה מסוים. במובן זה, ניתן לראות גם את המעורבות הספונטנית וגם את סוגי הניכור השונים כפעולות התמקדות שונות של המשתתפים ברבדים שונים של האינטראקציה. התחלפות פעולות ההתמקדות של כל משתתף מופגנת במצב של הפרה או חוסר איזון. התחלפות פעולות ההתמקדות של המשתתפים באינטראקציה נעשית באופן הדדי, אחד ביחס לשני. כפי שגופמן תיאר, היא תלויה בכללים ההולמים את הסיטואציה. מאחר והכללים הללו נגלים תוך כדי בחינת ההתנהגות של אנשים בסיטואציה, הסדרת פעולות ההתמקדות בהתאם לכללי הסיטואציה היא האופן שבו כל משתתף נוטה להפגין את ההתמקדות באינטראקציה והניסיון של כל משתתף להשפיע על התעוררות של פעולת התמקדות מסוימת אצל האחר.

3. נטייה רגשית קבוצתית

חוקרים שהתמקדו במחקר הרגשות, התייחסו לנטיות של אנשים לחוות רגשות מסוימים, לערוצי התקשורת שדרכם הרגשות עשויים להתבטא ולהשפעתם של מוסדות שונים/חברתיים על הנטיות לחווית הרגשות ועל הערוצים בהם היא מתבטאת. אף על פי שגישות אלה לא עוסקות בפעולות התמקדות, הרגשות המתוארים במסגרתן מצביעים על מצבי התמקדות מסוימים, כפי שאתאר בהמשך. ברבלט (Barbalet 1998) מתאר כיצד מבנים חברתיים רחבים ושינויים כלכליים משפיעים על האופן שבו קבוצות שלמות נוטות לחוות רגשות. מתוך פרספקטיבה מאקרו סוציולוגית הוא מדגיש את ההיבנות של הרגשות בתוך יחסים חברתיים בין קבוצות. כך, למשל, הוא טוען שתחושת התרעומת של אנשים ממעמדות נמוכים ניתנת להבנה על ידי גורמים חברתיים מבניים, לא רק בהקשר של אי-שוויון בין קבוצות שונות, אלא גם ביחס לאי-שוויון בתוך הקבוצות עצמן. ברבלט מדגיש שהרגש מכוון את הפעולה של אנשים (בניסוח אחר, שמתאים יותר לפרק זה – הרגש מכוון את המעורבות של האדם בסיטואציה חברתית), והפעולה בונה יחסים מסוימים בין אנשים וקבוצות. במקרה של הפרה, הנטייה לפעולה מאופיינת בהתנגדות למצב חברתי קיים. ניתן להבין אותה כנטייה לפעולות התמקדות של הפרטים בסגנון האינטראקציה, כלומר, ניכור מהסיטואציה, דחייה של המצב הקיים וניסיון לגרום לשינוי שלו.

תפיסת הרגשות כגורם לפעולה מודגמת גם על ידי הניתוח שברבלט מציע ל'ביטחון עצמי' (confidence). למרות שחוקרי רגשות רבים נוטים שלא להכליל 'ביטחון עצמי' בתוך רשימת הרגשות, ברבלט טוען שבחירה זו היא שרירותית. מבחינת המאפיינים הכלליים שמייחסים בדרך כלל לרגשות: חוויה סובייקטיבית, התעוררות גופנית והבעה גופנית, כולם רלוונטיים גם ל'ביטחון עצמי'. 'ביטחון עצמי'

מאופיין בעיקר באופן שבו אדם תופס דימויי עתיד כוודאיים ובנטייה לפעול להשגתם. כלומר, 'ביטחון עצמי' כרגש מכיל רכיבים קוגניטיביים של תפיסת עתיד אפשרית ורכיבים דיספוזיציוניים של נטייה לפעול על מנת להגשים עתיד זה; העתיד הוא המטרה. מבלי להיכנס לפרטים נוספים בדיון של ברבלט, מה שרלוונטי לפרק זה הוא דפוס ההתמקדות שעומד בבסיס הרגש 'ביטחון עצמי' – התמקדות אקטיבית בסיטואציה, ההפך הגמור מריחוק או ניכור ממנה. בניגוד להתמקדות בסגנון האינטראקציה, אין בפעילות זו ממד של דחיית הסיטואציה ועיסוק בגורמים שאינם רלוונטיים להגשמת המטרה שהיא מקדמת.

4. חוקי רגשות

הפרספקטיבה של ברבלט מראה כיצד תחושות מורכבות מנטיות של אנשים לפעול על הסביבה, והן מכוננות במסגרת של מבני יחסים בין קבוצות שונות ובתוך הקבוצות עצמן. עם זאת, יש מקרים שבהם מוסדות ספציפיים מנסים להכתיב לאנשים שעובדים תחתם כיצד להרגיש. הכוונה היא למוסדות שמעמידים באופן גלוי 'חוקי רגשות' מסוימים שהעובדים אמורים לציית להם על מנת לבצע עבודה ראויה. למרות שגם דיון זה נסב סביב רגשות, ניתן להבחין בפעולות ההתמקדות השונות של העובדים באינטראקציות אף ללא תיאור חוויותיהם על ידי קטגוריות של רגש. אתן לכך שתי דוגמאות. במחקר של הוכצ'ילד (Hochschild 1983) על דיילות בחברת תעופה אמריקאית, היא תיארה את האופנים בהם החברה מלמדת את הדיילות כיצד לא להתעצבן על הלקוחות ולהמשיך לייצר אווירה נינוחה ונעימה בזמן הטיסות. הדיילות לומדות שיטות קוגניטיביות שונות להפחתת נטייתן 'הטבעית' לכעוס כאשר לקוח צועק ומשפיל אותן. אחת השיטות לעשות זאת היא לדמיין את הלקוח כילד קטן שצריך עזרה ושאינו יודע לבטא את מצוקתו בצורה הולמת. עבודת רגשות קוגניטיבית זו נועדה להפחית את התחושות השליליות שמתעוררות בדיילות לנוכח התנהגות הלקוח ולשמור על הבעות נעימות מולו ומול הלקוחות האחרים. הדיילות לומדות כיצד לרסן את הנטייה הראשונית שלהן להתנכר לסיטואציה (למשל, על ידי מתן תשומת לב להתנהגות הבלתי הולמת של הלקוח), ובמקומה להתמקד בנושא התלונה של הלקוח ולטפל בו, אסטרטגיה של 'ענייניות' הנתפסת כנכונה מוסרית. כאשר הן מדווחות להוכצ'ילד על מקרים כאלה, הן משתמשות בקטגוריות רגשיות שונות כדי לתאר את האירוע, כמו כעס או שליטה.

דוגמה נוספת מספרה של הוכצ'ילד מעניינת גם היא בהקשר הזה. הוכצ'ילד מתארת את עבודתם של גובי מיסים ואת האופן שבו המוסד שבו הם עובדים מלמד אותם כיצד להיות עצבניים אל מול הלקוחות כדי להשיג את מבוקשם. הגובים מתודרכים לצעוק על הלקוחות, לאיים עליהם, להשפיל אותם, להתייחס אליהם כאילו הם שקרנים. מי שלא מצליח לסגל התנהגות עצבנית שכזו נכשל בעבודתו, ואילו מי שמצליח מתגמל על ידי מנהליו. העובדים מתודרכים שלא להתמקד בנושאי השיחה שבעלי החוב מעלים (למשל, "נשלם בקרוב..", "יש לי בעיה קטנה כרגע.."). וכדומה). במקום זאת, עליהם להיות ממוקדים בסגנון האינטראקציה, לתפוס את דברי בעלי החוב כהתחמקויות ושקרים שצריך לחשוף רגע אחר רגע במהלך השיחה. בשונה מעבודת הדיילות, גובי המיסים צריכים להתייחס לכל דבר שבעלי החוב אומרים כהפרה, הפרה שמביאה אותם לדחות את ההסברים והבקשות שלהם ולהתייחס אליהן כשקרים

והתחמקות. אך היות שמדובר כאן בהנחיה אינסטרומנטלית לחלוטין, האם אפשר לומר שאלה 'חוקי רגש', מעודדים חברתית (כמו, נניח חיילים קרביים שמצופה מהם להיות בשליטה רגשית). בהקשר של החומרים שמנותחים בעבודה זו, השחקנים בניסוי הם סוג של "גובי מיסים", מאחר והם תודרכו להתייחס לכל מה שהנבדקים אומרים כהפרה ולהתמקד בעיקר בסגנון האינטראקציה ובדמותם של הנבדקים. אם כי, במקרה זה הנבדקים תופסים את ההתנהגות של השחקנים כהפרה בוטה של כללי המשחק (לעומת קליינטים שמצפים מדיילים להיות נחמדים או מגובי מיסים להיות עצבניים).

5. ערוצים להבעת רגשות

מחקרה האנתרופולוגי של אבו-לוע'וד (Abu-Lughod 1986) מדגים כיצד ערכים אידאליים של חברי קבוצה מסוימת מבנים את הדרכים האפשריות עבורם להביע רגשות בסיטואציות חברתיות. בקרב השבט הבדואי אבו אל אוולאד שאבו-לוע'וד חקרה בצפון מצרים, ערכים כמו עצמאות וצניעות סימלו התנהלות מוסרית הולמת. בעוד הגברים היו אמורים להפגין יכולת להתנהל באופן עצמאי אל מול אתגרי הטבע והאנשים שסביבם, הנשים היו צריכות לשמור על צניעות ביחסיהם עם גברים מחוץ למשפחה ולשבט. אולם, להפתעתה של אבו-לוע'וד, היא גילתה שהנשים (וגם חלק מהגברים) נהגו לצטט קטעי שירה קצרים מידי פעם, שירים שביטאו ערכים המנוגדים לאידאליים המוסריים של הקבוצה – כגון חולשה וחוסר צניעות. לפי אבו-לוע'וד, באמצעות ערוצי תקשורת אלה, קרי קטעי השירה, חברי הקבוצה יכלו להביע רגשות שאסור היה להם להביע בסיטואציות אחרות של שגרת חייהם. אבו-לוע'וד תיארה את כללי הטקס – האנשים הרשאים להשתתף בו, מסגרת הזמן בה הוא נערך, וכו' – והסבירה מדוע מתאפשרת הסתירה בין השירים לערכים האידאליים. לצורך דיוננו, מה שרלוונטי הוא השימוש בערוצי תקשורת מסוימים להבעת רגשות המנוגדים לאידאליים המוסריים של הקבוצה. ציטוטי השירים הללו, שבדרך כלל הובעו בסיטואציות אינטימיות בין אנשים בעלי מגדר זהה, משקפים הפרה מסוימת של כללי האינטראקציה האידאליים (בשל הביטוי של ערכים המנוגדים לערכים האידאליים), שמתבטא בהבעה של עצב עמוק, דיכאון או התנגדות למוסר. הם מבטאים התמקדות של האנשים בעצמם ובגורלם המר. כך מתאפשרת הבעת ריחוק מהאינטראקציה והתמקדות של המצטטים בעצמם במהלך שגרת חייהם של חברי השבט. במקרה זה, האפשרות לריחוק ממוסדת היטב בצורת ציטוטי השירים, ואם הוא מובע בדרכים אחרות או מול קהל לא הולם הוא עלול לגרור ביקורת ונידוי.

מחקרי הרגשות שתוארו למעלה מראים כיצד התייחסות לחוויה הסובייקטיבית של אנשים באינטראקציה חברתית מצביעה באופן עקיף על פעולות התמקדות שונות שלהם באינטראקציה. כמו כן, הם מראים כיצד קטגוריות שיח של רגשות משמשות אנשים, חוקרים כמו גם הדיוטות, להצביע על פעולות ההתמקדות השונות. כלומר, הזיהוי של והדיווח על פעולות התמקדות נעשה באמצעות קטגוריות שיח מגוונות, כגון, כעס, פחד וכדומה. לעיתים פעולות התמקדות שבדרך כלל אינן נתפסות בדרך כלל כרגשות, נחשבים בספרות המחקר לרגש, כמו מקרה ה'בטחון העצמי' אצל ברבלט, ובהתאם לכך מתווספים לרשימת הרגשות. כאן עולה שאלת הזיהוי והדיווח: מדוע פעולות התמקדות מסוימות מדווחות על ידי קטגוריות

רגשיות מסוימות או קטגוריות אחרות? שאלה כזו מפרידה בין החוויה הסובייקטיבית של האנשים כפעולות התמקדות, לבין הזיהוי והדיווח של החוויה באמצעות שיחים מסוימים.

6. מתן דין וחשבון על פעולות התמקדות

כפי שהוצג בפרק הרביעי, אתנומטודולוגיה ומחקר השיחה בוחנים אינטראקציות מנקודת המבט של המשתתף שעשוי להתבקש לתת דין וחשבון הולם ביחס לסיטואציות קונקרטיות. אנשים פועלים ומדברים באופן כזה שהם יוכלו לתת דין וחשבון הולם על מעשיהם. מושבעים לומדים איך לעשות את עבודתם כמושבעים כך שהמידע שהם מקבלים ייתפס כרלוונטי או לא רלוונטי 'לתיק' שבו הם עוסקים. אגנס המציאה כל מיני דרכים להסוות את איבריה הגבריים (למשל, כשהציעו לה להצטרף לביולוגים) בצורה כזאת שפעילותה לא תיתפס כחריגה, והיא עדיין תיראה כמו 'אישה טבעית'. במקום אחר גרפינקל כתב על ניסוי הפרה שהוא ערך, באמצעות משחק איקס-עיגול שכבר תואר בפרק הקודם.

בניסוי ההפרה גרפינקל גילה שרוב הנבדקים התייחסו בצורה כלשהי להפרה של הנסיין והעירו לו על כך אבל המשיכו לשחק תוך ניסיון להבין את כללי המשחק החדשים. מיעוט מהנבדקים לא התייחס כלל להפרה והמשיך לשחק על פי כללי משחק חדשים כלשהם. מיעוט נוסף לא זיהה את ההפרה של הנסיין ושמר על כללי המשחק בתקיפות, מבלי לשקול לאמץ כללים חדשים. בחינת הדיווח של האנשים גילתה כי הנבדקים שניסו לאמץ כללי משחק חדשים דיווחו על פחות תחושות שליליות (כעס, עלבון, פחד, בלבול ועוד) מאשר הנבדקים שסירבו לאמץ כללי משחק חדשים. נקודה זו מעניינת לענייננו, מכיוון שהיא מצביעה על קשר כלשהו בין פעולות ההתמקדות שאנשים מבצעים לבין הדיווח שהם נותנים על מצבים אלה. אנשים שהתמקדו בסגנון האינטראקציה אך גם ניסו להתמקד במשחק על פי כללי החדשים דיווחו על פחות תחושות שליליות, לעומת אנשים שהתמקדו רק בסגנון האינטראקציה ודיווחו על יותר תחושות שליליות. במלים אחרות, אנשים גייסו שיח רגשי מסוים כדי לדווח על התנהלותם בניסוי, התנהלות שהתאפיינה בדפוסים שונים של פעולות התמקדות.

7. זיהוי של פעולות התמקדות

סוגיות רלוונטיות לדיון זה עולות גם בניתוחו של סאקס בהרצאתו המפורסמת: "התינוק בכה, האמא הרימה אותו", בה הוא מתאר כיצד ילד בן חמש מסוגל לדווח על התרחשות שהוא ראה באמצעות מנגנון של קטגוריות זהות. סאקס מבחין בין שני סוגים של קטגוריות: האחד מקשר בין דמויות מסוימות לקטגוריות זהות רחבות, כגון: תינוק, ילד, מבוגר, זקן (קטגוריות גיל) או אמא, אבא, סבא, נכד (קטגוריות משפחה), ואילו השני מתייחס לפעולות הקשורות לקטגוריות מסוימות, כגון: תינוק בוכה, אמא מטפלת בתינוק, נערים נוסעים במכוניות, וכדומה. באמצעות הקטגוריות הללו אנשים מסוגלים לתת דין וחשבון על מה שהם קולטים מהסביבה. במקרה הזה התינוק עשה מה שתינוקות עושים – בכה, והאישה שהגיעה להרים אותו היא בוודאי אמא שלו, כיוון שזה מה שאימהות עושות – מרימות את התינוקות שלהן כשהם בוכים. אולם, אם נבחן את המקרה מפרספקטיבה שלוקחת בחשבון גם את החוויה

הסובייקטיבית של המדווה, הילד הקטן, ניתן יהיה לספק הסבר חלופי, לפיו אנשים מבינים את המציאות לא על ידי שיוך של אובייקטים לקטגוריות, אלא באמצעות זיהוי פעולות התמקדות בידי זולתם. כשהילד המדווה רואה תינוק בוכה הוא מניח משהו על פעולת ההתמקדות של התינוק. הוא מניח שהתינוק מנוכר לסיטואציה שבה הוא נמצא בצורה מסוימת, והוא רוצה שיעזרו לו או שירגיעו אותו. כשהוא רואה אישה שמגיעה להרים אותו הוא צופה בשינוי בפעולות התמקדות של התינוק, ממצב של בכי למצב של שקט. כלומר, הילד מזהה פעולת התמקדות מסוימת של התינוק וגם תגובה הולמת למצב הזה מצד האשה שהיא ודאי אמא שלו שמביאה לשינוי בפעולת ההתמקדות של התינוק. אפשר לראות את המקרה הזה כדוגמה לכשירותם של אנשים לזהות פעולות התמקדות של אחרים ואת השינוי שחל בהן בעקבות התגובה של הסביבה למתרחש בסיטואציה.

8. ניתוח דוגמאות

בפרק זה אנתח שני משחקים שלמים (עשרה סיבובים לכל משחק) של אותו הנבדק בשתי נקודות הזמן (פער של כשנה בין שתי ההרצות). אנסה להצביע על דפוסי ההתמקדות של הנבדק אל מול היריב בכל נקודת זמן. אתאר את התפתחותן לאורך כל משחק ואציג השוואה כללית בין שתי נקודות הזמן.

101, נקודת זמן ראשונה

10-10 קיבל

י: הלו...אני מבין שקיבלת

ג: כן, קיבלתי ת'הצעה

י: טוב מאד, טוב מאד תזרום אית:י..יש לי אסטרטגיה לכל המשחק, אז פשוט ת..תלך איתי ככ:ה, ..קח כל מה שאני מציע ו::שנינו נרוויח, בסדר?

ג: אוקי

י: יופי (6) בן כמה אתה?

ג: אני בן שמונה עשרה

י: א::ה, וואלה?

ג: כן

י: סבבה

בסיבוב הראשון הנבדק קיבל את ההצעה השוויונית של היריב. בחילופי הדברים הראשונים הוא משתף פעולה עם היריב על ידי קישור של דבריו למבע היריב (כן) וחזרה עליהם (קיבלתי). בהמשך הסיבוב,

היריב פורס את תוכניתו לגבי המשחק ושואל את הנבדק שאלות שלא קשורות למשא ומתן. הנבדק עונה עליהן, אך הוא לא מרחיב בתשובותיו. באופן כללי, שני המשתתפים מפגינים התמקדות במשא ומתן ובזהות של הנבדק בנושאים לשיחה, אם כי התשובות הקצרות של הנבדק עשויות לסמן ריחוק מסוים מזהותו בנושא לשיחה.

12-8 דחה

י: מה קרה?

ג: תעשה לנו שווה בשווה, ככה אני אוכל לקבל, ואתה תקבל אותו דבר, *שנינו נוכל להרוויח * >דיבור מהיר<

י: *לא לא לא לא לא * <דיבור מהיר> זה לא עובד ככה, א:א:ה ילד..א:ה..אני מחליט, ואת::ה
א:ה..לוקח מה שאני מציע לך, ככה שנינו נרוויח...אצלי ההחלטה, אז פשוט קח את מה שאני
מב..א:ה..מביא לך בסדר?

י: אחי אתה שם?

ג: כן אני שם, אבל אני רוצה שווה בשווה,

י: את::ה..בשקט מדי, אני לא מבין מה..מה אתה רוצה.

הסיבוב השני מתחיל בדחייה של הנבדק את הצעת היריב, שהיתה נמוכה יותר מזו שהוצעה בסיבוב הראשון. היריב לוקח תור ושואל את הנבדק שאלה מאד כללית מתריסה (מה קרה?), 'הזמנה להסבר', אבל גם תוקפנות/דה-לגיטימציה של תגובת הנבדק, שיכולה להכיל מגוון רחב של תשובות. הנבדק לא עונה באופן ישיר על השאלה. במקום זה, הוא מביע דרישה מהיריב להמשך המשחק. חוסר המענה הישיר של הנבדק, שבא לידי ביטוי בשבירת רצף של 'שאלה-תשובה', מבטא הפגנת זיהוי של הפרה. זוהי פעולת התמקדות שברמה הגלויה דבקה במו"מ תוך התעלמות מסגנון אינטראקציה, אך מבחינת מנגנונית שיחתית מעניקה תשומת לב להפרה של היריב. מבחינה סמנטית הנבדק ממוקד במשא ומתן על חלוקת הכסף. היריב, בתגובה, מערער על זכותו של הנבדק להציג דרישה כזאת ומנסח את האופן שבו הוא רואה את יחסיהם במסגרת המשא ומתן (אצלי ההחלטה). הנבדק לא עונה לשאלת היריב, שוב, מה שמעיד על ריחוק מהאינטראקציה, כלומר, פעולת התמקדות שאינה מובעת במילים אלא בקישוריות בין המבעים. היריב מזהה את הריחוק כהפרה של נורמת האינטראקציה, ושואל שאלה פאטית (אחי אתה שם?) שמאלצת את הנבדק לשתף פעולה ולענות בחיוב. עם זאת, הנבדק מסייג את המענה (אבל) וחוזר על דרישתו. היריב לא מתייחס לדברים שהוא אומר, אלא מעלה לראשונה את סגנון האינטראקציה בנושא לשיחה: "אתה בשקט מידי...".

15-5 דחה

י: ילד?

ג: בוא, בוא נעשה שווה בשווה, *אני אתן לך אתה תיתן לי, נרוויח שנינו* <דיבור מהיר>

י: חמוד חמוד זה רק ילך וידרדר, בסדר? אז א:ה...קבל מה שאני מציע לך..בסדר?

ג: אל..אל..אז תן לי פחות, תן לי: תשע שמונה אני אקבל,

י: לא, הצעתי לך כבר שמונה לא לקחת, עכשיו זה ילך וירד, א:ז... *קח מה שאני מביא לך, * <בהרמת

קול> בסדר?

ג: למה, למה אתה מוריד? [אז תעלה את זה

י: [כי זה] משחק שלי, ואני הולך להרוויח בו.

ג: אני גם רוצה להרוויח

י: זה תחרות חמוד, זה ל:א א:ה...משחקה,

הסיבוב השלישי מתחיל גם הוא בדחייה של הנבדק את הצעת היריב, הצעה נמוכה יותר מהסיבוב השני. היריב שוב לוקח תור ראשון, פונה בלגלוג לנבדק (ילד?). בניגוד לסיבוב הקודם, שבו הנבדק ענה לשאלה כזו שלא נוסחה בצורה פוגענית (אחי אתה שם?), הפעם הנבדק לא עונה לשאלה ומציע ליריב משא ומתן הדדי. גם כאן חוסר המענה על השאלה מבטא זיהוי של הפרה שבא לידי ביטוי בפעולת התמקדות ברבדים שאינם קשורים לנושא השיחה. היריב שוב דוחה את הצעת הנבדק בפטרונות ומאיים לגבי המשך המשחק. הנבדק לא עונה לשאלתו (כמו מקודם), הוא מתחיל בגמגום שמסמן מעבר בין סגנונות של משא ומתן. בתחילת הסיבוב הנבדק הביע דרישה תקיפה ונחרצת ואילו כעת הוא מביע בקשה ומנסה לעשות פשרה. הוא מוכן לקחת פחות ממה שהציע מקודם. היריב שוב מסרב ומאיים לגבי המשך. אבל כאן, בתגובה לשאלת היריב, במקום התעלמות והבעת דרישה/הצעה, הנבדק שואל שאלה את היריב, וכך הוא הופך את עצמו ל'דובר ראשון', הוא לוקח שליטה על השיחה וגורם ליריב לענות לו. במקרה זה, ההתעלמות והצבת השאלה בתגובה לשאלה מסמנים זיהוי של הפרה ופעולת התמקדות המכוונת לסגנון האינטראקציה. לאחר מכן, היריב מביע שליטה על ידי הפיכת עצמו לנושא לשיחה (כי זה משחק שלי) והנבדק משקף את עמדתו (אני גם רוצה להרוויח). לבסוף, היריב שוב הופך את סגנון האינטראקציה לנושא שיחה: "זה תחרות חמוד, זה לא משחקה".

י: או, אני מבין שהבנת ת'ראש יופי, יופי, .. ככה זה, ת. *תהיה ראש קטן, תלך איתי, * <בהרמת קול> אני אוביל אותך למקום בסדר. בסדר... תדע לך רק ככה מתקדמים בחיים. *ראש קטן, * <בהרמת קול> בשקט, להבין מי ראשון מי שני, בסדר?

ג: <שתיקה>

הסיבוב הרביעי מתחיל בקבלה של הנבדק את ההצעה הנמוכה ביותר שהיריב הציע עד כה במשחק. אף על פי שלאורך המשא ומתן שהם ניהלו לא היו איתותים לכך שהנבדק הולך לקבל את ההצעה הנמוכה. היריב לוקח תור ומתחיל להתגרות בנבדק בכך שהוא מתמקד בסגנון האינטראקציה (אני אוביל אותך) ובאישיות של הנבדק (תהיה ראש קטן). הנבדק לא מגיב כלל. חוסר התגובה מעיד על ריחוק מהאינטראקציה, כלומר, פעולת התמקדות שאינה מכוונת למשא ומתן ולא מנוסחת כנושא לשיחה.

18-2 דחה

י: אחי, מה קורה?

ג: אני מקשיב לך, אני לא סגור על עצמי, נראה איך יתקדם,

י: אתה לא סגור על עצמך?

ג: לא, אני לא סגור. נראה איך יתקדם.

י: *אז תהיה סגור על עצמך! * <בהרמת קול> אמרתי לך *קח מה שאני מביא לך ילד! * <בהרמת קול>

ג: לא, אני מבטל את ה...את הסכום שאתה נותן לי, הסכמתי על ארבע, תעלה עכשיו לשש!

י: לא מבין אותך, אתה לא מדבר ברור אחי

ג: הסכמתי על ארבע, תעלה עכשיו לשש, אני אקבל..אחר כך תעלה לשמונה

י: *קח מה שאני מביא לך! ככה זה עובד ילד, * <בהרמת קול>

ג: [אנן. לא,

י: [אמרת...] יש לי קצת יותר ניסיון ממך בחיים, אחי, מקבלים מתנות ולא אומרים א:..מב:ררים מה יש שמה,

ג: לא לא מסכים. תן לי שש!

היריב מציע הצעה נמוכה עוד יותר והפעם הנבדק דוחה אותה. היריב לוקח תור, ומתחיל שוב בשאלת האשמה (מה קורה?). הנבדק מתייחס לשאלה כשאלה פאטית (אני מקשיב לך), ואחר כך הוא הופך את עצמו לנושא השיחה (אני לא סגור על עצמי). כלומר, הריחוק מהאינטראקציה של הסיבוב הקודם שהובע

על ידי פעולת התמקדות (בעצמו) שאינה מנוסחת במילים, הופך לנושא השיחה בסיבוב הנוכחי, שבו הנבדק מעיד על עצמו שהוא מתלבט, לא החלטי, לא ודאי. היריב מבצע פעולת התמקדות בסגנון האינטראקציה, בכך שהוא חוזר על דברי הנבדק בשאלה. הנבדק חוזר על דבריו. אז היריב מזהה את דבריו כהפרה, הוא שולל את נושא השיחה הזה, וחוזר לדבר על המשא ומתן כפי שהוא רואה אותו. הוא עושה זאת בצורה מתגרה, מתעקש על חוסר הסימטריה מבחינת הסמכות בהסדרת היחסים ביניהם (קח מה שאני מביא לך ילד!). בהמשך שניהם חוזרים לדבר על המשא ומתן, כל אחד מציב חזית נגדית לאחר. היריב פעם אחת הופך את סגנון האינטראקציה לנושא השיחה (לא מבין אותך, אתה לא מדבר ברור). הנבדק עובר להגיב להתגרונות היריב בתוקפנות פסיבית ולקונגית.

17-3 דחה

י: אני הולך לקראתך, ואתה עדיין א:ה.. מסרב, אני לא מבין אותך.

ג: אם אני לא מרוויח אתה לא מרוויח, זה המשחק

י: אה, ככה זה, סבבה, למה מי אתה שתלמד אותי, .. אחי זה לא עובד ככה, אני המחליט אתה תיקח מה שאני מביא לך, בסדר?

ג: לא, לא נראה לי, לא

י: אתה לא מבין כלום בעבודת צוות! אני ל:א לא יודע איפה גידלו אותך,

ג: אם זה לא עשר, זה מה שיהיה,

י: אחי, פה זה ל:א.. לא יודע איפה אתה בקומונה איפה אתה

ג: פחות מזה לא

הסיבוב השישי מתחיל עם הצעה גבוהה מהסיבוב הקודם, אך נמוכה מהדרישה של הנבדק (שש). הנבדק מסרב. חילופי הדברים במרבית הסיבוב מתנהלים לפי הדגם הבא: היריב מאשים את הנבדק תוך התמקדות באישיות שלו ובזהות המקצועית שלו ואילו הנבדק מתעלם מההאשמות היריב (מה שמעיד על פעולת התמקדות בסגנון האינטראקציה שבאה לידי ביטוי רק ברובד השיחתי) ומפגין התמקדות רק במשא ומתן בנושא לשיחה, בצורה אסרטיבית מאיימת (משפטי תנאי).

15-5 דחה

י: *שהייתי בגילך היה לי יותר שכל, אחי! * <בהרמת קול>

ג: אתה לא רציני

י: אתה הורס לשנינו! אתה לא קולט? אתה בונקר! אתה הורס לשנינו, שנינו מקבלים אפס,

ג: חבל על הנקודות שלך, אנחנו לא מתקדמים לשום מקום

י: גם חבל על הנקודות שלך! אתה...אתה לא...פועל בשכל, אנני...לא מבין מ.מאיפה אתה.אתה בא,

ג: אם אני לא ירוויח אתה לא [תרוויח].

י: [א:ה], הבנתי אותך, ..יעני מתאבד, ..כל הכבוד,

הסיבוב השביעי שוב מתחיל בהצעה קצת גבוהה יותר של היריב ובדחייה של הנבדק. היריב שוב מאשים את הנבדק לאורך הסיבוב, תוך התמקדות בזוהתו האישית. הנבדק, בתחילת הסיבוב, מפגין התמקדות בזוהת היריב (אתה לא רציני), אם כי לאחר מכן הוא חוזר לדבר רק על המשא ומתן בנושא לשיחה, תוך הבעת איומים והתנגדויות ליריב. דפוס ההתמקדות של הסיבוב הקודם חוזר גם בסיבוב זה.

11-9 דחה

י: אני לא מאמין, אתה הצופן! ..אשכרה הצופן! הבאתי לך תשע!

ג: אני אומר לך נשאר על אפס אפס,

י: איכס, תגיע מאיפה אתה? מאיזה תנועת נוער,

ג: מהצופים

י: לא מלמדים שמה ל:שוויון, עניינים, מה זה הבונקר הזה,

ג: שים יותר מעשר, זה יהיה טוב לשנינו!

י: די די, אתה כזה זוחח! תירגע תירגע ילד, ...תירגע גבר וקבל מה שאני מביא לך, בסדר?

הסיבוב השמיני מתחיל בהצעה יחסית גבוהה של היריב, כמעט שיוויונית. למרות זאת, הנבדק שוב דוחה אותה. היריב שוב מאותת על ההפרה באמצעות האשמות ותקיפות של זוהת הנבדק. הנבדק, כמו בסיבוב הקודם, לא מגיב ל'סטייה' בהתמקדות (למרות שהוא עונה לנבדק על השאלה מאיזה תנועת נוער הוא מגיע, אבל בתשובה קצרה) וממשיך להציג חזית קשוחה ותקיפה על ידי דיבור על המשא ומתן בלבד. גם כאן, ההתעלמויות של הנבדק מדברי היריב מבטאות פעולות התמקדות של הנבדק שבוא לידי ביטוי רק בתצורת השיחה.

19-1 דחה

י: זה היה צ'ופר ממני, גם אותו לא קיבלת <' צוחק>

ג: חבל לך על הזמן, עד שאתה לא נותן לי יותר מעשר אתה לא תקבל כלום!

י: אי יי יי, איזה..איזה..עמידה איתנה! כל הכבוד, ממש אתה מרשים אותי בחוסן הנפשי שלך, ..בן שמונה עשרה, לא?

ג: נכון

י: אז כל הכבוד, ממש אתה אתה הצופה המצטיין ללא יודע מה מחלקים שמה, *אפס אפס אפס* <בהרמת קול> כל אתה..תור קיבלת אפס, גאון!

הסיבוב התשיעי מתחיל בהצעה מאד נמוכה של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. כמו בשני הסיבובים הקודמים, היריב מאשים את הנבדק ומתמקד בעיקר בזהותו האישית ובסגנון האינטראקציה, ואילו הנבדק מאותת על הפרות (חבל לך על הזמן), אך ממשיך לבצע פעולות התמקדות שמתעלמות מחזית היריב, וממשיך להתמקד במשא ומתן בצורה תקיפה. פעם אחת הוא עונה בצורה לקונית לשאלות היריב שקשורות לזהותו.

19-1 דחה

י: אתה מרוצה?

ג: חבל לך על הזמן, עד שאני לא אראה עשר לא תקבל כלום!

י: אתה לא מבין שהמשחק נגמר, ואתה עם כל העקרונות הטיפשיים שלך של הצופים ולא יודע מה, דפקת את שנינו חבל על הזמן, יצא לך כלום מזה: ו...>' מגחך מעט> אני לא יודע מה יצא לך מהמבדק!

ג: הדרך, זה העניין הדרך,

י: הדרך?

ג: הדרך, התכל'ס..

ג: איזה שטויות אתה מדבר! אחי, איפה חינכו אותך! אתה כזה..צפונבון! *סגור *>' מדבר ומגחך מעט בו זמנית<

ג: אפס אפס משאירים

הסיבוב העשירי והאחרון מתחיל בהצעה זהה לסיבוב הקודם ובדחייה נוספת של הנבדק. היריב מפסיק להאשים את הנבדק באופן ישיר. במקום הוא שואל שאלה רטורית שמכילה האשמה מרומזת (אתה מרוצה? [הכוונה: מהנזק שגרמת]). הנבדק לא עונה, מאותת על הפרה (חבל לך על הזמן) וממשיך בהתמקדות אסרטיבית ועקבית בדרישותיו כחלק מהמשא ומתן. היריב שוב מאשים את הנבדק תוך התמקדות בזהותו האישית. ואז לראשונה, הנבדק סוטה מהתמקדות במשא ומתן, ובתגובה לשאלת הנבדק "מה יצא לך מהמבדק?", שגם היא לא ממש שאלה מבחינה פרגמטית אלא הטחת אשמה (לא יצא לך

כלום, בגלל התגובות שלך), הוא מנטרל את ההאשמה המרומזת (לי יש סדר עדיפויות שונה): "הדרך, זה העניין, הדרך". בתשובתו הנבדק שוב הופך את עצמו לנושא לשיחה, בפעם השנייה (הפעם הראשונה הייתה בסיבוב החמישי). "הדרך" מעיד על הנבדק כאדם ששומר על עקרונותיו, אחד שמוכן לוותר על הרווח האישי שלו כדי לעמוד על עקרון מוסרי כלשהו. כמו בסיבוב החמישי, היריב חוזר על דברי הנבדק בשאלה (הדרך?), הנבדק חוזר על עצמו בלקוניות, ואז היריב מגחיק את תשובתו ודוחה את 'זהות הנבדק' כנושא לשיחה. הנבדק, שוב, נסוג מהתמקדות בעצמו, מתעלם מהאשמת היריב וחוזר להתמקד במשא ומתן (אפס אפס משאירים).

סיכום נקודת הזמן הראשונה

בחמשת הסיבובים הראשונים התנהלותו של היריב, שתודרך מראש כיצד לפעול, מאופיינת בהתמקדות במשא ומתן (בעיקר בצורה מאשימה, מתגרה ופטרונית), אך גם בהעלאת סגנון האינטראקציה וזהותו של הנבדק כנושאים רלוונטיים לשיחה. לעומתו, התנהגותו של הנבדק מתאפיינת בהתמקדות מובהקת במשא ומתן כנושא שיחה, חוץ משני מקרים שבהם הוא מעלה את עצמו כנושא לשיחה, אך נסוג במהרה לאחר התנגדותו של היריב. עם זאת, מבחינה שיחתית, הוא מפגין פעולות התמקדות שאינן מנוסחות במילים אך באות לידי ביטוי בפעולות, כגון: חוסר מענה לשאלה, העלאת שאלה בתגובה לשאלה, שתיקות ותשובות לקוניות – ובכך מתמקד בסגנון האינטראקציה או בעצמו (או בזיהוי ההתנהגות של היריב כהפרה של כללי אינטראקציה תקינים).

101, נקודת זמן שנייה (לאחר כשנה)

17-3 דחה

ע: מה קר:ה רמי

ר: (-) בו:א תקרב אלי (-)

ע: (-) נו: עוד לא התחלנו את המשחק, כבר אתה *עושה* <ש' מדבר ומגחך מעט בו זמנית> בעיות? אחי

ר: (-) *תן ל:י עשר עשר!* <בהרמת קול בטון מתגרה מעט>

ע: *א:ה:ה* <בטון ציני מעט> בסדר *קודם כל זרום איתי קצת, בסדר?> *דיבור מהיר< קב:ל קצת –

ואז תוכל א:ה *לקבל הצעות ואז תוכל לקבל נקודות. טוב?> *בטון סמכותי<

ר: (-) תן לי עשר עשר, *בנימת תנאי< ואז א:ה:ה נתחלק כ:כה

ע: *אתה יודע להגיד עוד משהו חוץ מעשר עשר?> *בטון מקניט מעט<

ר: ה:צי ח:צי!

ע: יו:פי עשר עשר חצי חצי

ר: (-)

ע: *בו:א בוא תעשה קצת מה שאני אומר * <בטון מתנשא>

הסיבוב הראשון מתחיל בהצעה נמוכה של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. היריב לוקח תור ראשון, על ידי שאלה כללית, תוך פנייה אישית בשמו של הנבדק (מה קרה רמי?), זהו דפוס דומה לזה שנקט היריב בנקודת הזמן הראשונה לאחר שהנבדק דחה הצעות. הנבדק לא עונה לשאלה באופן ישיר, דוחה את הפיכתו לדובר שני כפעולת התמקדות שלא מכוונת למשא ומתן ומופעלת על ידי שליטה במנגנון השיחתי. במקום זאת הוא מביע דרישה מהיריב. היריב מסמן את הדרישה כהפרה (נו), ומשנה התמקדות לסגנון האינטראקציה (כבר אתה עושה בעיות). שוב, הנבדק מתעלם מהשאלה, וחוזר על הדרישה בצורה תקיפה וקונקרטית יותר (תן לי עשר עשר). היריב מתעלם מהדיבור על המשא ומתן בנושא לשיחה ובמקום ממשיך בדיבור על סגנון האינטראקציה (קודם כל זרום...). הנבדק ממשיך באותו הקו – מתעלם משאלות/הצעות היריב ומדבר על המשא ומתן בנושא לשיחה על הדרישה. היריב, שוב, מתעלם מהתוכן של הדרישה, ומתמקד בסגנון שלה, הוא מתגרה בנבדק (אתה יודע להגיד עוד משהו?). הנבדק מנסח את הדרישה במילים אחרות בדרישה תקיפה. היריב שוב מגחיק את הסגנון והנבדק לא מגיב בניגוד לנקודת הזמן הראשונה, בסיבוב הראשון של נקודת הזמן השנייה הנבדק לא משתף פעולה עם היריב כלל. מבחינת נושא השיחה הוא ממוקד רק במשא ומתן, ופעולות ההתמקדות המשניות באות לידי ביטוי רק בהתעלמויות מהשאלות ובשתיקה בסוף. לעומתו, היריב כמעט מתחילת הסיבוב מעלה את סגנון האינטראקציה בנושא לשיחה שבאמצעותו הוא מנסה להתגרות בנבדק. גם הוא מפגין פעולות התמקדות משניות על ידי התעלמויות מדרישות הנבדק.

15-5 דחה

ע: *ר:מי! * <בהרמת קול>

ר: (-) אנחנו לא נתקדם לשום מקום, תן לי ח:צי ח:צי!

ע: רמי, תתעורר: תתחיל ל'שחק! בסדר? אי אפשר לשחק כשאתה משחק ככה.

ר: (-)

ע: *אנחנו לא בצופים פה זה לא אידיליה * <בטון מקניט>

ר: *בו:א תן לי חצי חצי, סכום זה:ה – נמשיך ככה * <בנימת תנאי>

ע: תגיד, מה זה הדבר הזה *חצי חצי חצי חצי* <דיבור מהיר> *זה משחק! תשחק! תפעיל ת'ראש! זה לא הולך כמו שאתה רוצה* <בהרמת קול בטון מקניט>

ר: *אין מה לעשות, אם זה לא הולך כמו שאני רוצה: – זה לא ילך. * <בטון סמכותי> * נקוד:ה. * <מעט בשקט>

ע: אז אתה *תישאר עם אפס!> <בהרמת קול>

ר: *גם א:ת:ה – מה אתה חושב?> <בהרמת קול>

הסיבוב השני מתחיל בהצעה גבוהה יותר מהסיבוב הקודם, אם כי עדיין לא שיוויונית. הנבדק דוחה אותה. חילופי הדברים הראשונים ממשיכים את ההתנהלות של שני הצדדים בסיבוב הראשון. התעלמויות הדדיות ברמה השייחית, הנבדק מתייחס רק למשא ומתן בנושא לשיחה והיריב לסגנון האינטראקציה. עם זאת, באמצע הסיבוב חלה תפנית. היריב ממשיך להקניט את הנבדק תוך התייחסות לסגנון המשחק שלו, רק שהפעם הוא עושה זאת באופן ישיר תוך התייחסות לקומפוטנטיות של הנבדק ולאינטליגנציה שלו (זה משחק! תשחק! תפעיל ת'ראש!). הנבדק לראשונה מתייחס לעצמו ולסגנון האינטראקציה. הוא דוחה ישירות את דברי היריב (אין מה לעשות), וממשיך בהצבת תנאי לגבי האופן שבו הוא רואה את המשחק מתנהל (אם זה לא..), הוא מתייחס לעצמו (כמו שאני רוצה), ומדבר על סגנון המשחק (זה לא ילך ככה). היריב בתגובה מחליף פעולת התמקדות. הוא מחזיר את המשא ומתן בנושא לשיחה, על ידי אזרה/איום (תשאר עם אפס). הנבדק עונה לו ישירות באיום חוזר (גם אתה) מוסיף שאלה רטורית. כאן יש התייחסות ישירה להתנצחות, אך הנבדק מתמקד ביריב (ולא בעצמו), בהתייחסות ל"טעות בהערכה" של היריב (מה אתה חושב).

11-9 דחה

ע: תגיד, מה אתה נורמאלי?

ר: (-) אמרתי לך, *יש לי פה עיקרון – ואני עומד מאחוריו. * <בהרמת קול> תן ל:י * סכום זהה * <בהרמת קול נימת תנאי> – וככה אנחנו *ממשיכים ל'שחק. * <דיבור מהיר>

ע: מה העיקרון? פה? *אנחנו מפסידים ת'משחק בגללך אתה לא מתבייש? אתה דופק אותנו* <בנימת האשמה>

ר: (-) אתה דופק אותנו – ..[אתה נותן.. הצעות גרועות

ע: [אני דופק אותנו? * <בטון מיתמם>]

ר: (-)

ע: *נתתי לך תישע נקודות כ:כ:ה! * <בהרמת קול בטון עצבני> מה זה, תגיד, עוד לא קיבלת כלום – *יכולת לקבל ממני תישע! * <בהרמת קול>

ר: (-)

ע: *קבל מ:שהו! * <בהרמת קול>

ר: (-) ח:ב:ל, הצעה מאד גרועה

ע: אוקי, אתה רוצה ללכת ראש בקיר? אני אלך איתך ראש בקיר אין בעיה

הסיבוב השלישי מתחיל בהצעה גבוהה יותר של היריב, כמעט שיוויונית. הנבדק דוחה אותה. היריב לוקח תור ומאשים באמצעות שאלה. הנבדק לא עונה ישירות לשאלה, אלא חוזר על דרישתו מהסיבובים הקודמים, הוא שוב מפגין התמקדות גם בעצמו בנושא לשיחה (יש לי פה עקרון – ואני עומד מאחוריו) והתמקדות בסגנון האינטראקציה (ככה אנחנו ממשיכים לשחק [הכוונה היא שהוא לא משוקע במשא ומתן עצמו באמצעות הצבת בקשות או דרישות, אלא מפגין רגע רפלקסיבי כלפי סגנון המשא ומתן], מלבד ההתמקדות במשא ומתן (תן לי סכום זהה). היריב עונה לו, בהפגנת התמקדות בנבדק (מה העיקרון פה?), אתה דופק אותנו) ובסגנון האינטראקציה (אנחנו מפסידים ת'משחק). לאחר מכן יש חילופי האשמות הדדיות הממוקדות בנבדק או ביריב (אתה דופק אותנו). בהמשך הנבדק לא מגיב להאשמות היריב, כשהוא מדבר על המשא ומתן בנושא לשיחה. הסיבוב מסתיים באיום של היריב הממוקד בסגנון האינטראקציה (אתה רוצה ללכת ראש בקיר? אני אלך איתך ראש בקיר). מלבד ההתמקדויות המשניות שבאות לידי ביטוי במנגנון השיחת, בסיבוב הזה הנבדק ממשיך להעלות את סגנון האינטראקציה ואת עצמו בנושא לשיחה בצורה ברורה יותר מהסיבוב הקודם. הנושאים שהוא מעלה הופכים את הסיבוב לעשיר מבחינת המעבר בין פעולות התמקדות שונות.

19-1 דחה

ע: אין בעיה מותק, תמשיך ככה עד הסוף מבחינתי

ר: (12)

ע: *כ:יף לך רמי? * <בטון אירוני>

ר: תחשוב בהיגיון, נוכל להתקדם, תעשה ל:י תתן לי סכום נא:ה

ע: *רמי, כל כך רואים שאתה יוצא משנת שירות עכשיו, * <בטון מתנשא> *תתעורר! יש מציאות! * <בהרמת קול>

ר: (-) *המציאות אומר:ת * <בהרמת קול> שאם נלך..כ:ל פע:ם <נקטע הדיבור נגמר הזמן>

הסיבוב הרביעי מתחיל בהצעה מאד נמוכה של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. היריב לוקח תור ומתגרה בנבדק בפעולת התמקדות בסגנון האינטראקציה. הנבדק שותק ארוכות (12 שניות). השתיקה היא פעולת התמקדות שאינה מכוונת למשא ומתן. היריב ממשיך בפעולות התמקדות בסגנון האינטראקציה על ידי התגרירות בנבדק. הנבדק מתעלם מההתגררות, וחוזר להתמקדות במשא ומתן (תתן לי סכום נאה) וביריב עצמו (תחשוב בהיגיון) בנושא לשיחה. היריב מתגרה בו תוך התמקדות בזהות הנבדק. הנבדק מתעלם מההתגררות, אם כי הוא כן מקשר את דבריו לדברי היריב (המציאות), על מנת להביע התנגדות לדבריו, הוא מתחיל לדבר על המשא ומתן שוב. בסיבוב הרביעי הנבדק לראשונה מבצע פעולת התמקדות משנית ממושכת על ידי שתיקה ארוכה.

19-1 דחה

ע: *ש:ע אתה חזיר! *בנימת האשמה <

ר: (-) אני חושב שאתה חזיר..אני רוצה *איזה אח::ד * <בהרמת קול>

ע: אני לא חזיר, אני רוצה לבנות איתך משהו, אתה מתחיל *חצי חצי חצי חצי *בטון תינוקי דיבור מהיר < *מה קרה שאני אתן לך חצי חצי *דיבור מהיר בטון מתנשא > *אני מכיר אותך, נתתי לך משהו, אתה מתנהג כמו בהמה! *טון מתנשא נימת האשמה בהרמת קול <

ר: (3) אין בעיה:

ע: (-) אין בעיה שאתה מתנהג כמו בהמה? כמו בהמה, אתה מרגיש טוב עם זה?

ר: אתה מרגיש טוב עם איך שאתה חזיר? שלא נותן לי פה חצי חצי?

ע: אני נתתי לך הרבה יותר נקודות – אתה לא מקבל כלום!

ר: (-)

ע: סו:ציומא:ט!

ר: *תן לי עשר – תקח לך עשר – תקבל. * <בהרמת קול>

הסיבוב החמישי מתחיל בהצעה נמוכה של היריב, זהה לסיבוב הקודם. הנבדק דוחה אותה. היריב לוקח תור ומקלל את הנבדק תוך התמקדות בו בנושא לשיחה (אתה חזיר). הנבדק מאחר להגיב, מה שמעיד על פעולת התמקדות משנית, אך לאחר מכן הוא מקלל את היריב בחזרה באותה קללה אך בצורה פחות חזקה (אני חושב שאתה חזיר). היריב עונה לו בחזרה, מאשים ותוקף אותו תוך מעבר בין פעולות התמקדות שונות. הנבדק שותק (3 שניות) ונותן תשובה לקונית (אין בעיה). ה"אין בעיה" כאן הוא רכיב שיחתי חדש שעולה כאן, שגם הוא מעיד על התמקדות משנית. מבחינת תפקידו בשיחה, הוא מאפשר לנבדק להביע ריחוק, הוא לכאורה דוחה את דברי היריב (האשמות, קללות) אך הוא לא מביע זאת באופן ישיר.

היריב ממשיך לקלל תוך התמקדות בזהות הנבדק ובסגנון האינטראקציה. הנבדק מחקה אותו, הוא לא עונה על השאלה, אלא מגיב בשאלה לשאלה, הוא לוקח שליטה על השיחה והופך את עצמו למי ששואל את השאלות המתגרות. אחר כך היריב מאשים והנבדק מתעלם, היריב ממשיך להאשים והנבדק מתעלם וחוזר להתמקד במשא ומתן. בסיבוב החמישי הנבדק עושה שימוש בשני רכיבים שיחתיים חדשים להפגנת התמקדות משנית: דחייה באמצעות תגובה מרוחקת ותגובה בשאלה לשאלה.

10-10 קיבל

ע: *עכשיו נרגעת קצת? * <מעט בשקט>

ר: (-) כן, בוא נמשיך ככה ונראה

ע: אתה רוצה להקשיב לי רגע? ולפתוח ת'ראש ש'ך? או שאתה עדיין אה ראש בקיר

ר: (-) *דב:ר! * <בהרמת קול> (-)

ע: תקבל קצת.. הצעות שאני מקב. שאני נותן לך;, תוכל לקבל דברים חזר:ה אחר כך

ר: (-)

ע: כ:כה זה, זה משחק של אמון! ככה אפשר לשבור שיאים. ל:א *עשר עשר עשר * <דיבור מהיר> בסדר?

ר: (-) יאללה!

ע: *כ:ל הכבוד חמוד * <מעט בשקט דיבור איטי מעט>.. עכשיו: *אתה מתחיל ללמוד * <מעט בשקט דיבור איטי מעט>

הסיבוב השישי מתחיל בהצעה שיויונית ראשונה של היריב ובקבלתה על ידי הנבדק. היריב מתחיל בשאלה שממוקדת בנבדק. הנבדק עונה לו ישירות בפעם הראשונה וממשיך להתמקד בסגנון האינטראקציה (בוא נמשיך ככה). היריב ממשיך בשאלות שקשורות לסגנון האינטראקציה. הנבדק שוב, בניגוד לסיבובים הקודמים, עונה לו ישירות, אך הוא מאחר בתשובתו, ומביע אותה בצורה לקונית ותקיפה (דבר!), מה שמעיד על ריחוק (וההתמקדויות המשניות שנובעות ממנה). היריב נותן לנבדק הצעה לגבי המשך המשחק. הנבדק לא עונה. היריב ממשיך בדיבור על סגנון האינטראקציה (זה משחק של אמון), הנבדק מגיב בחוסר סבלנות (יאללה). היריב מסיים בהתגרות. בסיבוב השישי הנבדק לראשונה עונה לשאלות של היריב באופן ישיר, אם כי בצורה מרוחקת שמעידה על הענות מוגבלת, הרוויה בהתמקדויות משניות אחרות (סוג של איום [התמקדות במשחק] או אי אמון [התמקדות בסגנון האינטראקציה]).

12-8 קיבל

ע: *יו:פי! כל הכבוד!*>בהרמת קול<

ר: (-)

ע: ר:מי!

ר: (-) כן,

ע: *אני ג:א:ה בכך, למדת משהו היום *>בנימה מתנשאת<

ר: (-)

ע: בוא תן לי עוד טיפה, עוד טיפה, ואז אני מצ'פר אותך בע:נ:ק! אתה תראה כמה אני טוב

ר: (-)

ע: טוב, מותק?

ר: אין בעיה

ע: כ:ל הכבוד

ר: (3)

ע: נעשה ממך בן אדם בסופו של דבר מה שצופים:ם לא עשו – אני אעשה מ'מך

הסיבוב השביעי מתחיל בהצעה יחסית גבוהה של היריב, אם כי לא שיוויונית – ובכל מקרה נמוכה מקודמתה, שהיתה התנאי שהנבדק הציב. הנבדק מקבל את ההצעה. חילופי הדברים בין השניים מאופיינים בפידבקים חיוביים פטרוניים של היריב ובהתגריות הממוקדים בעיקר בסגנון האינטראקציה ובמשא ומתן ביניהם. העניין המרכזי מבחינת עיצוב היחסים ביניהם הוא הפרת האמון מצד היריב: מצד אחד הוא חוזר לסורו (לפחות כסימן מעורר דאגה) לאחר הצבת התנאים של הנבדק, והצעד הראשון למימושם, ומצד אחר הוא ממשיך באותו סוג של התגריות והשפלה. בכך הוא מסמן באופן מובהק את חולשתו של הנבדק. על אף ההחרפה (הדרדרות האמון עוד יותר) הנבדק עקבי בהתמקדות במשחק. הנבדק מתעלם מדבריו, שותק, או עונה בצורה לקונית. הסיבוב הזה מאופיין בעיקר בריחוק של הנבדק, בפעולות התמקדות שאינן מכוונות למשא ומתן וחלקן לא מנוסחות במילים.

15-5 קיבל

ע: מי אני מתרגש ממך.

ר: (-) עכשיו בוא תצ'פ:ר אותי

ע: ל:א, *עוד קצת עוד קצת אחי* <דיבור מהיר>

ר: *ל:א עכשיו! * <בתקיפות>

ע: *ל:א עוד קצת עוד קצת! * <בהרמת קול>

ר: *אחי, זה האחרון – צ'פר אותי* <נימת תנאי>

ע: ל:א, עוד קצת תתן לי, בסדר? עוד קצת

ר: *תצא פייר איתי – צ'פר אותי עכשיו* <נימת תנאי>

ע: *ד:י איזה נודניק, * <בהרמת קול> עוד קצת!

ר: (-) *זה האחרון! * <בהרמת קול>

ע: דיברנו על החזיר:רות ש'ך, אל תחזור לזה עוד פעם, כבר יצאת מזה *נהיית בן אדם* <בטון מתנשא>

ר: אחי, *זה התור האחרון! * <בהרמת קול>

ע: ד:י ד:י ד:י *צא מהצופים – בוא למציאות. ת'שאר איתי* <בטון מתנשא>

ר: אני. *אני מבקש ממך עידן – צ'פר אותי. * <בנימת תנאי>

ע: *א:ל תבקש: זה משחק! * <בטון עצבני> עוד קצת... עוד קצת – ואז

הסיבוב השמיני מתחיל בהצעה עוד יותר נמוכה של היריב שהנבדק מקבל. היריב נותן פידבק פטרוני לנבדק תוך התמקדות בעצמו בצורה אירונית (אני מתרגש), הנבדק מתעלם ומדבר על המשא ומתן. בהמשך הסיבוב שני הצדדים ממוקדים בעיקר במשא ומתן, כשהנבדק מבקש מהיריב לתת לו יותר נקודות בסיבוב הבא והיריב מסרב. בשלב מסוים הנבדק עובר להתמקדות בסגנון האינטראקציה כנושא לשיחה (תצא פייר איתי). היריב משיב בדחייה (די) ובפעולת התמקדות בנבדק עצמו (איזה נודניק, דיברנו על החזירות ש'ך, צא מהצופים). הסיבוב מתאפיין בעבודה מסיבית של הנבדק הכוללת פעולות התמקדות במשא ומתן בעיקר (אך גם בסגנון האינטראקציה), ובתנודה של היריב בין פעולות התמקדות שונות כנושא לשיחה – כולן נועדו לדחות את בקשות הנבדק. אפשר להבחין בסיבוב זה בשינוי באסטרטגיה של הנבדק, מהצבת תנאים עקבית למדי והתעלמות מהצד האישי של הזולת לבקשה, בפניה ישירה והתייחסות ישירה לסגנון היחסים ביניהם.

16-4 דחה

ע: חזרת להיות ראש קשה?

ר: (-) ביקשתי ממך פע:מ:יים – לא מספיק?

ע: (-) *ביקשתי ממך פעמיים – לא מספיק?"* <ע' השחקן מחקה את ר' בקול תינוקי> בסדר בסדר אל תתבכיון, *אני אצ'פר אותך עכשיו. * <מעט בשקט>

ר: (-)

ע: בס:דר? אני את'ן ל'ך מ:ת:נ:ה

ר: (-) *לך על זה <מעט בציניות>

ע: טו:ב?

ר: יאללה

ע: מתי אתה מתגייס?

ר: נוב:מבר

ע: כמה שיותר מאוחר, אה? רק לא להתקרב לזה

ר: (-) לא למה? נוב:מבר עכשיו?

ע: בסדר, אבל שנה בר:חת עד עכשיו לא?

ר: עשיתי. כי עשית:י *דברי:ם טובי:ם! * <בהרמת קול> (-)

ע: *אהה* <בזלזול>

ר: (-)

ע: בטוח שעשית דברים טובים

הסיבוב התשיעי מתחיל בהצעה נמוכה יותר של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. היריב מתחיל בפעולת התמקדות בנבדק (חזרת להיות ראש קשה). הנבדק מתעלם מהשאלה, ועובר להתמקד בסגנון האינטראקציה (הוא אומר לו: שיניתי כיוון, הלכתי לקראתך, ביקשתי, זה לא הלך...) כנושא לשיחה (ביקשתי ממך פעמיים, לא מספיק?), כדי להאשים אותו בחוסר התחשבות. מכאן ועד סוף הסיבוב היריב מתגרה בנבדק, מחקה אותו, מזלזל במעשיו, והנבדק מגיב בהתעלמויות או בתשובות לקוניות קצרות. בסיבוב זה הנבדק בעיקר מפגין ריחוק.

18-2 דחה

ע: אופס!

ר: (5)

ע: אתה כועס רמי?

ר: (-) לא, חבל רק שלא צ'יפרת אותי כמו שהבטחת

ע: (-) לא יודע, זה חבל לך, *אני מבחינתי יש לי הרבה יותר נקודות* <בטון מתגרה>

ר: (-)

ע: אבל זה משחק, זה תחרות, אחי, ככה זה

ר: (-)

ע: אני יודע שאתה לא רגיל לדברים האלה, אבל לא נורא לאט לאט

ר: (5)

ע: *היה כיף לש'חק איתך* <בטון מתגרה>

הסיבוב העשירי והאחרון מתחיל בהצעה נמוכה מאד של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. היריב לוקח תור ומתחיל בהתמקדות בעצמו (אופס), כאילו הוא עשה טעות בלי כוונה. הנבדק שותק בתגובה. היריב ממשיך בשאלה על הנבדק עצמו (אתה כועס?), הנבדק עונה בשלילה, ומאשים את הנבדק על ידי פעולת התמקדות בו (כמו שהבטחת). חילופי הדברים מכוונים לסגנון האינטראקציה – הפרת האמון. מכאן ועד סוף הסיבוב היריב מתגרה בנבדק על ידי פעולות התמקדות בסגנון האינטראקציה או בזהותו, והנבדק מגיב בפעולות התמקדות שלא מכוונות למשא ומתן ולא מנוסחות במילים.

סיכום נקודת זמן שנייה

המשחק מתחיל בפעולות התמקדות של הנבדק בעיקר במשא ומתן, אם כי, בניגוד לנקודת הזמן הראשונה, כבר בסיבוב השני הנבדק מפגין גם התמקדות בעצמו ובסגנון האינטראקציה. פעולות ההתמקדות בעצמו, בסגנון האינטראקציה וביריב נמשכות לאורך כל המשחק, והן מלוות לעיתים בהבעה של פעולות התמקדות משניות שמעידות על ריחוק (שתיקות, לקוניות) ובאות לידי ביטוי בתצורה השיחית. הריחוק מגיע לשיאו דווקא בסיבובים שבהם הנבדק מקבל את ההצעות של היריב, היריב ממשיך להתגרות בו אך הנבדק לא עונה או עונה בקצרה.

9. סיכום

הניתוח של רצף המשחק השלם של אותו הנבדק בשתי נקודות זמן שונות מעלה מספר סוגיות הרלוונטיות לנושא פעולות ההתמקדות באינטראקציה. ראשית, הניתוח מצביע על האופן שבו פעולות ההתמקדות ברבדים שונים של האינטראקציה הן תוצר של משא ומתן בין המשתתפים באשר ל"מה שראוי לדבר עליו עכשיו", כלומר, איזה רובד של האינטראקציה הוא הראוי. ראוי יכול להיות הן במובן של סאקס

(אינסטרומנטלי להשלמת פרוצדורות שיחתיות במסגרת האינטראקציה) והן במונח הגופמני (מוציא אותי טוב, שומר על כבודי). השחקן, שתודרך להשפיל את הנבדק לאורך המשחק, מפגין באופן עקבי פעולות התמקדות בסגנון האינטראקציה ובנבדק עצמו. הנבדק, מצדו, משתתף במשחק שמטרתו המוגדרת היא רווח כספי במסגרת של ניסוי – כלומר, המטרה הרשמית שניתנה לו היא לנהוג בצורה כזאת שתוביל אותו להרוויח כמה שיותר כסף. זהו מקרה בו ה"חוקים הרגשיים" של האינטראקציה אינם גלויים. כל אחד מהמשתתפים מגיע עם ציפיות אחרות, כפי שתיארתי, אך היחסים ביניהם נמצאים במו"מ מתמשך על כללי המשחק המתאימים. ואכן, הדינמיקה שנוצרת בין המשתתפים משתנה מנקודת זמן אחת לשנייה. בנקודת הזמן הראשונה הנבדק מתעלם מפעולות ההתמקדות של היריב המכוונות למה שאינו רלוונטי למשא ומתן. הוא עושה זאת באמצעות כלים שיחתיים שנועדו להפגין זיהוי של הפרה (ר' דיון בפרק 3.1) מבלי לשנות את נושא השיחה. כלומר, בנקודת זמן זו הנבדק משקיע מאמצים שיחתיים רבים בהתמקדות במשא ומתן בנושא הגלוי של השיחה (מלבד כמה סטיות קלות לדיבור על עצמו). פעולות ההתמקדות האחרות פועלות ברקע ולא מנוסחות במילים, אלא באות לידי ביטוי על ידי שיבוש של פרוצדורות שיחתיות קונבנציונליות (למשל, התעלמות משאלה, גיחוכים, שתיקות ועוד). לעומת זאת, בנקודת הזמן השנייה הנבדק מפגין פעולות התמקדות המנוסחות באופן גלוי לאורך המשחק (בעיקר בסבב השני). החל מהסיבוב השני הוא מעלה את עצמו בנושא לשיחה, ובהמשך הוא גם מדבר על היריב ועל סגנון האינטראקציה. פעולות ההתמקדות השונות הללו מלוות בהפגנה בולטת יותר של פעולות התמקדות משניות – זיהוי ההפרות של היריב על ידי שתיקות ומבעים ציניים. מעניין לראות שהיריב דוחה פעם אחר פעם את פעולות ההתמקדות של הנבדק בנושאים שאינם קשורים למשא ומתן, ובכך תובע את עמדתו כמשתתף היחיד המורשה להתמקד בנושא שלא קשור למשא ומתן. כלומר, שהתמקדות זו היא פריבילגיה של הצד החזק באינטראקציה. בעוד שבנקודת הזמן הראשונה הנבדק מפגין דפוס התמקדות גלוי יחסית אחיד במשא ומתן תוך הבעת פעולות התמקדות שאינן מנוסחות במילים באמצעות כלים שיחתיים (כפי שהוסבר למעלה), בנקודת הזמן השנייה הנבדק מערער על הפריבילגיה של היריב ומרשה לעצמו לנוע בחופשיות רבה יותר בין מגוון פעולות התמקדות. התנהגות זו של הנבדק גורמת ליריב לנסות לפגוע ולהשפיל אותו יותר, מה שמוביל גם להבעת ריחוק בולטת יותר של הנבדק.

דינמיקת המשא ומתן על ההתמקדות ברבדים שונים של הסיטואציה כפי שהיא נבנית באינטראקציה בין הנבדק והיריב לא מצביעה על מאבק שמטרתו להשיג "הצלחה כספית במשחק", אלא על מאבק של שליטה על הרובד שראוי להתמקד בו בסיטואציה מסוג זה. בסיבוב הראשון, נהיר שהנבדק מזהה את ההתנהגות של היריב כפוגענית, אך הוא מביע את הזיהוי בצורה שיחתית פרוצדורלית בלבד, ללא העלאה של ערוצי ההתמקדות בנושא גלוי לשיחה. לעומת זאת, בהרצה השנייה של המשחק (גם אם בצורה המוגבלת רק לסיבוב השני של המשחק), הנבדק מעלה את ערוצי ההתמקדות הראויים בנושא גלוי לשיחה, מה שמחריף את העימות בינו לבין היריב, וגורם לו "לסגת" חזרה להבעת מורת רוח מדפוס ההתמקדות של היריב רק באמצעות שיבוש של פרוצדורות שיחתיות קונבנציונליות.

3.3 מעבר חריג בין פעולות התמקדות

1. שינוי בפעולות התמקדות והדיווח עליו

בפרקים הקודמים הוצגה האפשרות לבחון את האופן שבו המשתתפים באינטראקציה מזהים הפרות, ואת הסדרת ההתמקדות שלהם בהתאם לכך. בחלק זה אבחן מקרים מסוימים של הסדרת ההתמקדות של כל אחד מהם, מקרים שבהם המעבר בין פעולות ההתמקדות של כל אחד מהמשתתפים נראה קיצוני במיוחד. במקרים כאלה המשתתף יכול להפגין ריחוק ממושך (למשל, על ידי התעלמות מפגיעות היריב, שתיקות, גיחוכים וכדומה), ואז בבת אחת, הוא עובר להתמקד באינטנסיביות בסגנון האינטראקציה. במסגרת הדיון שהוצג בפרקים האחרונים, עולות מספר שאלות ביחס למעברים החריגים: מה נוכל לומר על הקשר שבין מעברים חריגים לזיהוי ההפרה, או לכללי ההתנהגות הראויים בסיטואציה? עד כמה המעברים החריגים נובעים מהיחסים בין המשתתפים?

הגישות השונות של חוקרי הרגשות, כפי שכבר נידונו לעיל, תורמות, בין היתר, להבנת החוויה של הפרט והמשמעות שהוא מעניק לה במקרים של מעברים חריגים. ברבלט (Barbalet 1998) מניח שקיימים 'מעגלי רגשות' המסדירים את החוויה של אנשים בסיטואציות חברתיות שונות. הכוונה היא לחילוף בין רגשות שונים שמתרחש בצורה אוטונומית, ללא שינוי בתנאי הסביבה שבה נמצא הפרט. לדוגמה, אדם יכול להיקלע לסיטואציה שבה כבודו נפגע על ידי האחר, כך שמתעוררת בו תחושה עמוקה של בושה, שניתן להבין אותה כריחוק מהסיטואציה. מאחר והתרבות המערבית האינדיודואליסטית מתובנת כך שהיא מעריכה באופן שלילי רגשות של בושה (לפי שף (Scheff 1990)), זהו מנגנון הכחשה שנחיצותו מהותית לשמירה על 'קשר חברתי' בחיי היומיום, תחושה זו תפנה את מקומה במהרה לזעם שיופנה כלפי הצד הפוגע או כלפי מישהו אחר, כלומר, מעבר להתמקדות בסגנון האינטראקציה. במובן זה, האוטונומיה של 'מעגלי הרגשות' (מעגל הבושה-זעם, כפי שהודגם כאן) היא תוצר תרבותי שמחברת אנשים לחוות סיטואציות חברתיות מסוימות בצורה רגשית מסוימת (באופן המזכיר את ההביטוס של בורדייה, אלו הנטיות הרגשיות של האנשים שהתעצבו בשל השתייכותם לקבוצה חברתית מסוימת). הנחה זו תורמת להבנה של המעבר החריג בין פעולות התמקדות שונות בכך שהיא תופסת את המעבר כדוגמה לנטייה הביטואלית של אנשים לחוות סיטואציות חברתיות מסוימות.

שאלת הפונקציה של המעבר בין פעולות ההתמקדות לסיטואציה שבה הוא מתרחש אמנם לא קיבלה התייחסות מפורשת על ידי חוקרי הרגשות שנידונו בפרק הקודם, אם כי הגישה של הוכצ'ילד יכולה לתרום להבנתה. מקרים שהוכצ'ילד (Hochschild 1983) מתארת, בהם דיילות זונחות את 'חוקי הרגשות' שחלים עליהן בזמן מתן השירות ללקוחות במטוס, ומפגינות התפרצות של זעם על "לקוח בלתי נסבל", מתייחסים למעבר בין פעולת התמקדות בסיטואציה הרשמית לפעולת התמקדות בסגנון האינטראקציה. הפונקציה של המעבר הזה, כפי שהדיילות עצמן דיווחו להוכצ'ילד בראיונות שערכה עימן, היא ההתנגדות לחוקים של המוסד ומתן ביטוי לעצמי "אותנטי". כלומר, השיח ששימש את הדיילות כדי

להעניק ערך למעבר החריג בין פעולות ההתמקדות שביצעו הוא שיח של התנגדות לכפייה רגשית מוסדית. נקודה זו מצביעה על האופן שבו הדיווח על המעבר בין פעולות ההתמקדות מצמיד לו ערכים והופך אותו לעניין של הצדקה מוסרית. במקרה זה, הערך המוסרי המוסדי שמוצמד למעבר הזה הוא שלילי (עבירה על 'חוקי הרגשות' שדורשים מהדיילת להיות נחמדה ושמחה). הדיילות מפגינות מודעות לערך המוסרי השלילי בראיונות, אך הן לא מאמצות את מערכת ההצדקות של המוסד, אלא מסבירות את התנהגותן על ידי שיח של מאבק מוסדי ושחרור מכפייה.

דיון זה מעלה שתי נקודות מרכזיות, שגם אם לא נדונו באופן מפורש על ידי הגישות שהוצגו כאן, הן משתמעות מתוכן: 1. שאלת מקורו של המעבר החריג בין פעולות התמקדות שונות, 2. שאלת הדיווח על מעבר זה.

1. העבודה של אביתר זרובבל (Zerubavel 2006) על 'מסורות של מתן תשומת לב' (traditions of paying attention) יכולה לתרום לקישור שערכתי בין ההנחה של ברבלט בדבר היסוד המחולל של 'מעגלי הרגשות' לבין מעבר בין פעולות התמקדות. זרובבל מדגים כיצד אנשים לומדים במסגרת קבוצות חברתיות לאילו אלמנטים בסביבתם הם צריכים להעניק תשומת לב ומאילו להתעלם. כלומר, תהליך החיברות שהם עברו מעצב אצלם נטייה לשים לב לאובייקטים מסוימים בסביבתם, למשל – התעלמות של מורים מתחושה של חיבה לתלמידים כשהם מעניקים ציון לעבודתם. זוהי למשל דוגמה למצב שבו מורים נדרשים "לדכא" או "לנטרל" נטייה רגשית מסוימת שמתעוררת בהם כלפי תלמידים מסוימים על מנת להיות מסוגלים להעניק להם ציון באופן ענייני (על סמך כישוריהם כתלמידים). תשומת הלב או ההתמקדות של מורים בתחושותיהם כלפי "דמותו של התלמיד" אינה רלוונטית לעיסוק הרשמי שבו הם מרוכזים כחלק ממילייה פרופסיונלי פדגוגי – הענקת הציונים. הגישה של ברבלט דומה לתפיסה זו. לפי תפיסתו, הרגשות הם איתותים שמנחים את הפרט כיצד לפעול בסיטואציה במסגרת הימצאותם בתוך מבנה חברתי מסוים. בחלק הניתוח של פרק זה אבדוק כיצד השינויים בתשומת הלב של הנבדקים לסיטואציה באים לידי ביטוי ברמת השיחה. אני יוצא מתוך ההנחה שמעברים חריגים בין פעולות התמקדות הם לא ביטויים אידיוסיןקרטיים שמעידים על האופי של כל נבדק, אלא מבטאים 'מסורת של מתן תשומת לב' בעלת פונקציה במסגרת סיטואציה – להפגין בצורה כלשהי את מה שלא ראוי או לא מוסרי באינטראקציה.

2. הדוגמה מתוך הוכז'ילד שהצעתי לפרש אותה כדיווח על מעבר חריג בין פעולות התמקדות ממחישה כיצד אנשים מצמידים ערך מוסרי לחוויות העבר שלהם באמצעות שיח רגשי. בהמשך לסעיף הקודם, אם הנטייה לבצע פעולות התמקדות מסוימות היא הביטואלית, אז הדיווח על פעולות ההתמקדות משמש להענקת דין וחשבון הולם, באופן כזה שהמדווח יוצג בהתאם לזהות העצמי הרצויה בעיניו ובעיני המשתתפים האחרים בסיטואציה הדיווח. המוטיבציה שהפרט מייחס לפעולותיו (מילס), הרציונליזציה שלו לפעולות (בורדייה [ההגיון הפרקטי?]), שיח ההצדקות שהוא מגייס (למונט) והטכניקות הדיסקורסיביות שמשמשות אותו כדי להבנות את דמותו (אדוארדס) – כל אלה הן חלק מפעילות דיווחית

שהפרט מבצע על מנת להעניק משמעות מוסרית למי שהוא בסיטואציית הדיווח. כלומר, השאלה הרחבה הנוגעת לדיווח תהיה אלו אסטרטגיות דיסקורסיביות משמשות את הפרט כדי לתת דין וחשבון על שגרות ההתמקדות שלו מהעבר. מעניין יהיה לבדוק האם שיח רגשי משמש את הנבדקים לתיאור המעבר החריג בין פעולות התמקדות שונות, ואם כן איזה סוג של שיח. לופטון (Lupton 2002), לדוגמה, בדקה כיצד אנשים שגרים בפרברים השונים של סידני מדווחים על סיטואציות שבהן הם חוו כעס בזמן נהיגה בכבישים. היא מראה כיצד גברים מפרברים מבוססים כלכלית דיווח על הכעס באמצעות שיח של ריסון רגשי לעומת גברים מפרברים פחות מבוססים, שדיווח על הבעה גלויה של כעס. בנוסף, קבוצה של מרואיינים, שכללה בעיקר נשים, דיווחה על ניהול רגשי זהיר המונע מתוך פחד מתגובה אלימה של הזולת. באופן דומה למחקר של לופטון, אבקש לבחון את השיחים השונים שמשמשים את הנבדקים לדיווח על פעולות ההתמקדות שביצעו.

2. ניתוח דוגמאות

אנסה להתייחס לשתי שאלות אלה על ידי ניתוח של מעברים חריגים בין פעולות התמקדות באינטראקציות והדיווח עליהם. אנתח רצף של מספר סיבובים מתוך שלוש אינטראקציות נפרדות של משחק המו"מ, יחד עם הדיווח של הנבדק על המשחק בראיון שנערך אחריו. הראיונות נערכו מיד לאחר המשחק. הם תוכננו להיות ראיונות "פתוחים" שבהם הנבדקים מתבקשים לתאר את החוויה שהם עברו תוך כדי התייחסות לעצמם ולחיהם באופן רחב יותר. מאפייני סיטואציית הראיון שונים מאד מסיטואציית המשחק. סביבת הראיון תוכננה כך שהיא תאפשר לנבדקים להרגיש בנוח. הראיונות נערכו בחדר מרווח, הוגשו לנבדקים שתייה וכיבוד קל. המראיינים תודרכו להיות קשובים לדברי הנבדקים ובאופן כללי להיות נחמדים אליהם. המטרה הרשמית שהוגדרה לראיון היא הרפלקסיביות של הנבדק ("לשמע איך עבר עליו המשחק, מה הוא חשב עליו, איך הוא הרגיש במהלכו"). אפשר לחשוב על הראיון כמעין "ריטואל פסיכולוגי" בפני עצמו שבו הנבדקים נדרשים להפגין את הכשירות שלהם להיות רפלקסיביים, לנסח במילים את ה"מוטיבציות" וה"רגשות" שלהם.

נבדק 108, נק' זמן ראשונה, סיבוב 1-3

12-8 קיבל

י: אהבתי, אהבתי, את:ה הולך איתי י. [יד ביד

נ: [תשמע, תשמע, אני אמרתי, לא באתי לפה לדחות הצעות... אבל

אם אני מקבל עוד הצעה אחת כזאת היא נדחית, מהסיבה הפשוטה ש... לא באתי לפה שידפקו אותי,

[שתיים עשרה

י: [לא באת שמ:ה?]

נ: *שידפקו אותי.* <דיבור מהיר> שתיים עשרה שמונה לי הצעה הבאה זה בסדר גמו:ר,

י: טוב, אל א:ה... <ש' מגחך מעט> אל תתחיל *לעשות* <ש' מדבר ומגחך מעט בו זמנית> לי פה בעיות, אמרתי לך זרום איתי ויהיה בסדר... אנחנו נעשה ת'שיא,

נ: אנ:י עוד הצעה כזאת אני דוחה.

כבר בסיבוב הראשון הנבדק מפגין זיהוי של הפרות בדיבור היריב. בדבריו הראשונים הוא מתפרץ לפידבק הפטרוני של היריב ומביע עמדה סמכותית נגדית. היריב בתורו מפגין זיהוי של הפרות וחילופי הדברים ביניהם מסתכמים בניסיון של כל צד להפגין את שליטתו בסיטואציה: היריב עושה זאת בצורה פטרונית סחבקית (ניתן לראות זאת גם בבחירת המילים וגם בהתייחסות שלו לדברי היריב) והנבדק עושה זאת בצורה סמכותית מרוחקת (לא מקשר את עצמו לדברי היריב, בסוף הסיבוב מביע איום ללא הכברת מילים). שני הצדדים מפגינים בעיקר דיבור על המשא ומתן, אך גם מבצעים פעולות התמקדות בסגנון האינטראקציה.

15-5 דחה

י: *א:ה... אני לא כל כך אוהב שמאיימים עלי* <בהרמת קול>

נ: בס:דר, זה המשחק

, don't blame the player it's the game ,

י: מה מה מה מה מה?

נ: * don't blame the player it's the game * <דיבור איטי> אין א:ה זה המשחק

י: אתה גם עושה לי עכשיו שיעור באנגלית, אחי, <ש' צוחק מעט> תרגע קצת,

נ: עשר עשר

י: בן כמה אתה?

נ: שמונה עשרה

י: אז את:ה... עוד יש לך מה ללמוד,

נ: ...נראה, .. עשר עשר!..סע

בסיבוב השני, לאחר שהיריב מתמקד בסגנון האינטראקציה (אני לא אוהב שמאיימים עליי), הנבדק בתגובה גם כן מפגין התמקדות בסגנון האינטראקציה, תחילה בצורה ישירה (זה המשחק) ואחר כך על ידי גיוס של ביטוי בלועזית. בהמשך, כשהיריב מתחיל להתמקד באישיותו (אתה עושה לי עכשיו שיעור

באנגלית? יש לך עוד מה ללמוד?), הנבדק חוזר לדבר על המשא ומתן, אך הוא עושה מעמדה מרוחקת, שמתבטאת בקיצור בדברים (עשר עשר) ובציווי ליריב שעשוי לבטא חוסר סבלנות (סע).

16-4 דחה

י: לא. לא הבנתי אותך, מ:ה..אתה עושה לי דווקא? תסביר

נ: מה.מה קרה, בגלל שמישהו החליט שרירותית שאתה המציע, אז אתה תקבל שש עשרה שקל ואני ארבע?

י: [כן! מה קרה?]

נ: [אז הנה] *אז הנה אני המציע. *בהרמת קול <אני מציע עשר עשר. או שתדחה את זה או שתקבל את זה.

י: אתה לא *המציע, *בהרמת קול <וזה לא *המציעות *בהרמת קול>, ו..תוריד ת'ראש, ותזרום עם מה שקורה,

נ: אני המציע עשר עשר דחה או קבל

י: *מה? *בקול גבוה <מי אתה חושב שאתה!

נ: מציע

י: מה אתה מתפלצן עלי,

בסיבוב השלישי הנבדק מבצע מעבר חריג בין פעולות התמקדות. לאחר שהוא דוחה עוד הצעה לא שיוויונית של היריב, האחרון מזהה את הדחייה כהפרה ומבקש הסברים. בתגובה הנבדק עובר להתמקד בסגנון האינטראקציה, אם כי הוא עושה זאת בצורה מעורבת יותר (בניגוד לריחוק של הסיבוב הקודם), מעורבות שבאה לידי ביטוי בהקדמה שמדגישה את דבריו (מה קרה), ובשימוש בשאלה רטורית. היריב עונה ברצינות לשאלה הרטורית ומתריס בחזרה (מה קרה). בנקודה זאת הנבדק מבצע מעבר חריג. הוא עובר להפגנת מעורבות עמוקה בהתמקדות בסגנון האינטראקציה ('אז הנה' פעמיים, הרמת קול). על ידי פעולת ההתמקדות בסגנון האינטראקציה הוא מגדיר מחדש את כללי המשחק. לאחר מכן, הוא משתמש בכללים החדשים כשהוא מדבר על המשא ומתן. התגובה של היריב מסמנת את דברי הנבדק כהפרה חמורה, ואולי אף הזויה (אתה לא המציע וזו לא המציאות). הנבדק מתעלם מדבריו וממשיך להתמקד במשא ומתן במסגרת הכללים החדשה שיצר.

ראיון 108

ר': רגע, מה זאת אומרת... אמרת קצת, להיות אגרסיבי קצת? הוא היה אגרסיבי?

ל': אה... ל:א... לא בצורה איי.היה מתנשא... היה לא נעים, כעס עליי כשדחיתי את ההצעות שלו...

ר': מה הוא אמר לך למשל?

ל': אני גדול ממך בשמונה שנים... אה... יש לך עוד מה ללמוד, וזה...

ר': ומה... זה עשה לך משהו בכלל, או ש...

ל': לא! אני... כל פעם שהוא היה אגרסיבי... ניסיתי... לקצר לו ת'תשובות שלי... להעביר לו מסרים מאוד ברורים... מה הציפייה שלי ממנו... מה יקרה אם אני לא אקבל אותה... הוא גם התעצבן עליי שאני מציב לו קווים ברורים...

ר': אבל למה... כאילו... זה מעניין מה שאתה... כאילו למה... למה לעשות את זה בקצרה דווקא... כאילו...

ל': כי... לא... בסופו של דבר... אל"ף, אמרתי לו באיזושהו שלב... אתה יודע... הקביעה שאתה מציע... ואני המחליט, היא שרירותית... באותה מידה, אני מציע ואתה מחליט... זאת אומרת, אם אני אמרתי לך אתה רוצה עשר עשר ואתה מציע לי חמש-עשרה חמש, אז אתה גם המחליט שהחליט לא... הם אה...

ר': ואיך הוא הגיב לזה?

ל': אמר לי, עזוב אותי, אני המציע... אתה המחליט, ואם אנחנו לא מקבלים כסף, זה בגללך... אה... כאילו נורא ניסיתי... לא לתגמל (-) ירידה בכסף שאני מקבל... לא לתגמל אגרסיביות... כאילו וגם לא... הקטע בתשובה קצרה, זה בכלל לא נתון לויכוח... המשחק הוא מאוד פשוט, אני מצפה לקבל ככה וככה, ואם אני לא אקבל ככה וככה... אז אה... אז המשחק אה... אז פשוט שנינו. אז המשחק יהיה מאוד משעמם בשביל שנינו. [*שנינו* <ממלמל> נקבל אפס כל הזמן

בדיווחו של הנבדק על המשחק מול היריב מובלטים שלושה דברים מרכזיים: 1. היריב מוצג כאדם רגשי, שתלטן וחסר נכונות לשתף פעולה. 2. הנבדק מדווח על התנהגות שקולה ומחושבת מצידו, שמאופיינת בהתמקדות במשא ומתן על ידי הצגת קווים ברורים ליריב. 3. הנבדק מזכיר את התמקדותו בסגנון האינטראקציה על ידי התייחסות למעבר החריג. דמותו של היריב היא הראשונה שעולה בדיווח הנבדק. היריב מתואר כאדם רגשי באופן שלילי (לא נעים, כעס עליי, אגרסיבי), כוחני (מתנשא) ושאינו מוכן לשתף פעולה (עזוב אותי). כלומר, ההתמקדויות של היריב בסגנון האינטראקציה ובאישיותו של הנבדק מדווחות כהתנהגות סוטה, על ידי שיח של רגשות ויחסי כוחות. כשהנבדק נשאל על תגובתו ליריב, הוא מדגיש בעיקר את התמקדותו במשא ומתן, ומתאר אותה על ידי הצגה של עצמו כאדם ענייני (מסרים מאד ברורים, קווים ברורים), מחושב (נורא ניסיתי לא לתגמל...) וקר רוח (המשחק הוא מאד פשוט, המשחק יהיה משעמם בשביל שנינו). כשהמראיין מעלה אפשרות של התייחסות ביקורתית לטקטיקה העניינית שהוא מציג, הנבדק ישר מדווח על נקודת המעבר החריגה כדי להדגיש (בסופו של דבר) את האסרטיביות שלו מול היריב בניסיון לשכנע אותו לתפוס את המשחק אחרת.

סיכום ניתוח המשחק אל מול הראיון: כמשתתף במשחק, נקודת המעבר החריגה מגיעה אחרי שני סיבובים שבהם הנבדק מפגין פעולות התמקדות בסגנון האינטראקציה ומביע ריחוק בתשובותיו ליריב. שני דפוסי ההתמקדות האלה מבטאים את העמדה שלו כלפי יחסי התלות בינו לבין היריב. הנבדק מזהה את התלות שלו בהצעות של היריב ומפגין את התנגדותו אליה מההתחלה. במובן זה, הבולטות של המעבר החריג לא נובעת מהראשונות שלו, אלא מכך שההתמקדות הפתאומית בסגנון האינטראקציה מגדירה צורה חדשה לדבר על המשא ומתן. הנבדק בעצם מגדיר מחדש את יחסי התלות ביניהם כך שהוא לכאורה מנכס לעצמו את עמדת "המציע". אפשר להניח שנטייה זו להתמקדות בסגנון האינטראקציה תוך כדי הבעת ריחוק היא הביטואלית. הנבדק מורגל להתמקד בסגנון האינטראקציה במצבים שבהם הוא תלוי באופן בלתי נמנע באחר פוגעני, ואפילו מורגל להגדיר מחדש את כללי המשחק מתוך התמקדות זו. עם זאת, מעניין לראות כיצד בסיטואציות הריאיון, הנבדק מדווח על המעבר שהוא עושה להתמקדות בסגנון האינטראקציה ובריחוק באמצעות שיח מנוגד של בניית ה'עצמי' שלו אל מול ה'עצמי' של היריב. באמצעות הדיווח על מעבר זה הנבדק מציג עצמו כאדם שקול וענייני, ולעומתו, היריב מוצג בצורה רגשית-שלילית. רק כשהנבדק נדרש להגן על העמדה העניינית שנקט, הוא מזכיר את המעבר החריג כניסיון שלו "להכניס ביריב מעט הגיון". במובן מסוים, ההתנהלות של הנבדק, במשחק ובדיווח כאחד, ממחישה את הערך של עמדת הרציונלית הפופולרית, כלומר, שמירה על ריחוק בזמן הסיטואציה וניסיון לחשוף את ההיגיון שעומד בבסיסה, ובנייה של 'עצמי' שקול וענייני בדיווח אל מול יריב רגשי.

118, נק' זמן ראשונה, סיבוב 5-7

10-10 קיבל

א: יפה!

נ: נו, עכשיו אתה מדבר,

א: ל:א, התגעגעתי אליך, היה הפסקה גדולה מדי,

נ: ממש!

א: ...טוב, ממי, באמת, כאילו אם נתרכז בזה נוכל לזכות פה בענק, אתה מבין אותי?

נ: נו, סגור,

א: אתה חייב להקשיב למבוגרים, אתה יודע, [אתה]

נ:]<נ' צוחק>

א: בתור ילד אתה מרגיש כאילו... שינשין וזה, אתה שינשין לא?

נ: אני שינשין, כן,

א: אתה יודע מה זה: ראשי תיבות של שינשין?

נ: מה זה?

א: שכב ושתוק! [<א' מגחך בקול>

נ: [<ש' מגחך>] זה נכון,

א: לא לא, באמת, [באמת, תתרכ:ז,

נ: [הכל.הכל תלוי] כך, זה הכל

א: נכון

בסיבוב זה היריב מציע הצעה שוויונית והנבדק מקבל אותה. לאחר מכן, לאורך כל הסיבוב, היריב מתגרה בנבדק על ידי ביצוע פעולות התמקדות בסגנון האינטראקציה ('התגעגעי אליך', 'אתה חייב להקשיב למבוגרים', 'שכב ושתוק') ובדמותו של הנבדק ('ילד', 'אתה שינשין'). התגובות של הנבדק מפגינות שיתוף פעולה עם היריב ללא התנגדות אם כי באופן מרוחק מהסיטואציה. אלה תשובות קצרות, הכוללות תשובה מינימלית לדברי היריב (כן אני שינשין) או צחוק וגיחוכים. רק בסוף הסיבוב, הנבדק מגיב גם הוא בהתייחסות לסגנון האינטראקציה בתגובה ליריב (הכל הכל תלוי כך). כלומר, בסיבוב זה הנבדק מפגין בעיקר ריחוק מהסיטואציה (על ידי פעולות התמקדות בעצמו וביריב) ורק בסוף הסיבוב הוא מתמקד בסגנון האינטראקציה בתגובה להקנטת היריב.

12-8 קיבל

א: יפה מאד!

נ: בסדר, סביר

א: טוב ממי, אתה אוהב שאני קורא לך ממי?

נ: *א:ה, בסדר, *<בקול גבוה> תשמע..

א: מה אתה מעדיף, מתוקי?

נ: <ש' צוחק> איך שבא לך

א: תינוקי

נ: *קוראים לי אני בא. <בהרמת קול>

א: א:ה, יפה, *מיקוש, *<בהרמת קול>

נ: *מיקוש זה גם בסדר *<בשקט>

א: תנוק. תינוקי תינוקי [בא עליך טוב נראה לי דווקא:א,

נ: [<נ' צוחק בשקט>]

א: שוכב ככה במיטה שלו, שומע מקבל את כל מה שאני מחליט, יפה! יפה! *אני מאד מבסוט

ממך *<בהרמת קול> תדע לך

נ: <נ' מגחך מעט בשקט> אני לא כל כך ממך, אל תיעלב, כן?

הסיבוב מתחיל בהצעה קצת פחות שוויונית של היריב ובקבלתה על ידי הנבדק. היריב ממשיך בקו ההתמקדות בסגנון האינטראקציה, שנתפסת במסגרת האינטראקציה כהתגרות על ידי הנבדק, שמגיב בתגובות קצרות ומרוחקות, המלוות בצחוק וגם בצניניות (קוראים לי אני בא). כלומר, לאורך הסיבוב הנבדק מפגין בעיקר ריחוק מהסיטואציה. ושוב, רק לקראת סוף הסיבוב, כשהיריב ממשיך להתגרות בו על ידי התמקדות בסגנון האינטראקציה ובדמותו של הנבדק (שוכב ככה במיטה שלו, אני מבסוט ממך) הנבדק מגיב בהתמקדות בדמותו של הנבדק (אני לא כל כך ממך). מהאופן שבו הנבדק מבצע פעולת התמקדות זו ניתן לראות שהוא עושה זאת בריכוך, תוך שהוא מסתייג מדבריו (אל תעלב, כן?). על ידי כך הנבדק מביע התנגדות מסויגת למרותו של היריב, כלומר, הוא מפגין את חוסר שביעות הרצון שלו מההתנהגות הפוגענית והשתלטנית של היריב אך הוא עושה זאת בעיקר על ידי ריחוק. כשהוא עובר להתמקדות בסגנון האינטראקציה, הוא ישר לאחר מכן מרכז את דבריו ומסתייג מהם.

15-5 דחה

א: תגיד לי, מה אתה עכשיו עושה לי דווקא?

נ: כן, תשמע..אני רוצה. *אני רוצה שתתן לי הצעה אחת שתהיה לטובת:י, *<בהרמת קול>..אני אוכל לסמוך עליך,...

א: ...*לא עברנו כבר ת'שלב הזה, אנחנו באמצע המשחק, *<בהרמת קול> *אני יכול לזכות פה באמת, בשיא חדש, ואתה מפשל לי *<בהרמת קול>

נ: *נכו:נ, * <בהרמת קול>

א: אתה מפשל לי,

גם על הפרנציפ, אתה לא נותן לי צ'אנס גם

א: לא, כי אתה מבין כאילו מה זה...מה הבעיה מתי שאתה מנסה לסמוך על ילד בן שלוש עשרה?

ג: *זה...מה אפשר לעשות* <בשקט>..בסדר, מה לעשות? ככה זה שמשחקים מול שחקן בן שמונה עשרה,

א: אתה חייב להקשיב לי, אם לא *אנחנו לא נצליח להתקדם פה* <בשקט>

הסיבוב מתחיל בהצעה לא שוויונית של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. לאחר מכן, היריב לוקח תור ומתגרה בנבדק (מה אתה עושה לי דווקא עכשיו). תגובתו של הנבדק בנקודה זו מביעה מעבר חריג מריחוק מהסיטואציה והתמקדויות מעטות בסגנון האינטראקציה או בדמות היריב (כפי שעשה עד לנקודה זו), להתמקדות מפורשת ומודגשת במשא ומתן עצמו (אני רוצה שתתן לי הצעה שתהיה לטובתי) ובסגנון האינטראקציה (אני אוכל לסמוך עליך). הוא עונה להתרסה של היריב (כן, תשמע) ולא מתעלם ממנה, ומדגיש את סוכנותו (אני רוצה). בהמשך הסיבוב הנבדק מגיב בהתנגדות ישירה להתגריות היריב (על הפרנציפ), מה שהופך לחילופי האשמות הדדיים שמופגנים על ידי התמקדות בסגנון האינטראקציה ובוזותם של המשתתפים. בסיבוב זה הנבדק משנה את עמדתו כלפי יחסי התלות במשחק, הוא מפגין התנגדות נחרצת יותר להתנהגות של היריב. הוא תובע ממנו שיכיר בדרישותיו וכשהוא נענה בסירוב, הוא נכנס איתו לעימות ישיר.

ראיון 118

ן: המשחק? היה די מתסכל ת'אמת

ג: כן?

ן: כן..כאילו לא יודע לפעמים ה..כאילו אמר לי לפני זה ת'משחק, בסדר, התחלתי לחשוב על אסטר. כאילו אסטרטגיה וזה, אני אוכל לדבר איתו...וזה,

ג: אהה

ן: אבל כאילו זה שבכלל לא היה לי ת'...הח.*כאילו לא היה לי שום דבר בידיים חוץ מלהגיד כן או ל:א,* <בהרמת קול>

ג: אהה

ן: צ.אז זה כז:ה...כאילו לא היה לי מה לעשות עם זה, הייתי יכול להגיד לו, הוא אמר לי טוב סבבה ואז כאילו מה שהוא עשה, זה כבר תלוי בו.

ג: כן,

ן: אז א:ה...,

נ: אז כאילו אמרת.. אמרת לא הרבה?

ן: אמרתי כן יצא לי הרבה להגיד לא, כי..נ' מגחך מעט *התבאסתי אני אגיד לך, *דיבור מהיר < כאילו: אמרתי לו שמע, ..נגיד היה איזה פעם.. אמרתי לו *ת'שמע, * <בקול נמוך> תן לי הצעה אחת שתהיה לטובתי, ואת השאר אני אגיד כן.

נ: אהה

ן: כאילו: זה.. ואז הוא אמר לי טוב, מיקי. כאילו משהו *בלה בלה בלה * <דיבור מהיר> כאן אני המחליט, וזה, ואז הציע לי הצעה עוד יותר נמוכה ממקודם, ..

נ: אווה,

ן: ז:ה, סתם, אז א:ה * כאילו:נ, * <בקול גבוה>

נ: אבל כאילו רצית שהוא יתן לך הצעה.. א:ה כאילו יותר? [שיותר לטובתך?

ן: [*רציתי להרגיש שפעם אחת *] <בהרמת

קול> * הוא הולך לקראתי, * <בהרמת קול>

נ: אהה..

ו: [ואז

נ: [ומה זה] לקראתך?

ן: הוא נת. הוא נתן לי הצעה אחת של עשר עשר... פעם אחת

נ: אוקי

ן: ..בהצעה בדיוק ישר א:ה.. היתה ת'הפסק:ה,

נ: אהה

ן: אז ההצעה השישית היתה עשר עשר... אז אמרתי או, מגניב, איזה כיף וז:ה, .. כאילו: תפס הובלה בהתחל:ה כאילו:נ.. גם הוה,

נ: אהה

ן: אמרתי לו כן, אז עכשיו.. זה.. ואז הוא.. לאט לאט הוריד.

נ: הוריד

ן: כן...[ברור שהוריד,

ג: [א:ה,] למה ברור?

ן: נראה ל:י, כאילו מבחינתו..כאיל:ו כי הוא שולט אז מה אכפת לו..אבל כאיל:ו:

ג: [אבל אתה

ן: [השאלה זה] כאילו של:א לא ישך.נראה לי פעם אחת הי.היה עשר עשר,

ג: אהה

ן: ואז היה שתיים עשרה שמונה, אמרתי טוב בסדר, ..ואז הוא המשיך להוריד. אז אמרתי טוב לא, ..אז הוא

אמר לי *נ"נ באמת" * <דיבור מהיר>

ג: <נ' צוחקת מעט>

ן: "אתה עושה טוב:ה" ? אמרתי לו *לא, ..לא, * <בשקט>

ג: אהה

ן: ואז נשאר לך עוד איזה שלוש...כן, חוץ מזה נשאר עוד שלוש שבכולם הוא הוריד עוד *ובכולם

אמרתי לא. * <בשקט>

ג: הבנתי

שלוש נקודות מרכזיות מודגשות בדיווחו של הנבדק על המשחק: 1. חוסר היכולת שלו לקבוע את התנהלות המשחק. 2. השליטה של היריב בהתנהלות המשחק. 3. הניסיונות שלו לשנות את התנהלות המשחק. הדבר הראשון שעולה בדיווח הוא חוסר היכולת של הנבדק לשנות את סגנון ההתנהלות של המשחק. חוסר יכולת זו מתוארת בצורה רגשית (זה היה די מתסכל) זהירה (ת'אמת). הוא מבליט את חוסר השליטה שלו על ידי הדגשה של הכוונות שאיתן הגיע למשחק (התחלתי לחשוב אסטרטגיה) לעומת חוסר השליטה שלו במשחק עצמו (לא היה לי שום דבר בידיים חוץ מלהגיד כן או לא). חוסר השליטה של הנבדק מובא אל מול השליטה של היריב (הוא אמר לי טוב סבבה ואז כאילו מה שהוא עשה, זה כבר תלוי בו; כי הוא שולט אז מה איכפת לו). הניסיונות של הנבדק להשפיע על התנהלות המשחק צומצמו כמעט ורק לדחייה של הצעות היריב, דפוס פעולה שמתואר על ידו בצורה רגשית שלילית (התבאסתי מזה), אבל הוא מציג את המעבר החריג בהתמקדות כמהלך שולי שבו הוא ניסה לשנות את התנהלות המשחק (אמרתי לו איזה פעם תשמע, תן משהו אחד לטובתי...). בהמשך הוא גם מציין שכשהיריב נתן הצעה שוויונית הוא קיבל אותה, למרות שאחריה הוא נתן שוב הצעות נמוכות. היריב מוצג כבעל שליטה שמנצל אותה לרעה (ואז הוא המשיך להוריד) והנבדק מצידו נאלץ לסרב כאשר הצעות היו נמוכות מידי, אך לפי הדיווח הוא לא נענה לעימות שהיריב זימן. במילים אחרות, ההתמודדות של הנבדק עם הסיטואציה מוצגת כפעולה

שמגיבה לשליטה של היריב במסגרת המצומצמת של דחייה או קבלה של הצעות, למעט מקרה אחד שבו הוא מנסה לשכנע את היריב לתת לו הצעה אחת לטובתו.

סיכום המשא ומתן אל מול הראיון: בשני הסיבובים הראשונים של המשחק הנבדק מפגין בעיקר ריחוק מהאינטראקציה ללא התנגדות מוחצנת להתנהגות השתלטנית של היריב. רק בסוף הסיבוב השני ולאורך השלישי, הוא עובר להתמקד בסגנון האינטראקציה. מבחינה מטאפורית, אפשר לראות את התנהלות הנבדק כהפגנה הדרגתית של מורת רוח. תחילה הוא מתאפק, אחר כך זורק הערה זהירה ורק בסוף הוא אומר את ביקורתו ליריב. אם כי, האופן שבו הנבדק מדווח על האינטראקציה לא הולם את המטאפורה הזו. הוא מדגיש בעיקר את חוסר השליטה שלו במשחק באמצעות תיאור רגשות שליליים (התבאסתי). הוא אמנם מתייחס למעבר החריג, אך זהו רק רגע מסוים חסר סיכוי שבו הוא ניסה לתבוע שליטה על המשחק. בניית ה'עצמי' שלו במשחק מדגישה את ההשלמה שלו עם תנאים אובייקטיביים שפועלים לרעתו, השליטה האמיתית הייתה בידיו של היריב.

221, נק' זמן ראשונה, סיבוב 4-2

15-5 דחה

ת: לא הבנת!

ש: בו::א בוא נלך עוד קצת לכיוון האמצע.

ת: (-) את::ה שם אותי במקום בעייתי שיר, אתה לא כל כך בסדר

ש: אני לא הב:אני *לפי מה שהבנתי כל אחד א::ה* <בהרמת קול> (-) אמור לזכות [בכ].

ת: [מה מה] מה מה?

ש: לפי מה שהבנתי כל אחד אמור לזכות ב: *כמה שיותר לעצמו* <בהרמת קול> לא שנינו ביחד

ת: איך יכול להיות דבר כזה, אתה לא קראת טוב ת'חוקים של המשחק, אחי... *בוא, אני אפרגן לך עוד טיפה יותר עכשיו, *תלך ל לקראת::י - ואז אני אוכל לבוא לקראתך בסדר? * <בהרמת קול נימת תנאי> אל תהיה נודניק

ש: בוא ננסה

הסיבוב מתחיל בהצעה לא שוויונית של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. היריב מתמקד בסגנון האינטראקציה ומאשים את הנבדק בחוסר הבנת המשחק. הנבדק מתחיל בדיבור על המשא ומתן, ולאחר האשמה נוספת של היריב, הוא עובר להתמקד בסגנון האינטראקציה, אם כי בצורה לא החלטית/מסויגת

(לפי מה שהבנתי). היריב דוחה את דבריו ומדבר על המשא ומתן, מסביר לנבדק איך להתנהג בהמשך המשחק. הנבדק עדיין לא מזהה את דבריו כהפרה חמורה, אלא דווקא עונה בחיוב מסויג (בוא ננסה).

11-9 קיבל

ת: א:ו, *אתה מתחיל להבין מה הולך פ:ה* <דיבור איטי> כל הכבוד

ש: יאללה, אז אמרנו שעכשיו אתה בא לקראתי, כן?

ת: *לא לא לא אמרנו את זה * <דיבור מהיר> אב לא משנ:ה, לא אמרנו עכשיו. עכשיו אני רוצ:ה, לקבל

את האמון ש'ך עם מתנ:ה אח:ת גדול:ה * שתתן לי * <בשקט> אתה מוכן?

ש: *אם אחרי זה אתה בא לקראתי * <בהרמת קול> - אז אה.אני מסכים.

ת: *תן לי מתנ:ה! * <בהרמת קול> תוכיח לי שאתה אוהב אותי אחי.

ש: (-) *לא ל:א, * <בהרמת קול> אז ז:ה לא הולך ככה.

ת: *אל תגיד לא לא תגיד כן כן, * <דיבור מהיר> בוא איתי בוא!

ש: (-) לא הולך:

ת: *תעשה מה שאני אומר לך שי! * <בנימה מתנשאת>

ש: <ש' צוחק>

ת: זה לא מצחיק

ש: זה כן מצחיק

הסיבוב מתחיל בהצעה יחסית שוויונית של היריב ובקבלתה על ידי הנבדק. לאחר מכן, היריב לוקח תור ומבצע פעולת התמקדות בסגנון האינטראקציה, באופן שמתגרה בנבדק. הנבדק מזהה את דבריו כהפרה (יאללה) אך הוא עובר ישירות להתמקדות במשא ומתן עצמו. בהמשך הסיבוב, היריב מפגין התחלפויות בין התמקדות במשא ומתן להתמקדות בסגנון האינטראקציה (לקבל את האמון שלך עם מתנה אחת גדולה שתתן לי), והנבדק מביע בתגובה רק התמקדויות במשא ומתן (אם אחרי זה אתה בא לקראתי; זה לא הולך ככה). ברגע שהיריב עובר להתמקדות תקיפה בסגנון האינטראקציה (תעשה מה שאני אומר לך שי), הנבדק מגיב בצחוק ובהתמקדות בסגנון האינטראקציה (זה כן מצחיק). כלומר, כשהיריב עובר להתמקד בסגנון האינטראקציה בצורה תקיפה הנבדק מזהה את דבריו כהפרה ומפגין ריחוק מהאינטראקציה.

19-1 דחה

ש: *תשמע, זה די חוצפה! * <בהרמת קול>

ת: מה זה מה זה חוצפה?

ש: כן!

ת: אתה לא הבנת, יש פה שני צדדים *אני מציע אתה מק:ב:ל* <בהרמת קול>

ש: (-)

ת: *אתה לא אומר לי מה חוצפה* <בהרמת קול> ומה לא.

ש: <ש' צוחק>

ת: עוד פעם אתה צוחק?

ש: (-) זה מ:צחיק!

ת: טו:ב, אז תצחק ותמשיך להפסיד אחי

ש: יאללה!

ת: כרגע אני מוביל, אני מזכיר לך

ש: בוא נראה!

ת: בוא נראה באמת. אפשר להישאר ככה מבחינתי

ש: (-)

ת: אתה רוצה שנלך ראש בקיר?

ש: (-) בוא נראה

הסיבוב מתחיל בהצעה מאד לא שוויונית של היריב ובדחייתה על ידי הנבדק. לאחר מכן, הנבדק לוקח תור בפעם הראשונה, ומפגין התמקדות תקיפה בסגנון האינטראקציה (תשמע, זה די חוצפה). התגובה האסרטיבית של הנבדק מעידה על מעבר חריג מדפוס של פעולות התמקדות במשא ומתן וריחוק מסוים מהסיטואציה, לפעולת התמקדות תקיפה ומתפרצת בסגנון האינטראקציה. אם עד כה הנבדק הפגין התנגדות מתונה ליחסי התלות בינו לבין היריב, בתחילת הסיבוב הזה הוא מתמקד לפתע בסגנון האינטראקציה בצורה שפותחת עימות עם היריב. מעניין לראות שבהמשך הסיבוב היריב מאשים ומתגרה בנבדק כשהוא ממשיך את מה שהתחיל מבחינת ההתמקדות בסגנון האינטראקציה (אתה לא הבנת; אתה

לא אומר לי מה חוצפה; עוד פעם את צוחק; אתה רוצה שנלך ראש בקיר?), ואילו הנבדק מגיב בשתיקות, בצחוק או בתשובות קצרות ומרוחקות (בוא נראה).

ראיון 221

ת: [ת' מגנחת מעט] אוקי, א::מ עם מה נתחיל? נתחיל עם תומר.

ש: אוקי, תומר מאד עצבן אותי

ת: מ::ה [מ::ה]

ש: [*לא ידעתי] אם הו::א *בהרמת קול <כאילו: כל הזמן עבר לי בראש שהוא בטח אה סתם כאילו משח:ק, כי הוא כל הזמן זרק הערות: כאלה: עוקצניות, (-) וכזה *שמונים אחוז ידעתי - טוב הוא סתם *בהרמת קול, בביטחון <סתם בשביל המשחק, אבל עשרים אחוז היה כז::ה נו מה, הוא חצוף, הו::א *בשקט <רוצה מכות? (-) א::ה

ת: אוקי,

ש: [כאילו:ו]

ת: [מה קרה?] <ת' צוחקת מעט>

ש: *הוא כאילו ניס::ה *בהרמת קול <כל הזמן ש:: (-) שאני אתן לו יות:ר, כדי שהוא יוכל לעזור לי, וכזה לא האמנתי לו. ואז הוא כל הזמן הוא זרק כל הזמן הערות כאלה: (-) *אל תהיה טיפ:ש, *בהרמת קול <ו::אמ. *מה? את::ה *בהרמת קול <"אתה מדובדבן? ו::" *ש' מחקה מעט את השחקן > אז אמרתי שאני טירון: בדובדבן, ואז הוא אמר *כן - רואים! *בהרמת קול <אם היית מסיים מסלול היית מתנהג אחרת לגמרי, ו:: *תקשיב למה שאומרים ל'ך: *בקול קשוח > *תקשיב למה שאומרים ל'ך בצ:ב:א *בקול קשוח בהרמת קול <*אולי יעשו ממך בן א:ד:ם, *דיבור איטי מעט > (-)

ת: וואו

ש: *דברים כאלה שבואנ:ה *בטון עצבני *סתם ת'פ:ה! *ש' מדבר ומגחך בו זמנית <

ת: כן

ש: א:ה צ. אבל שוב, שמונים אחוז אמרתי טוב סתם: כאילו:ו

ת: הוא

ש: סתם בשביל ה::זה (-) אז א::ה זהו,

ת: א:ה אני לא בטוחה ש:ז:ה סת:ם בשביל המה, כאילו למה שהוא ידבר ככה

ש: (-) אמ..לא יודע <ש' אוכל>

ת: כאילו רגע..המשח:ק אם אני זוכרת נכון, ז:ה אתם צריכים לחלק ביניכם כסף.

ש: אם אה..כן, יש עשרים שקל, שהוא *בוח::ר * <בהרמת קול> אם לתת א:ה..צ. *כמה מהסכום יבוא אלי, * <בהרמת קול> וכמה אליו.

ת: אוקי

ש: אני לפי מה שהבנת:י, המטרה שלי ש:ל:צבו:ר כמה שיותר לעצמ:י.

ת: אוקי

ש: *עכשיו אמרתי טו:ב,א:ה * <בהרמת קול> אין לי כוח להתעס:ק בז:ה, נעשה שווה בשווה. כ:ל המשחק – שיהיה ש:ווה ש:ווה. (-) ואז אמרתי לו את ז:ה, והוא כז:ה..צ. התחיל לנסות ל:לבלבל לי בשכל ש: * הוא יתן לי הרב:ה * <בהרמת קול> אה.אני אתן * לו הרב:ה, * <בהרמת קול> כדי שאחרי זה הוא יוכל * לעזו:ר ל:י, * <בהרמת קול>

ת: אהה

ש: ואז ניסיתי:י את זה איזה פעמי:ם, במשח:ק הראשון, (-) וראיתי שזה * לא הולך * <בהרמת קול> כאילו:ו הוא התחיל כזה כל פעם אמרתי לו טוב, אז עכשיו *תיתן לי הרב:ה * <בהרמת קול> הוא אמר * לא ל:א! * <בהרמת קול> לצערי אני *צריך לבטוח בך, * <בטון ציני מעט וסמכותי> * ושטויות כאלה * <בזלזול> (-) צ.אז אמרתי, טוב א:ה אין מה להאמין לו, אני לא מאמין לו

ת: אהה

ש: (-) *ואז המשכתי כאילו עד הסוף, או שווה בשווה – (-) או כלום. * <בהרמת קול בנימת תנאי>

ת: כן

ש: (-) ו: כל פעם שזה הי:ה ככה, אז הו:א זרק את כל ה:ההערו:ת * <המעצבנות האלה> * <מעט בשקט>

הנבדק מעלה שלוש נקודות מרכזיות לגבי המשחק: 1. הוא מציג את עצמו באמצעות שיח רגשי שלילי בעקבות התנהגות היריב. 2. הוא מדגיש את ההתנהגות הפוגענית של היריב. 3. הוא מתאר את הדרישות השוויוניות שלו מהיריב במשא ומתן והניסיונות שעשה ללכת לקראתו. הנושא הראשון שהנבדק מעלה בראיון הוא המצב הרגשי שלו (תומר מאד עצבן אותי). ישר לאחר מכן הוא מסייג את דבריו ומרכך אותם, באמצעות חשיפת המודעות שלו לכך שהיריב תודרך לפעול כפי שפעל, אך אין זה כדי להפחית מהמצב הרגשי של הנבדק. הוא ממחזז את מצבו הרגשי כאילו היריב עומד מול, כאילו הוא עדיין בתוך

המשחק (הוא חצוף, *הו:א * <בשקט> רוצה מכות?). לאחר מכן הוא מתאר את ההתנהגות המניפולטיבית והפוגענית של היריב, על ידי ציטוט של דבריו מתוך המשחק (אל תהיה טיפש; תקשיב למה שאומרים לך), והמחזת התגובות הכועסות שלו (דברים כאלה שבואנה, סתום ת'פה). בהמשך הוא מתאר את הדרישות השוויוניות שהציב ליריב (אין לי כוח להתעסק בזה, נעשה שווה בשווה). הוא מתאר את חוסר הנכונות שלו להיות מעורב יותר מידי במשא ומתן. הוא הציע הצעה פשוטה והוגנת, בניגוד למניפולציות שהיריב ניסה להפעיל עליו. בנוסף לכך, הוא גם נענה בהתחלה להצעות היריב, אך הוא גילה שהוא "עובד עליו" (ושטויות כאלה) והחליט ש"לא להאמין לו" יותר (אין מה להאמין לו, אני לא מאמין לו). הנבדק מסכם את התיאור בהחלטה שלו לנקוט בגישה נוקשה בהמשך המשחק (או שווה בשווה – (-) או כלום). מעניין לראות שבדיווח של הנבדק הזה אין התייחסות ברורה לרגע המעבר החריג שתואר בניתוח המשחק.

סיכום המשא ומתן אל מול הראיון: בסיבוב הראשון והשני של המשחק (שמוצגים כאן) הנבדק מבצע פעולות התמקדות במשא ומתן ובסגנון האינטראקציה. עם זאת, בעקבות אמירות תוקפניות של היריב, הוא מביע ריחוק (צחוק). סיבוב לאחר מכן, הוא עובר להתמקד בסגנון האינטראקציה בצורה תקיפה יותר. באופן כללי, ניתן לראות שהנבדק מביע מגוון רחב של פעולות התמקדות, מה שעלול להראות כחוסר יציבות או החלטיות, או חוסר כשירות לבחור בערוץ התנהלות מסוים ולדבוק בו. הדיווח של הנבדק לא מתמקד בנקודות מסוימות מתוך האינטראקציה אלא מתייחס באופן כללי יותר ליחסי התלות במשחק בינו לבין היריב. הוא בונה את 'עצמו' על ידי שיח רגשי-שלילי ותוך הדגשת הניסיונות שלו ללכת לקראת היריב שהעלו חרס, וגרמו לו לנקוט בהתנגדות נחושה.

סיכום שלוש הניתוחים: ניתוחי המעברים החריגים של התמקדות בסיטואציה חושפים דרכים שונות של הנבדקים להפגין את עמדתם כלפי יחסי התלות האובייקטיביים הבלתי נמנעים בינם לבין היריב במשחק של הניסוי (כלומר – הימצאותם בעמדת "מקבלי ההצעות") וכלפי ההתנהגות הפוגענית של היריב במהלך השיחות בין הסיבובים. הפגנת עמדתם כלפי יחסי התלות נעשית על ידי תמרון בין פעולות התמקדות שונות בסיטואציה. הנבדק הראשון מתמקד בסגנון האינטראקציה בצורה דומיננטית. הנבדק השני דווקא משתף פעולה עם היריב ומגיב בריחוק מסויג. הוא "מתקשה" להתמקד בסגנון האינטראקציה וכשהוא עושה זאת הוא מרכך ומסתייג. הנבדק השלישי מפגין בצורה בוטה יותר את התנגדותו ליחסי התלות, אך הוא עושה זאת על ידי תמרון יחסית קיצוני בין ריחוק למיקוד בסגנון האינטראקציה. בחלק של הדיווח הנבדקים מצמידים ערך מוסרי לדפוסי ההתמקדות שהפגינו באינטראקציה. שיח רגשי משמש אותם כדי לתאר את התנהגותם בדרכים שונות. הנבדק הראשון משתמש בשיח רגשי כדי להציג את היריב בצורה רגשית שלילית ואת עצמו בצורה שקולה ועניינית. כך הוא מתאר את עצמו כמי שלא "מתרגש" מיחסי התלות הבלתי נמנעים של הסיטואציה. הוא ראה אותם נכוחה ופעל בצורה הגיונית. הנבדק השני מתאר את עצמו על ידי שיח רגשי שלילי. הוא מביע חוסר אונים כלפי יחסי התלות של הסיטואציה ותסכול מכך שהוא לא יכול היה לשנות את המצב. הנבדק השלישי גם כן מתאר את עצמו על ידי שיח רגשי שלילי, אך

בניגוד לחוסר האונים של הנבדק השני, הוא דווקא מציג את עצמו כמי שהתנגד בתקיפות לחזית של היריב ללא פשרה.

לסיכום, ניתן לראות כיצד כל נבדק מפגין הן כשירות אחרת להתמודד ולהבנות את היחסים עם היריב במהלך המשחק, והן כשירות לתת דין וחשבון על היחסים ביניהם באמצעות שימוש בשיח רגשי. שלושת הנבדקים הביעו התנגדות להתנהגות של היריב, אך כל אחד מהם נטה לבצע דפוס מסוים של פעולות התמקדות בסיטואציה, ולהעניק לדפוס זה ערך מוסרי רגשי שונה בזמן הדיווח בראיון. הנבדק שנטה להיות להתמקד בעיקר בסגנון האינטראקציה תיאר את עצמו כאדם שקול וענייני. הנבדק שהתקשה להפגין מעורבות בסגנון האינטראקציה והיה בעיקר מרוחק ומסויג תיאר את חוסר האונים שלו בסיטואציה. הנבדק שתמרן בין ריחוק להתמקדות במשא ומתן ובסגנון האינטראקציה תיאר את עצמו כאסרטיבי ותקיף.

4. סיכום

הדיון התיאורטי שפתח את העבודה חושף מתיחות בין שני סוגים של הנחות יסוד על הפרט: ההכוונה הפסיכולוגית ה'אישית' המניעה את פעולותיו מול התבניות או המבנים החברתיים/ההיסטוריים המגבילים אותו. גופמן מקבל את שתי הנחות היסוד האלה והן נוכחות באופן גלוי בניתוח שלו, אך ההכוונה הפסיכולוגית נתפסת אצלו ככוח המכריע בסופו של דבר. גרפינקל וסאקס מתעלמים לכאורה משאלת ההכוונה הפסיכולוגית, שכן הם דוחים את העיסוק בשאלה ה"למה הפעולה נעשית?". אך למעשה הם עונים על שאלה זו כשהם קובעים שאנשים שואפים להגשים מטרות מקומיות. כך נוצר מצב שבו ההתייחסות הגלויה של גופמן להכוונה הפסיכולוגית פתחה מסורת ענפה של מחקר, ממש כשם שהדחייה הגלויה של מושג זה על ידי גרפינקל וסאקס יצרה מסורת מחקר אחרת, לא פחות דומיננטית. בשתי מסורות המחקר הללו העיסוק בסובייקטיביות של הפרט צומצם לשאלת ההכוונה הפסיכולוגית, ואילו ממדים אחרים של החוויה, הוצגו כתופעות "רקע" לא מספיק חשובות לצורך הניתוח האמפירי של סיטואציות חברתיות (יוצא דופן הוא מושג ה"מסגרות" של גופמן; "Frame Analysis"). במובן מסוים, שתי המסורות הקיימות שימרו את ההבחנה המוכרת בין "מה שבפנים" ל"מה שבחוץ", בין הפסיכולוגיה של הפרט לבין תלות פעולותיו בסיטואציות חברתיות. כך, גופמן דן בשאלת המתחזים והפער בין ביצוע העצמי שלהם בסיטואציה לבין מסגרת ההונאה שרק הם מודעים אליה (כלומר, ההתחזות המכוונת, של מרגלים למשל, מצביעה על הפער בין מה שהפרט יודע לבין מה שאחרים יודעים עליו על סמך התנהגותו החברתית). גרפינקל וסאקס מכירים בכך שיש לאנשים תודעה סובייקטיבית מסוימת אך הם נמנעים מלעסוק בה, מכיוון שלא ניתן לדעת מה "עובר לאנשים בראש".

הדיון בתיאוריות השונות מבליט כמה נקודות משותפות, ששימשו בסיס לניתוח שלי: החוויה של הפרט תמיד משוקעת בסיטואציה חברתית כלשהי. היא רצף מתמשך של אינטראקציה בין הפרט לבין הסביבה. ההתנהגות של הפרט מורכבת מפעולות בסיסיות שאינן נפסקות ("דיבור פנימי", מבעים מילוליים, הבעות פנים, מחוות גוף וכו'). הפעולות הללו ממקמות את הפרט ביחס לסביבה, ממקדות אותו ברובד מסוים של הפעילות שבה הוא לוקח חלק. יש ארבעה ערוצי התמקדות מרכזיים: התמקדות של הפרט בפעילות הרשמית כפי שהיא, התמקדותו בסגנון האינטראקציה, התמקדות של הפרט בעצמו והתמקדותו בעניינים שאינם קשורים לאינטראקציה. פעולות ההתמקדות שזורות על פני רצף של אינטראקציה. הן מתחלפות ללא הרף, ומרכיבות את האופן בו חווה הפרט את הסיטואציה. ההתחלפות שלהם מעידה (ואולי מובנת למשתתפים) כהפרת סדר. פעולות ההתמקדות וההתחלפות ביניהן מבוצעות על בסיס הכשירות הלשונית של אנשים, שכוללת שליטה במנגנון השיחתי. כשאנשים מדווחים על חוויה כלשהי שעברו, הם משתתפים בטקס של "בניית עצמי מסוים" מהעבר. פעולות ההתמקדות שלהם הן חומר הגלם ליצירת הנרטיב שלהם. הם מבטאים אותו על ידי שימוש בדיסקורסים שונים שזמינים להם תרבותית כדי לתאר את החוויה שעברו.

המטרה של הניתוח האמפירי בעבודה הייתה לרתום את המושגים התיאורטיים של הגישות המרכזיות למחקר האינטראקציה באופן שיאיר את מקומה של החוויה של הפרט כמרכזית בניתוח האינטראקציה, על המגבלות שהיא מציבה לפעולות ההתמקדות של המשתתפים והמשגתם בדעבד באמצעות מילים המשייכות אותן ל"עצמי" של הפרט. בהקשר זה, מושג "פעולות התמקדות" תורם לתיאור החוויה של הפרט בסיטואציה חברתית מהבחינות הבאות: א. הוא לא מניח הבחנה בין פעולה לחוויה. ההתמקדות היא פעולה המבוצעת על ידי הגוף ומכוונת למיקום היחסי שלו אל מול הסביבה, כלומר, זוהי פעולה חווייתית ותחושתית; ב. המושג מצביע על החוויה ברמת המיקרו בזמן התרחשותה על פני רצף האינטראקציה. הוא חושף מורכבות רבה של חווית הפרט, שינויים והתחלפויות. אפשר לתאר את התנהלותו בסיטואציה כמחולקת לדפוסים שונים של התמקדות בסיטואציה. ג. ראיית פעולת ההתמקדות כיחידת בסיס לניתוח מאפשרת להצביע על דגמים/דפוסים כבולים של התמקדות. הכוונה היא לרצפים של פעולות התמקדות שהתמסדו והם מתעוררים בצורה קשיחה בעקבות הימצאות ביחסים מסוימים עם הסביבה. לעיתים, התעוררות של פעולת התמקדות במסגרת של סיטואציה מסוימת מביאה להפעלה של רצף 'מוכן מראש' וכבול של פעולות התמקדות המופיעות בדרך כלל יחדיו במסגרת שגרות התנהגות בקבוצה מסוימת. ד. ניתוח מיקרו של פעולות ההתמקדות על פני רצף השיחה מאפשר להצביע על פעולות התמקדות דומיננטיות לעומת פעולות התמקדות שאינן נוסחות במילים (כמו: שתיקות, גיחוכים, התעלמויות), לעומת פעולות התמקדות שכוללות מבעים לשוניים שלמים. ה. הדיווח על פעולות התמקדות מאפשר לבחון כיצד הן מנוסחות על ידי שיחים של "מוטיבציה", "יחסים" ו"רגשות" כשהפרט משתתף בטקס של "בניית עצמי".

ניתוח האינטראקציות קובץ בשלושה חלקים בהתאם למטרות הניתוח. בחלק הראשון ביקשתי לבדוק את השינויים הבלתי פוסקים בפעולות ההתמקדות של המשתתפים במהלך האינטראקציה, וזאת, בהנחה שבאמצעות שינויים אלה הם מנווטים בצורה גמישה בין הרבדים השונים של הסיטואציה (הם עוברים בין התמקדות בפעילות הרשמית של המשא ומתן להתמקדות בסגנון האינטראקציה, או לריחוק מהסיטואציה והתמקדות בעצמם או באחר, או בעניינים שאינם קשורים לפעילות הרשמית). התנועה שנוצרת בין פעולת התמקדות אחת לאחרת מצביעה על כך שהמשתתף זיהה הפרה של סדר חברתי, כלומר, רגע מסוים שנוגד את הגדרת הסיטואציה על ידי אחד המשתתפים, מבחינת הציפיות המוקדמות שלו ביחס להתנהגות היריב וההתנהגות שלו עצמו, והערכתו אותן. במלים אחרות, הפרת הסדר המקובל היא איתות לסלידה של המשתתפים מסגנון היחסים שנבנה על פני רצף הסיטואציה. הפרת הסדר (או הסלידה מסגנון היחסים) לא קודמת לפעולת התמקדות מסוימת ואינה הגורם לביצועה. הפרת הסדר היא ביצוע דיסקורסיבי במהלך האינטראקציה בדמות התחלפותן המתמשכת של פעולות ההתמקדות. כפי שניסיתי להראות בניתוח, המימוש הדיסקורסיבי של הפרות הסדר בדמות פעולות ההתמקדות נשען על השליטה של המשתתפים במנגנונים שיחתיים בסיסיים, כמו מנגנון "לקיחת התורות", תופעת הקישוריות בין המבעים, שתיקות וצחוק. אפשר לראות סוג כזה של פעולות התמקדות כפעולות אינטואיטיביות. הן מבטאות נטייה מופנמת להגיב להתנהגות של האחר. לעיתים הנטייה האינטואיטיבית הזאת הופכת לסגנון ההתנהגות הדומיננטי

של המשתתף לאורך האינטראקציה (למשל, אינטראקציה שמאופיינת בעיקר בשתיקות של צד אחד). עם זאת, בדרך כלל היא משולבת עם פעולות התמקדות מסוג אחר, הכוללות מבעים שלמים שמפגינים בגלוי את תשומת הלב של הדובר לרובד מסוים של הסיטואציה.

החלק השני של הניתוח בדק את האופן שבו פעולות ההתמקדות מוסדרות על יד המשתתפים על פני הרצף המלא של האינטראקציה – עשרת סיבובי המשחק. הממצא הראשון של הניתוח שעלה כבר בפרק הראשון הוא שהמשתתפים מבצעים מגוון של פעולות התמקדות, כשהם נעים בין הרבדים השונים של הסיטואציה. נקודה זו חשובה כי היא מדגישה את ריבוי הפרקטיקות שבאמצעותן המשתתפים מסדירים את היחסים ביניהם במסגרת של אינטראקציה אחת קצרה. ריבוי הפרקטיקות רווי בסתירות וניגודים בין פעולות ההתמקדות השונות. הממצא השני של הניתוח הוא שניתן למצוא סדר בתוך הריבוי הנראה כבלתי מאורגן. ניתן לזהות שגרות של פעולה שמאפיינות את ההתנהגות של כל משתתף לאורך האינטראקציה. השגרות הללו יכולות לסתור אחת את השנייה בצורה בולטת יותר או פחות. לעיתים המשתתפים גם מנסים לפרוץ את מסגרת השגרות ולנסות לפעול בצורה שונה. השגרות מבטאות נטיות הביטואליות של המשתתפים לבנות סגנון מסוים של יחסים מול האחר. אם תופסים את ערוצי ההתמקדות השונים שזרכם המשתתפים פועלים בתור האילוצים המידיים שנכפים על המשתתפים מתוקף השתתפותם בסיטואציה, אזי המעבר של המשתתפים מפעולת התמקדות אחת לאחרת הוא מה שמאפשר להם לפעול בתוך הסיטואציה מנקודות מבט שונות בו-זמנית, בתור מספר "דמויות" שמבצעות את עצמן במקביל, לעיתים מתוך סתירה פנימית ביניהן.

החלק השלישי של הניתוח בדק שלושה מקרים של שינוי חריג בדפוסי ההתמקדות של המשתתפים. הכוונה היא למקרים שבהם ההתנהגות של הנבדקים אופיינה בעיקר בשגרה מסוימת של פעולות התמקדות ואילו לפתע, ברגע אחד, הם חרגו מהשגרה הזו וביצעו פעולת התמקדות אחרת. ממצאי הניתוח של המשחק הצביעו על שני סוגים של שינוי חריג. במקרה הראשון, על אף שמדובר בחריגה בולטת משגרת הפעולה של הנבדק לאורך האינטראקציה עד לאותו רגע, נראה שהוא פעל בצורה הדרגתית באופן יחסי, כלומר, הוא ביצע פעולות התמקדות מגוונות גם קודם, אך בצורה חלקית ומוגבלת. במקרה השני לא הייתה הדרגתיות. שני המשתתפים ביצעו חריגה בולטת ובלתי צפויה משגרת הפעולה שלהם ללא איתותים מוקדמים. בהתאם לכך, דיווחי הנבדקים על המשחק הצביעו על תופעה מעניינת. הנבדק שביצע שינוי הדרגתי יחסית דיווח על המשחק באמצעות שיח של קור רוח ורציונליות, ללא התייחסות לרגשות שליליים. לעומת זאת, שני הנבדקים האחרים שביצעו שינוי חריג פתאומי יותר, דיווחו על המשחק באמצעות רגשות שליליים שהם ייחסו לעצמם ו/או ליריב. אם חושבים על כל הממצאים של חלק זה לאור מסקנות הניתוח של החלק השני, אפשר להניח שמקרים שבהם הייתה סתירה חזקה (או חוסר סדר, ריבוי של פעולות התמקדות שונות) בתוך השגרה של פעולות ההתמקדות, או ניגוד חריף בין שתי שגרות שונות, דווח על ידי המשתתפים באמצעות שיח של רגשות שליליים. לעומת זאת, מקרים שבהם השגרות השונות הופעלו במקביל ללא התנגשויות משמעותיות דווחו על ידי שיח רציונלי.

יש מספר מגבלות למחקר הנוכחי. ראשית, ניתוח החומרים מבוסס רק על הקלטות של השיחה בין המשתתפים. לא נעשה שימוש בצילום וידאו עקב תנאי הניסוי הבעייתיים (הפעלת מכשיר התהודה המגנטית). עקב כך לא ניתן היה לבחון את הבעות הפנים של המשתתפים והמחווות הגופניות שלהם. ההנחה היא שפעולות ההתמקדות מגולמות בגוף ולכן ביצוען בהכרח כרוך בהבעות פנים מסוימות, תנוחות גוף וגם שימוש במרחב שבו המשתתפים נמצאים. שנית, בגלל מגבלות היקף העבודה, לא ניתן היה לנתח את כל חומרי האינטראקציות שנאספו בניסוי. עם זאת, מטרת הניתוחים בעבודה זו היא להאיר אספקטים מסוימים של פעולות ההתמקדות מבלי לנסות להכליל מתוכם על אופי ההתנהלות של כל קבוצת הנבדקים. בחינה כזאת ניתן לערוך במסגרת מחקר המשך. בהקשר זה, לא התייחסתי בניתוח לרקע שממנו הגיעו הנבדקים (אתניות, מעמד, דת, אזור מגורים וכדומה). מחקר נוסף יכול לבדוק כיצד המשתנים הללו בהיטוס של הנבדקים קשורים לדפוסי ההתמקדות שלהם, הניגוד בין שגרות שונות והחריגה מהן, כמו גם על השימוש בשיחים שונים כדי לתאר את האינטראקציה. לבסוף, הפעלתי מתודות ניתוח שונות על האינטראקציה במשחק ועל הדיווח של הנבדקים בראיון. פעולות ההתמקדות של הנבדקים עמדו במרכז הניתוח של המשחק ואילו במרכז הניתוח של הריאיון עמד השיח של "בניית העצמי". ניתן היה גם לנתח את הריאיון עצמו כטקס חברתי (סוג של שיחה מעין-פסיכולוגית) שגם במסגרתו ניתן לבדוק את פרקטיקות ההתמקדות של המשתתפים (למשל, נבדק שמסרב לשתף פעולה עם הרפלקסיביות שראיון כזה דורש). עם זאת, הבחירה לנתח כל אינטראקציה בצורה אחרת נועדה להבליט שני ממדים נפרדים של החוויה הסובייקטיבית; האחד עוסק בפעולות שהפרט מבצע במהלך אינטראקציה שבה פוגעים בו, והשני עוסק באופן שבו הוא נותן דין וחשבון על חוויה מהעבר. בחינת שני הממדים במקביל מאפשרת להצביע על תהליך יומיומי מורכב יותר של ביצועים ממוקמי-סיטואציה ועיבוד שלהם באמצעות שיח רגשי בסיטואציות עוקבות.

שני חלקי העבודה, הן הדיון התיאורטי והן ניתוחי האינטראקציות, נועדו להדגיש את הממד החווייתי הממוקם של הפעילות של אנשים בסיטואציות חברתיות. השימוש במושג פעולות התמקדות מתאר את החוויה בתחום הפעולות שאנשים מבצעים רגע אחר רגע, המגבלות שלהן, הסדירות שהן יוצרות והחריגות האפשריות במסגרתן. ההכוונות הפסיכולוגיות הלא-מודעת שהונחו על ידי הגישות המסורתיות למחקר האינטראקציה לא עומדות במרכז הניתוח הזה. פעולות ההתמקדות לא מבטאות ניסיון של המשתתפים רק לבצע "דמות אידיאלית" או רק להגשים מטרת פרקטיות בזירה חברתית מסוימת. אם כבר, ניתן לטעון שפעולות ההתמקדות מבטאות מתיחות או קונפליקט בין מספר שגרות של התמקדות שהפרט מבצע על פני רצף האינטראקציה. בנוסף, פעולות ההתמקדות מאפשרות להניח סוגים שונים של אופנות, פעולות התחלתיות שמופגנות בעיקר על ידי פעולות שיחתיות שאינן מנוסחות במילים, לעומת פעולה שהתמקדות בהן מבוטאת בתוך המבעים עצמם. בנוסף, הן מתארות גם אפשרות לעוצמה משתנה של מתח בין השגרות שכל פרט מפעיל ולחריגה ממנו. ההתייחסות לדיווח של הנבדקים מעמידה את פעולות ההתמקדות כחומר הגלם של החוויה, ומצביעה על הקשר בין החוויה לבין "בניית העצמי" של הנבדקים בדיווח רפלקסיבי על אירוע מהעבר.

- Abu-Lughod, Lila 1986. *Veiled sentiments : honor and poetry in a Bedouin society*. Berkeley: University of California Press.
- Antaki, Charles & Ava Horowitz 2000. "Using Identity Ascription to Disqualify a Rival Version of Events as "Interested"." *Research on Language & Social Interaction* 33 (2), pp. 155-177.
- Aronsson, Karin 1998. "Identity-in-Interaction and Social Choreography." *Research on Language & Social Interaction* 31 (1), pp. 75-89.
- Atkinson, Paul 1988. "Ethnomethodology: A Critical Review." *Annual Review of Sociology* 14, pp. 441-465.
- Barbalet, Jack M. 1998. *Emotion, social theory, and social structure : a macrosociological approach*. Cambridge ; New York: Cambridge University Press.
- Bateson, Gregory 1956. "The message 'this is a play'." In *Group Processes: Transactions of the second conference*, Schaffner, Bertram, ed. New York: Josia Macy, Jr. Foundation, pp. 145-242.
- Bekerman, Zvi 2009. "Identity work in Palestinian–Jewish intergroup encounters: a cultural rhetorical analysis." *Journal of Multicultural Discourses* 4 (2), pp. 205-219.
- Billig, Michael 1999. "Whose Terms? Whose Ordinarity? Rhetoric and Ideology in Conversation Analysis." *Discourse & Society* 10 (4), pp. 543-558.
- Blumer, Herbert 1966. "Sociological Implications of the Thought of George Herbert Mead." *American Journal of Sociology* 71 (5), pp. 535-544.
- Boon, Vivienne 2007. "Subjectivity." In *Blackwell Encyclopedia of Sociology*, ed. Ritzer, George. Blackwell Reference Online: Blackwell Publishing.
- Bourdieu, Pierre 1977. *Outline of a theory of practice*. Cambridge studies in social anthropology 16 Cambridge ; New York: Cambridge University Press.
- Bowers, John & Kate Iwi 1993. "The Discursive Construction of Society." *Discourse & Society* 4 (3), pp. 357-393.
- Brody, Jill 1991. "Indirection in the Negotiation of Self in Everyday Tojolab'al Women's Conversation." *Journal of Linguistic Anthropology* 1 (1), pp. 78-96.

- Ciliberti, Anna 1993. "The personal and the cultural in interactive styles." *Journal of Pragmatics* 20 (1), pp. 1-25.
- Condor, Susan 2000. "Pride and Prejudice: Identity Management in English People's Talk about 'this Country'." *Discourse & Society* 11 (2), pp. 175-205.
- Cooley, Charles H. 1964. *Human nature and the social order*. New York: Schocken Books.
- Costelloe, Timothy M. 1996. "Between the subject and sociology: Alfred Schutz's phenomenology of the life-world." *Human Studies* 19 (3), pp. 247-266.
- Coulmas, Florian 1979. "On the sociolinguistic relevance of routine formulae." *Journal of Pragmatics* 3 (3-4), pp. 239-266.
- Craig, Robert T. 2003. "Ethnomethodology's Program and Practical Inquiry." *Research on Language & Social Interaction* 36 (4), pp. 471-479.
- Dewey, John 1896. "The reflex arc concept in psychology." *Psychological review* 3 (4), pp. 357.
- Dornelles, Clara & Pedro M. Garcez 2001. "Making sense of nonsense: Fabrication, ambiguity, error and clarification in the organization of experience in ordinary conversation." *Journal of Pragmatics* 33 (11), pp. 1707-1730.
- Douglas, Mary 1966. *Purity and danger: an analysis of concepts of pollution and taboo*. London,: Routledge & K. Paul.
- Duranti, Alessandro & Charles Goodwin 1992. "Rethinking context: an introduction." In *Rethinking context: Language as an interactive phenomenon*, Duranti, Alessandro & Charles Goodwin, eds. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-42.
- Durkheim, Emile 1952. *Suicide, a study in sociology*. *International library of sociology and social reconstruction* London: Routledge & K. Paul.
- Durkheim, Emile 2005. "The dualism of human nature and its social conditions." *Durkheimian Studies* 11 (1), pp. 35-45.
- Eglin, Peter 1976. "Leaving out the interpreter's work: A methodological critique of ethnosemantics based on ethnomethodology." *Semiotica* 17 (4), pp. 339-370.
- Emirbayer, M. & D.W. Maynard 2010. "Pragmatism and Ethnomethodology." *Qualitative Sociology*, pp. 1-41.
- Etzrodt, Christian 2008. "The Foundation of an Interpretative Sociology: A Critical Review of the Attempts of George H. Mead and Alfred Schutz." *Human Studies* 31 (2), pp. 157-177.

- Foucault, Michel 1972. *The archaeology of knowledge*. 1st American ed *World of man*. New York,: Pantheon Books.
- Fox, Barbara A. 2001. "Evidentiality: Authority, Responsibility, and Entitlement in English Conversation." *Journal of Linguistic Anthropology* 11 (2), pp. 167-192.
- Freud, Sigmund 1958. *Civilization and its discontents*. Garden City, N.Y.,: Doubleday.
- Fuchs, Stephan 2007. "Agency (and Intention)." In *Blackwell Encyclopedia of Sociology*, ed. Ritzer, George: Blackwell Publishing.
- Garfinkel, Harold 1974. "Scientific and common-sense activities." In *Positivism and sociology*, Giddens, Anthony, ed. London: Heinemann, pp. 53-74.
- Garfinkel, Harold 1984. *Studies in ethnomethodology*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Garfinkel, Harold 1996. "Ethnomethodology's Program." *Social Psychology Quarterly* 59 (1),(pp. 5-21.
- Garfinkel, Harold & Anne Warfield Rawls 2002. *Ethnomethodology's program: working out Durkeim's aphorism. Legacies of social thought* Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers.
- Geertz, Clifford 1975. "Religion as a cultural system." In *The interpretation of cultures: selected essays*. London: Hutchinson, pp. 87-125.
- Goffman, Erving 1957. "Alienation from interaction." *Human Relations* 10, pp. 47-60.
- Goffman, Erving 1959. *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday.
- Goffman, Erving 1961. *Encounters: two studies in the sociology of interaction*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Goffman, Erving 1967. *Interaction ritual: essays on face-to-face behavior*. 1st ed Garden City, N.Y.: Anchor Books.
- Goffman, Erving 1969 .*Strategic interaction*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Goffman, Erving 1974. *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.
- Goffman, Erving 1976. "Replies and responses." *Language in Society* 5 (0 ,(3pp. 257-313.
- Goffman, Erving 1979. "Footing." *Semiotica* 25 (1-2), pp. 1-30.

- Goodwin, Charles 2000. "Action and embodiment within situated human interaction." *Journal of Pragmatics* 32 (10), pp. 1489-1522.
- Goodwin, Marjorie Harness & Samy Alim 2011. "Whatever (Neck Roll, Eye Roll, Teeth Suck)": The Situated Coproduction of Social Categories and Identities through Stancetaking and Transmodal Stylization." *Journal of Linguistic Anthropology* 20 (1), pp. 179-194.
- Gross, Zoltan 1996. "The "I" of the selves." *New Ideas in Psychology* 14 (3), pp. 269-279.
- Gumperz, John J. 1979. "The Retrieval of Socio-Cultural Knowledge in Conversation." *Poetics Today* 1 (1/2), pp. 273-286.
- Hendler, Talma, Rakefet Sela-Sheffy & Yehuda Neeman 2010-2012. "What culture tells and brain records: The great virtue of anger control." Tel Aviv University.
- Heritage, John 1990. "Intention, meaning and strategy: Observations on constraints on interaction analysis." *Research on Language & Social Interaction* 24 (1-4), pp. 311-332.
- Hochschild, Arlie Russell 1983. *The managed heart: commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Hunt, Stephen 2007. "Social Structure." In *Blackwell Encyclopedia of Sociology*, ed. Ritzer, George: Blackwell Publishing.
- Husserl, Edmund 1960. *Cartesian meditations*. The Hague: M. Nijhoff.
- James, William 2007. *The Principles of psychology, Vol. 1*. New York: Cosimo. Original edition, 1890.
- Jung, Carl Gustav 1992. *Psychology and religion*. New Haven: Yale University Press.
- Katz, Jack 1999. *How emotions work*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kendall, Martha B. 1981. "Toward a semantic approach to terms of address: A critique of deterministic models in sociolinguistics." *Language & Communication* 1 (2-3), pp. 237-254.
- Lévi-Strauss, Claude 1963. *Totemism. Beacon paperback* Boston: Beacon Press.
- Lupton, Deborah 2002. "Road rage: drivers' understandings and experiences." *Journal of Sociology* 38 (3), pp. 275-290.
- Lynch, Michael 2006. "Cognitive activities without cognition? ethnomethodological investigations of selected 'cognitive' topics." *Discourse Studies* 8 (1), pp. 95-104.

- Malinowski, Bronislaw 1923. "The problem of meaning in primitive languages."
Supplementary in the Meaning of Meaning, pp. 1-84.
- Marx, Karl 1997. "Critique of Hegel's dialectic and philosophy in general." In
Writings of the young Marx on philosophy and society. Indianapolis, Ind.:
Hackett Pub. Co., pp .347–314 .Easton, Loyd David & Kurt H. Guddat trans.
- Mauss, Marcel 1954. *The gift: forms and functions of exchange in archaic societies*.
Glencoe, Ill.: Free press.
- McDermott, R. P., Kenneth Gospodinoff & Jeffrey Aron 1978. "Criteria for an
Ethnographically Adequate Description of Concerted Activities and their
Contexts." *Semiotica* 24 (3-4), pp. 245-276.
- McHoul, Alec, Mark Rapley & Charles Antaki 2008. "You gotta light?: On the luxury
of context for understanding talk in interaction." *Journal of Pragmatics* 40 (1),
pp. 42-54.
- Mead, Herbert G. & Charles W. Morris 1934. *Mind, self & society from the
standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The University of Chicago press.
- Mills, C. Wright 1940. "Situated Actions and Vocabularies of Motive." *American
Sociological Review* 5 (6), pp. 904-913.
- Mondada, Lorenza 2011. "Understanding as an embodied, situated and sequential
achievement in interaction." *Journal of Pragmatics* 43 (2), pp. 542-552.
- Ostrow, James M. 1996. "Spontaneous Involvement and Social Life." *Sociological
Perspectives* 39 (3), pp. 341-351.
- Pomerantz, Anita M. 1984. "Giving a source or basis: The practice in conversation of
telling 'how i know'." *Journal of Pragmatics* 8 (5-6), pp. 607-625.
- Raymond, Geoffrey 2000. "The Voice of Authority: The Local Accomplishment of
Authoritative Discourse in Live News Broadcasts." *Discourse Studies* 2 (3),
pp. 354-379.
- Raymond, Geoffrey & John Heritage 2006. "The epistemics of social relations:
Owning grandchildren." *Language in Society* 35 (05), pp.677-705 .
- Sacks, Harvey & Gail Jefferson 1992. *Lectures on conversation*. 2 vols Oxford, UK ;
Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Sacks, Harvey., Emanuel .A. Schegloff & Gail Jefferson 1974. "A simplest
systematics for the organization of turn-taking for conversation." *Language*,
pp. 696-735.

- Scharff, C. M. 2008. "Doing class: A discursive and ethnomethodological approach." *Critical Discourse Studies* 5 (4), pp. 331-343.
- Scheff, Thomas J. 1990. *Microsociology: discourse, emotion, and social structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schiffrin, Deborah 1996. "Narrative as self-portrait: Sociolinguistic constructions of identity." *Language in Society* 25 (02), pp. 167-203.
- Schutz, Alfred 1974. "Subjective and objective meaning." In *Positivism and sociology*, Giddens, Anthony, ed. London,: Heinemann, pp. 33-52.
- Searle, John R., Daniel C. Dennett & David J. Chalmers 1997. *The mystery of consciousness*. 1st ed New York: New York Review of Books.
- Sela-Sheffy, Rakefet 1997. "Models and habituses: Problems in the idea of cultural repertoires." *Canadian review of comparative literature* 24 (1), pp. 35-47.
- Van Dijk, Teun A. 1992. "Discourse and the Denial of Racism." *Discourse & Society* 3 (1), pp. 87-118.
- Vester, Heinz-GÜNter 1989. "Erving Goffman's sociology as a semiotics of postmodern culture." *Semiotica* 76 (3-4), pp. 191-204.
- Viechnicki, Gail Brendel 1997. "An empirical analysis of participant intentions: discourse in a graduate seminar." *Language & Communication* 17 (2), pp. 103-131.
- Watts, Richard J. 1991. *Power in family discourse. Contributions to the sociology of language* 63. Berlin ; New York: Mouton de Gruyter.
- Weber, Max 1968. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Vol. 3d New York: Bedminster Press. [Fischhoff, E. & H. Gerth trans.]
- Weizman, Elda 2006. "Roles and identities in news interviews: The Israeli context." *Journal of Pragmatics* 38 (2), pp. 154-179.
- West, Candance & Don H. Zimmerman 1987. "Doing Gender." *Gender & Society* 1 (2), pp. 125-151.
- Wetherell, Margaret 2012. *Affect and emotion : a new social science understanding*. Los Angeles ; London: SAGE.
- Wetherell, Margaret & Jonathan Potter 1992. *Mapping the language of racism: discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Columbia University Press.
- Wilson, Thomas P. 2003. "Garfinkel's Radical Program." *Research on Language & Social Interaction* 36 (4), pp. 487-494.

Wooffitt, Robin 2005. *Conversation analysis and discourse analysis: a comparative and critical introduction*. London; Thousand Oaks, Calif.: SAGE.

Young, Katharine 1982. "Edgework: Frame and boundary in the phenomenology of narrative communication." *Semiotica* 41 (1-4), pp. 277-316.

Zerubavel, Eviatar 2006. *The elephant in the room: silence and denial in everyday life*. Oxford; New York: Oxford University Press.

Abstract

The study of talk in interaction plays a central role among the various agendas of socio-cultural research of everyday life. The present study deals with questions of **experience** and **subjectivity** in **interaction**, especially with the ways experience is regulated by talk. Two general questions that are often raised with reference to human experience are also crucial to the understanding of talk in interaction: 1) the individual's motivation to act, and 2) the perceptual structure which organizes one's behavior. The aim of the present study is to examine how the three foundational approaches in the field of interaction and talk research – these of Erving Goffman, Harold Garfinkel and Harvey Sacks – deal with these questions. I discuss the contribution of these three approaches to the study of experience in interaction, as well as their limitations, and offer a way, based on integration of these approaches, to examine experience in interaction through an analysis of **discursive focus practices**. Focus practices are defined here, following Goffman (1957), as the concrete ways by which a person focuses attention to one factor of the interaction (see below). An analysis of focus practices thus reveals how habitual models construct people's experiences during a given situation. Furthermore, the character and function of people's **reflexive accounts** about their past experience can be understood as ways of giving moral meaning to these **experiential models** by employing discourses of motivation and emotion.

The thesis is organized in two parts, as follows:

(a) The first part is dedicated to a theoretical discussion. First, I discuss theories of pragmatism and their constructionist view of human interaction (Cooley 1964, Dewey 1986, James 2007, Mead & Morris 1934). I briefly introduce the views of James, Dewey, Cooley and Mead on the **construction** of individuals' **subjectivity** in social contexts, i.e., their conceptualization of subjectivity as an ongoing, dynamic process. During this interactional process one internalizes judgmental voices, which organize one's perception and direct one's actions. The most significant consequence of this socialization process, as Mead emphasizes (Mead & Morris 1934), is the formation of individual's disposition to act in certain ways. Following this short introduction of the basic hypotheses of pragmatism, Goffman's sociological approach is discussed (Goffman 1957, 1959, 1961, 1974). Goffman offers two major hypotheses with regard to the individual's subjectivity in interaction: 1) One's unconscious motivation in social encounters is to get appropriate recognition from others by enacting ideal performances of oneself; 2) There is an experiential mechanism which guides the individual's modes of involvement in social situations. Relying on Goffman's second hypothesis, the analysis offered in the next part of this work examines focus practices as different modi of experience in interaction.

The following chapter in the theoretical part deals with Edmund Husserl's (1960) phenomenology and its sociological implications, as elaborated by Alfred Schutz (1974). Two points in their theory are emphasized here: 1) People experience the world as an **intersubjective** reality, that is, as subjects with **shared assumptions** about other subjects and objects in the world; 2) A researcher can take the perspective of "the ordinary person" in order to reveal these shared assumptions. Harold Garfinkel (1984) draws on this conceptualization in his sociological perspective of ethnomethodology. His idea with ethnomethodology is to

trace the social knowledge embedded in the routine practices people perform in different social contexts, which makes their actions accountable and intelligible for all practical matters. Finally, I discuss Harvey Sacks's (1995) use of Garfinkel's approach in the framework of the study of mundane **conversations**. For Sacks, the basic units of local interactional practices are conversational procedures. Both Garfinkel and Sacks conceptualize the unconscious motivation of people in terms of "official neutrality", that is, they both look at the individual's actions as intended to accomplish practical procedures, regardless of these individuals' experiential mode. My own analysis of focus practices follows these researchers in drawing maximal attention to **local** practices and the ways these practices are distributed through interactions. However, I try to explain the performance of these local practices in terms of the individual's experience as related to a given situation.

(b) The second part of this work presents an analysis of focus practices of young Israeli men during bilateral verbal interactions carried out in a humiliating situation. The analysis is divided into three chapters.

1) In the first chapter I offer to consider occurrences of violation of interactional rules (i.e., "order violation") as the basic units of analysis of focus practices. Violations of conversational order emerge when people shift focus from one interaction factor to another. Goffman defines three different levels of focus-in-interaction: focus on the official activity of the situation, focus on the manner of interaction, and focus on the self (the speaker themselves) or on external affairs that are not relevant to the situation. The focus practices are performed by the participants through employment of conversational interaction-procedures. As such they are understood as habitual tendencies according to which individuals create and maintain social relations with others. The analysis shows that while some interactions are consistently regulated by one single focus practice, most of the interaction-episodes I examined are regulated by shifts between **various** focus practices which **change** during the episode.

2) In the second chapter I examine the way focus practices are regulated throughout long sequences of interaction. The analysis reveals regularity in the shifts between the various focus practices performed by each of the two participants. I present recurring models, each of which consisting of a combination of different focus practices that the participants perform alternately during these specific interactions.

3) In the third chapter I examine the focus practices and the retrospective accounts of three specific subjects who performed extreme shifts between different focus practices and the way they account for these experiences. The analysis shows interesting interdependence between interaction models performed by the subjects and their retrospective accounts of their experience: On the one hand, one subject, whose shifts between different focus practices during the interaction were relatively gradual, accounted for his experience by a rational motivation discourse. On the other hand, the two other subjects, who performed more abrupt transitions between focus practices, accounted for their experiences by using a discourse of negative emotions.

This study aims at highlighting the way the individual's experience is being treated by three foundational approaches in the study of interactions, and to offer an integral approach to examining focus practices. My discussion addresses the following basic assumptions in analyzing experience in interaction: 1) Experience is a social action; 2) Practices regulate

relations between participants in social encounters, and practices are distributed in interactional sequences; 3) Practices express tensions between different habitual routines which are internalized by individuals through socialization; and 4) The tension between these routines that may emerge in interactions results from the different styles of involvement in the situation (i.e., focus practices). These assumptions underlay my analysis in the second part of this work. Concentrating attention on occurrences of “order violation” as the basic units for studying experience in interaction allows identifying a variety of focus practices as discursive routines performed by each individual. The repeated performances of these routines are seen as experiential models, namely, as the dispositions of individuals to employ certain involvement styles in different situations. Examining accounts given by informants for their past experiences reveals an interesting correlation between the focus practices employed by these subjects and the moral meanings they attach to their account of the situation – motivation and emotion discourses.